

S

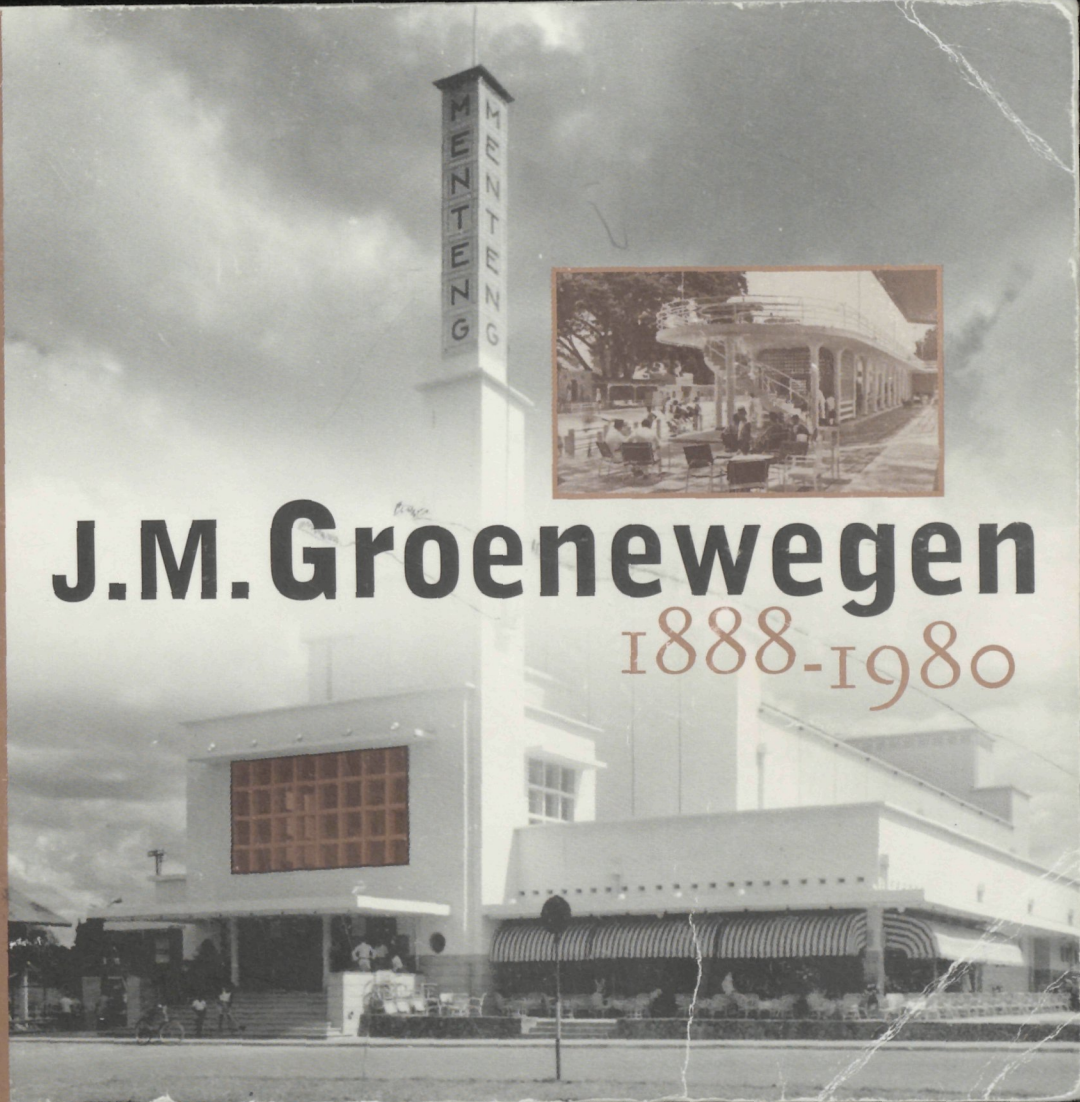
A

O

Bibliografieën en oeuvrelijsten
van Nederlandse architecten en
stedebouwkundigen

W
II
Groenew.1

STICHTING BONAS • NEDERLANDS ARCHITECTUURINSTITUUT

J.M. Groenewegen

1888-1980

S
A
B
O
B

Bib
van

WOLFF, H. C.
1871-1872

740324

24.90

Dorothee C. Segaar-Höweler

J.M. Groenewegen (1888-1980)

Een Hagenaar als Indonesisch architect

Bibliografieën en oeuvrelijsten
van Nederlandse architecten en
stedebouwkundigen

Bibliotheek TU Delft
Fac. Bouwkunde

C 3057730

Onder redactie van dr Ineke Pey, Tjeerd Boersma en ir Dorothee C. Segaar-Höweler

Eerder verschenen in deze reeks:

Michiel Brinkman (1873-1925)

Henri Evers (1855-1929)

J.H.W. Leliman (1878-1921)

JJ. van Nieukerken (1854-1913), M.A. van Nieukerken (1879-1963) en J. van Nieukerken (1885-1962)

M.P.J.H. Klijnen (1887-1973)

Rotterdam 1998

3057 730

STICHTING NEDERLANDS ARCHITECTUURINSTITUUT

DELEET
bibliotheek
BOUWKUNDE

nr 44.921

W

II

Groenew.

Bouwfonds Cultuurfonds

Dit boek verschijnt op initiatief van de Stichting Bibliografieën en Oeuvrelijsten van Nederlandse Architecten en Stedebouwkundigen (BONAS). Het onderzoek kon worden uitgevoerd dankzij faciliteiten, beschikbaar gesteld door het Nederlands Architectuurinstituut, en financiële bijdragen van het Stimuleringsfonds voor Architectuur, de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en het Cultuurfonds van het Bouwfonds Nederlandse Gemeenten.

ISBN 90-802401-6-8

Colofon

vormgeving: Manifesta, Rotterdam

druk: Progress, Zoetermeer

productie: Tjeerd Boersma, Ineke Pey, Dorothee Segaar,
Anneke Stedehouder, Mariet Willinge

Niet alle rechthebbenden van de gebruikte illustraties konden worden achterhaald. Belanghebbenden wordt verzocht contact op te nemen met Stichting BONAS, Museumpark 25, 3015 CB Rotterdam.

Verantwoording

Tot op heden is over architect Han Groenewegen weinig gepubliceerd. In boeken over Indonesische architecten en/of architectuur, of over Nederlandse architectuurstromingen waarin hij mogelijk besproken zou kunnen worden, wordt zijn naam gewoonlijk slechts even genoemd en zijn werk navenant summier aangestipt. Zelfs wordt hij in een enkel geval verward met zijn naamgenoot J.H. Groenewegen (1901-1958), zodat abusievelijk enkele werken van Han Groenewegen terecht zijn gekomen op diens oeuvrelijst. In een aantal contemporaine artikelen werd wat uitgebreider ingegaan op zijn leven en werk.

Het archief van architect Han Groenewegen, zoals het Nederlands Architectuurinstituut dat recentelijk verwierf, is bescheiden van omvang en betreffend incompleet. Informatie over werken van vóór 1940 is slechts aanwezig in de vorm van grote aantallen foto's en enkele brochures. Ook van de periode waarin hij samenwerkte met de Indonesische architect F. Silaban (na 1956) is de oeuvrelijst niet geheel volledig door gebrek aan (archief-) materiaal.

De belangrijkste informatiebronnen in het archief vormen de memoires en de fotoboeken, die door bijschriften toeschrijving van verschillende werken mogelijk maken. In zijn memoires, geschreven op latere leeftijd voor zijn dochter, gaf Han Groenewegen een lijst met door hem uitgevoerde werken, die voor het onderzoek van grote waarde is geweest. Uitgebreid en informatief bleek het bronnenmateriaal over de H.-Hartkerk te Schiedam (1920), dat aanwezig is in het parochiearchief.

De memoires en enkele artikelen van zijn hand geven een inzicht in de werkwijze van de architect en diens opvattingen over architectuur en stedenbouw.

Een onderzoek in situ ging de middelen van BONAS ver te boven, zodat het onbekend is of zich in Indonesische archieven aanvullend archiefmateriaal bevindt. Evenmin is altijd duidelijk geworden of een gebouw verder is gekomen dan de tekentafel, danwel of het nog bestaat.

Johannes Martinus (Han) Groenewegen werd op 27 oktober 1888 in Den Haag geboren, als zevende kind van Jacobus Frederik Groenewegen en Anna E.M.S. de Heij. Zijn vader, zelf een bekwaam timmerman, besliste dat zijn zoon na de lagere school eveneens moest gaan timmeren. Han schreef zich echter ook in bij de avondvakschool, waar al gauw bleek dat hij een getalenteerde leerling was. Hij vervolgde zijn studie aan de Haagse Academie voor Beeldende Kunst. In 1916 trouwde Groenewegen met Anna Smeelen, twee jaar later werd hun dochter Sophia Marie geboren.

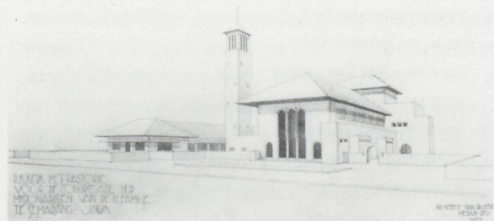
In 1920 begon Han Groenewegen in Den Haag zijn eigen architectenbureau. Hij kreeg opdrachten voor een aantal grote woningbouwprojecten en voor een r.-k. kerk in Schiedam.¹ In 1920 werd hij voorgedragen en ingeschreven als architect BNA. Omstreeks 1921 benoemde de BNA hem als lid van de Haagse Schoonheidscommissie en ook als examinator voor de opleiding tot Bouwkundig Opzichter. Heel belangrijk in deze periode was zijn vriendschap met de schilder Jan Toorop (1858-1928), met wie hij het Genootschap voor r.-k. jonge kunstenaars oprichtte.²

Toen voldoende vervolgopdrachten uitbleven, vertrok Groenewegen in 1927 op eigen kosten naar Medan in het toenmalige Nederlands-Indië. In Medan bestonden plannen voor de bouw van een groot ziekenhuis. Het r.-k. St.-Elisabeth Ziekenhuis werd Groenewegens eerste grote project in Indonesië. In Medan en omgeving bouwde hij vervolgens vele woonhuizen, maar ook kerken, kloosters, scholen, bioscopen en enkele kantoorgebouwen. De Tweede Wereldoorlog maakte een voorlopig einde aan zijn bloeiende architectenpraktijk.

In 1942 werd Han Groenewegen door de Japanners geïnterneerd. Bij de bevrijding in augustus 1945 bleek zijn huis te zijn leeggehaald. Alle tekeningen en foto's waren verdwenen. Groenewegen en zijn vrouw repatrieerden daarop naar Nederland.

Inmiddels gescheiden van zijn vrouw, keerde Han Groenewegen in 1947 alleen terug naar Indonesië. Hij werkte anderhalf jaar in Batavia als ambtenaar bij de 'Centrale Wederopbouw'. In deze periode reisde Groenewegen veel door het land; overal moesten overheidsgebouwen worden hersteld, waaronder telefoonkantoren, kantoren voor het Boswezen, gerechtsgebouwen en een politiebureau. 'Vroeger kwamen de ontwerpen voor alle Gouvernements-gebouwen van Bandoeng (Landsgebouwendienst) maar ik geloof dat ze deze wijze van werken prettiger vinden', aldus Groenewegen.³

In 1948 werkte Groenewegen voor het ingenieurs- en aannemingsbedrijf de Associatie Selle & de Bruyn, Reyerse & de Vries in Jakarta, waarvan architect J.J. Jiskoot directeur was. In deze periode ontwierp hij een

Perspectieftekening r.-k. kerk met pastorie, Semarang.

1. Fanelli, 1978, p 273. Werk van J.M.Groenewegen wordt hier toegeschreven aan J.H.Groenewegen. Het gaat om café-restaurant Van Vught te 's-Gravenhage en de H.-Hartkerk te Schiedam.
2. De gegevens in deze levensbeschrijving zijn afkomstig uit de ongepubliceerde memoires van Han Groenewegen, aanwezig in het archief van het NAI te Rotterdam (NAI/GROY a2, dossier memoires).
3. NAI/GROY a2, brief 25-4-1948, dossier correspondentie. Citaat hieraan vooraf gaande: 'Ik ben enige weken geleden drie dagen naar Malang geweest voor de Wederopbouw. Van hier naar Soerabaia per vliegtuig en vandaar met een auto naar Malang. Een mooie tocht. Ik was in gezelschap van een Hfd.Ir. van de PTT voor opname van een door extremisten vernield Telefoonkantoor, een gebouw met 2 verdiepingen, nu een puinhoop. Voor Balikpapan ben ik bezig aan een complex van: Post- en

Telegraafkantoor – kantoor Boswezen- Bestuurskantoor- Kerapatan (openbare rechtspraak) en een commissariaat van Politie. De voorlopige ontwerpen zijn al door de Hfdn van Dienst goedgekeurd. Dat wordt een goed complex, hoop ik. De samenwerking met de Hfdn van Dienst is prettig.' Brief 9-5-1948: 'Ik was 4 en 5 Mei in Bandoeng om besprekingen te voeren met het Hoofdbestuur van de PTT over nieuwbouw en herbouw van Post- en Telegraaf- en Telefoonkantoren.'

4. NAI/GROY a2: brief 8-4-1964, dossier correspondentie. 'Het is bij dit alles wel de moeite waard iets te vertellen over het W.N [Warga Negara] schap [Indonesisch staatsburgerschap]. Zoals je weet is er een tijd geweest dat we er sterk aan dachten en we daarvoor ook alle stukken hebben aangevraagd. Het belangrijkste stuk dat nodig was (zo schreef advocaat de Koning) zou nooit gegeven worden. Voor de Wet hier is dat nodig. Daarop is alles

blijven liggen, alhoewel de aanvraag wel is gedaan, echter zonder indiening van het belangrijkste stuk. Dat heb ik indertijd ook aan S.[Silaban] gezegd. Hoe dit vraagstuk de laatste maanden weer in de belangstelling is gekomen, weet ik niet, maar is als volgt. S. zei op een keer, dat dit zonder examen, door de President zelf bekrachtigd zou worden. En dan de eis die gesteld wordt- zei ik? Wat geeft dat zei S. dat weet immers niemand en wat heb je daar schade van! S. vond dat allemaal niet nodig de President dat te zeggen enz. enz. Nadien hadden we bij ons thuis een gesprek waar R. ook bij was, over de algemene situatie en wat er zou kunnen gebeuren, al waren we W.N. Na dat gesprek dachten we dat S. het nu wel niet meer nodig zou vinden. Een paar weken geleden echter weer een brief waarin nogmaals werd aangedrongen door te zetten. Waarom, vragen wij ons nu weer af. Wij bespraken dit weer met Han, die van

mening is dat het juridisch onjuist zou zijn, zonder die bewuste toestemming en verder dat het nu helemaal niet meer nodig is, nu juist de Hollanders gevraagd worden als experts.'

5. NAI/ GROY a2: brief 22 dec. 1957, dossier correspondentie. 'Voor de Bank Indonesia werken we met drieën: Silaban, Prof. Ir. Roosseno als specialist Gew.beton [en ik] en zijn beide [Karya en ik] senang dat wij hebben besloten te blijven.'

uitbreiding voor het paleis van de sultan in Pontianak (1948) en de Menteng Bioscoop in Jakarta, die in 1950 werd geopend. Na twee maanden Nederlands verlof, keerde hij terug naar Jakarta en begon zijn eigen architectenbureau.

In 1956 speelde de Nieuw Guinea kwestie. Han Groenewegen en zijn tweede vrouw Karya Groenewegen-Van Rinsum bleven in Indonesië wonen, waar zeker enige moed voor nodig was. Hij schreef daarover in een brief in 1964: 'Toen alle Nederlanders in 1956 hun koffers pakten om zo gauw mogelijk Indonesia te verlaten (...) bleven wij hier ons werk doen in het belang van Indonesia, zonder concessies te doen, met behoud van ons Nederlandschap. Maar dat is een ander verhaal.'⁴

Omdat Nederlanders in die periode in Indonesië geen eigen bedrijf meer mochten hebben, associeerde Groenewegen zich met de Indonesische architect Frits Silaban. Van 1956 tot 1966 werkte hij met Silaban aan verschillende grote opdrachten, waaronder de Bank Indonesia.⁵ Beiden waren ze lid van de Schoonheidscommissie van Jakarta.

Ook in Nederland ondervond Groenewegen tenslotte erkenning; in 1968 kreeg hij een koninklijke onderscheiding. Op 4 april 1980 stierf hij op 91-jarige leeftijd te Jakarta, waar hij ook werd gecremeerd.

Opleiding en leertijd

Sinds Han Groenewegen als jongen 'De geschiedenis van een Tekenaar' van de Franse architect E. Viollet-le-Duc gelezen had was het zijn grote wens om architect te worden. Teken en was zijn lust en zijn leven. Vader Groenewegen besliste echter anders en als 12-jarige jon-

gen stond hij al aan de schaaftbank. Op de avondvakschool leerde hij hout- en steenverbanden, kozijnen, deuren en ramen tekenen en ook kappen en trappen uitslaan. Met zijn werkstukken won hij verschillende prijzen. Groenewegen nam vervolgens, zoals hij het in zijn memoires uitdrukte, zijn leven in eigen hand, en ging na de avondvakschool (alsnog) naar de Academie voor Beeldende Kunst in Den Haag om zijn 'droombeeld architect te worden' te verwezenlijken.

Als dienstplichtig militair stond hij in Utrecht in de periode 1908-1909 onder bevel van W.M. Dudok, die later als architect bekendheid zou verwerven, maar destijds als tweede luitenant bij het Technisch Bataljon van het Regiment Genietroepen werkzaam was.⁶ In deze tijd nam Groenewegen privéles in theoretische bouwkundige vakken. Hij deed in 1912/1913 zijn eerste BNA-examen als bouwkundig opzichter; tijdens zijn mobilisatie in 1914 deed hij staatsexamen middelbaar bouw-kunde.

Groenewegens eerste werkgever was het Haagse architectenbureau Hoek en Wouters. Hij werd daar tekenaar/opzichter onder de bekwame leiding van *chef de bureau* Co Brandes. Hij werd aangenomen voor villabouw in Wassenaar en werkte ook aan de verbouwing van het woonhuis van Minister Treub aan de Scheveningseweg in Den Haag.

Zijn tweede architectenbureau was Technisch Bureau H. Rutgers, aan de Frederik Hendriklaan in Den Haag. Van omstreeks 1913 tot 1920 was hij daar *chef de bureau*. Groenewegen ontwierp portiekwoningen aan de Ligusterstraat (1914), die in 1918 in Berlages brochure 'Normalisatie in de Woningbouw' werden afgebeeld.⁷ Verder ontwierp hij Café Restaurant Fisslthaler aan het Gevers Deynootplein te Scheveningen, een

Portiekwoningen aan de Ligusterstraat, Den Haag, zoals afgebeeld in Berlages 'Normalisatie in woningbouw'.

complex dat één geheel vormde met een winkelgalerij aan de Badhuisweg.⁸ In 1917 werd dit grote café restaurant, met in de kelder een vierbaans kegelbaan, feestelijk geopend. Er zou ook een hotel van vier verdiepingen komen, dat echter nooit werd uitgevoerd. Na een faillissement werd het complex aan de heer Kirchmann verkocht, directeur van Hotel De Oude Doelen. Deze gaf Groenewegen persoonlijk de opdracht voor de herinrichting van het restaurant in Lodewijk XVI stijl. Het moest een wijnrestaurant worden met een luxe uitstraling. Rutgers ging er mee accoord dat Groenewegen deze opdracht op het bureau uitwerkte. Voor bureau Rutgers verbouwde Groenewegen daarnaast nog Hotel

6. Van Bergeijk, 11.

7. Berlage 1918, 45.

8. Fisslthaler, 1-10.

Ittmann te Nunspeet en ontwierp hij in 1918 een tuindorp te Warmond.

In 1920 kreeg hij op eigen verzoek eervol ontslag, omdat hij voor zichzelf wilde beginnen. Hij kocht het pand Perponcherstraat 100 in Den Haag, dat geschikt was om als kantoor en woonruimte te dienen. De gezinnen Groenewegen en Rutgers waren zeer bevriend. Ze bezochten elkaar dikwijks. Rutgers gaf Groenewegen een renteloze lening toen deze voor zichzelf begon.

Haagse periode (1920-1927)

Met zijn eigen bureau verwierf Groenewegen al gauw grote opdrachten van verschillende woningbouwverenigingen voor de bouw van eengezinswoningen. Het was de periode na de Eerste Wereldoorlog en er heerste grote woningnood. Er kwam al spoedig een grote bouwstroom op gang, waarvan Groenewegen in ruime mate heeft kunnen profiteren. Hij bouwde in deze tijd 56 eengezinswoningen te Voorburg in 1920, een soortgelijk woningcomplex te Wassenaar, 36 eengezinswoningen te Rijswijk (1922) en ook eengezinswoningen te Hoofddorp, Berkel en Nootdorp, alsmede een uitbreidingsplan voor Leidschendam. Groenewegens Haagse periode omvatte ook andere projecten, zoals café-restaurant Van Vught in Den Haag. De versiering ervan, het tapijt en het meubilair werden ontworpen door Gerard Rutten, een bekende van Groenewegen van het Genootschap van r.-k. Kunstenaars. Voor de H.-Hartkerk te Schiedam (1925/26) heeft Groenewegen een eerste ontwerp van Pierre Cuypers ingrijpend gewijzigd en tenslotte zonder diens medewerking gerealiseerd. Groenewegen kreeg inmiddels al enige bekendheid als architect. Door de BNA werd hij tot lid

van de Haagse schoonheidscommissie benoemd omdat men zocht naar iemand die vernieuwing in de bouwkunst nastreefde, waarbij hij Kropholler passeerde.⁹

In het katholieke kunstenaarsgenootschap, dat hij samen met Jan Toorop oprichtte, kwam het streven naar vernieuwing eveneens tot uiting.

Veelzijdig oeuvre

De ontwikkeling van Groenewegens oeuvre laat zich slechts tot op zekere hoogte typeren; in de documentatie over zijn werk zijn nog verschillende 'witte plekken'. Een van de oudste werken waarvan nog een afbeelding bestaat dateert uit 1914, door Berlage opgenomen in zijn brochure 'Normalisatie in woningbouw'. Het betreft een foto van een van Groenewegens woonblokken: de portiek-etagewoningen uit 1914 in de Ligusterstraat in Den Haag. Van een tuindorp uit 1917, ontworpen voor een Warmondse woningbouwvereniging, rest nog een kleine foto van een tekening in vogelvluchtperspectief, waarop de woningen echter vrij summier staan ingetekend. Beide afbeeldingen tonen relatief zakelijke, ornamentloze woningen, die van het tuindorp overigens in een wat traditioneler vorm. De beschikbare documentatie is echter te summier om conclusies te trekken over zijn werk in de beginperiode van zijn carrière.

Het is duidelijk dat Groenewegens architectonische handschrift in de loop der jaren veranderde en zich ontwikkelde onder invloed van eigentijdse stromingen op architectuurgebied. Herkenbare inspiratiebronnen van zijn vooroorlogse ontwerpen zijn met name de Amsterdamse School (een ontwerp voor een kerk te Medan (1928) heeft zelfs paraboolvormige daken), de

9. NAI/GROUY a2: dossier memoires.

Zwembad, Medan.

*Woningbouwcomplex
Rathkamp, Jakarta.*

meer strakke orthogonaal geometrische stijl die vooral bekend werd door architecten als Jan Wils, J.F. Staal en W.M. Dudok, de Art Deco (in theaterdecors Medan), Engelse landhuizen, het Nieuwe Bouwen (zwembad Medan 1939) en de Aziatische architectuur (prijsvraagontwerp moskee Mesjid Istiqlal 1955). In de loop van de jaren '30 werd zijn werk geleidelijk strakker. Groenewegens voorontwerp van het niet uitgevoerde stadhuis van Medan (1940) heeft de vormtaal en de allure van Dudoks Hilversumse raadhuis (1923/30). Andere voorbeelden in deze stijl vormen het kantoorgebouw voor de Deli Courant (1940) en het waterleidinggebouw in Medan (1941). Het hierna nog ter sprake komende zwembad in Medan uit 1939, met een open betonconstructie op kolommen met wenteltrappen

naar boven, stalen kozijnen, leuning en verlichtingsarmaturen en een veelvuldig gebruik van glazen bouwstenen, toont het sierlijk modernisme van Duiker en Bijvoets nazorgkolonie Zonnestraal (1926/28).

Een zeer speciale inspiratiebron was voor Groenewegen de traditionele Zuid-Oostaziatische architectuur, die hij intensief bestudeerde (en doceerde). Dit had behalve witgepleisterde muren ook grote dakoverstekken met aan elke verdieping galerijen tot gevolg, die door het klimaat werden ingegeven. Historische decoratieve details van inlandse gebouwen zijn door Groenewegen geïntegreerd in enkele van zijn overigens zeer modern ogende gebouwen (r.k. Chinese kerk te Padang, 1930) tot een geheel eigen architectuurtaal. Zoals bij veel architecten in deze tijd is in geen geval

sprake van kopiëren of plagiaat. Steeds vormde het werk van anderen voor Groenewegen slechts een inspiratiebron waar hij zijn eigen idioom uit haalde.

Het naoorlogse werk van Groenewegen is eveneens pluriform. Zijn gebouwen bestaan nu meer en meer uit composities van orthogonale volumes. Met zijn bioscopen in Jakarta (1950) en Medan (1952), hoogtepunten uit zijn gebouwde oeuvre, schierp hij een nieuw gebouwtype: de bioscoop als grootschalig eigentijds uitgaanscentrum met feest- annex bioscoopzalen. De geometrische stijl van de vooroorlogse jaren werd in deze theaters voortgezet. Het prijsvraagontwerp voor de moskee Mesjid Istiqlal (1955), dat met een derde prijs bekroond werd, toont oosterse invloeden in de voor Groenewegen ongewone symmetrie en in de textuur van de gevels. Ook het niet uitgevoerde museum op Bali vormt een voorbeeld van een oosters, in dit geval meer regionaal Indonesisch idioom.

In de uitbreiding van zijn eigen St.-Elisabethziekenhuis in Medan uit 1963 zien we Groenewegen nog meer van een modernistische kant. De drie verdiepingen hoge vleugel heeft dubbele gevels met galerijen daartussen. De open buitengevels bestaan uit smalle, maar diepe kolommen met dwarsbalken, die het dakoverstek ondersteunen en voor ventilatie en zonwering zorgen. De ontwerpschets voor een cultureel centrum toont een gebouw op kolommen met vliesgevels. De platte daken zijn schuin opgelicht, wat een luchtig effect geeft.

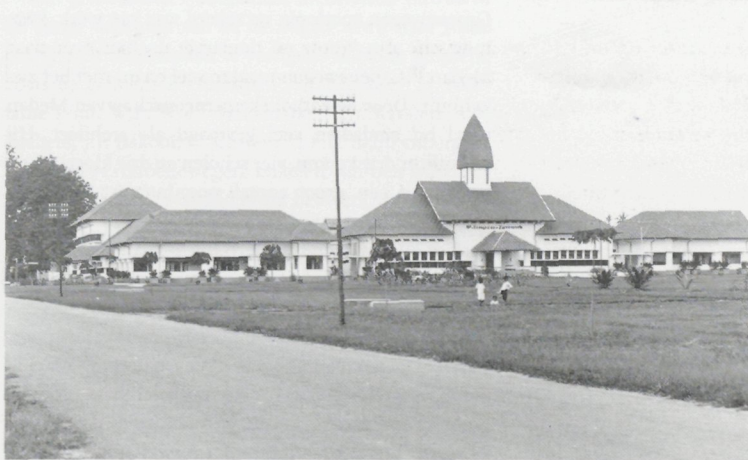
Na de Nederlands-Indonesische crisis van 1956 mochten Nederlanders zoals gezegd geen bedrijf meer uitoefenen, waardoor alle gebouwen die hij van 1956 tot 1966 samen met zijn compagnon Frits Silaban realiseerde officieel op diens naam staan. Van de bioscopen

die in deze periode tot stand kwamen, kan op grond van verwantschap met de reeds eerder ontworpen Menteng bioscoop in Jakarta, het auteurschap van Groenewegen onomstotelijk worden vastgesteld. Van andere werken is dat veel lastiger. Hij was een veelzijdig ontwerper, die in zijn werk regelmatig nieuwe wegen insloeg. Vergelijking met andere werken biedt daarom niet altijd uitsluit. Voor een meer definitieve beoordeling van zijn oeuvre is daarom meer onderzoek noodzakelijk.

Periode Medan (1927-1942)

In de jaren 1925-1926 was er na jaren van grote bouwactiviteit een stilstand ontstaan in de bouwwereld. De economische malaise wierp zijn schaduwen vooruit. Het uitblijven van opdrachten verontrustte Groenewegen. Een zwager, die in Medan in Nederlands-Indië

*St. Elisabeth ziekenhuis,
Medan.*

10. NAI/GROY a2: dossier
memoires.
11. NAI/GROY a2: dossier
memoires.
12. Voskuil, Vaderland.

een zaak in herenmode had, schreef hem dat er in Medan plannen waren voor de bouw van een groot ziekenhuis. De zwager liet Groenewegens naam als architect BNA bij de betrokkenen vallen, en Groenewegen vertrok in 1927 naar Medan. De plannen bleken nog in een zeer pril stadium te zijn, maar Groenewegen besloot zich alvast op mogelijke bouwlocaties te oriënteren. Zijn keuze viel op een terrein in de nieuwe wijk Polonia, waar de gemeente bezig was wegen aan te leggen en grond bouwrijp te maken. Groenewegen wist de gemeente zover te krijgen een deel van het terrein voor de bouw van een ziekenhuis te bestemmen, waarna hij ook de opdracht voor het ontwerp van het gebouw verwierf. In 1928 werkte hij zijn schetsen uit, en na goedkeuring van het definitieve ontwerp werd de bouw aanvraag ingediend. Op 11 februari 1929 werd de eerste steen gelegd. Dit St.-Elisabeth ziekenhuis was het eerste grote project dat in Polonia werd gebouwd. Nu Groenewegen voorlopig verzekerd was van werk, kwamen ook zijn vrouw en tienjarige dochter over naar Medan.¹⁰ Groenewegen maakte veel naam met het ziekenhuis. Door de katholieke gemeenschap van Medan werd hij sindsdien veel gevraagd als architect. Hij bouwde er drie kerken, vier scholen en drie kloosters en bovendien een groot aantal woonhuizen. Daarnaast werd hij veel gevraagd voor het ontwerpen van interieurs en meubels en ontwierp hij in 1936 de volledige straatversiering bij de feesten naar aanleiding van de geboorte van prinses Beatrix.

Met witgepleisterde gebouwen in strakke, geometrische vormen kreeg Groenewegens oeuvre geleidelijk moderner trekken. Dit is onder meer zichtbaar in de uitbreiding van het Medanse zwembad (1939), het voorontwerp voor het raadhuis voor Medan (1940) en het

ontwerp voor een kantoorgebouw voor de Deli Courant (1940). De laatste twee ontwerpen werden echter niet meer uitgevoerd door de dreigende oorlog. Wel werden nog enkele andere gebouwen uitgevoerd: de school voor de Chinese gemeenschap (1941), het kantoorgebouw voor het waterleidingbedrijf 'Air Bersih' (1941) en verder verbouwingen aan de Sociëteit en Hotel de Boer en een enkel woonhuis, alle in Medan.

Nederlandse pioniers in het Verre Oosten

Vanaf 1927 werkte en leefde Han Groenewegen vrijwel zonder onderbreking in Indonesia. Hij maakte er van 1942 tot augustus 1945 'alle ellende van de Japanse interneringskampen (op Sumatra)' mee, en vervolgens eveneens van Soekarno's politiek. Er waren maar weinig Nederlanders die in 1955/56 bleven, en niet in Nederland een veilig heenkomen zochten. Groenewegen bleef en werkte door, ondanks bedreigingen en waarschuwingen in de vorm van geschilderde doodskoppen en leuzen als 'Dood aan de Hollanders' en 'Weg met de Hollanders' op de gevel van zijn huis.¹¹

Weliswaar noemde Voskuil Groenewegen ter gelegenheid van diens negentigste verjaardag een 'Haagse pionier in Verre Oosten'¹², maar vele architecten waren hem al voor gegaan. Een van de eersten was M.J. Hulstwit, die zich na enige verkenningen in 1890 in Indië vestigde. Aan het begin van de twintigste eeuw werd binnen de Indische leefstijl in snel tempo plaats gemaakt voor Europese normen en waarden. Ook Europese architectuur deed zo zijn intrede. Niet alle in de Oost bouwende Nederlandse architecten vertrokken, zoals Hulstwit, om er zich blijvend te vestigen. Verschillende Nederlandse architecten ontwierpen in Neder-

Kantoorgebouw met directeurswoning Levensverzekering Maatschappij Arnhem, Medan.

land, en lieten de uitvoering aan een Indische dependance of aan een plaatselijke aannemer over. In 1908 geassocieerd met Hulswit en in 1910 eveneens met A.A. Fermont, was Ed. Cuypers met ruim honderd werken een van de produktiefste particuliere bureaus die op grote schaal vanuit Nederland in Indië bouwden; een dependance van het bureau bevond zich in Batavia.¹³

Met name de talrijke, volgens standaardconcept gebouwde bankgebouwen van dit bureau kenmerken zich door een speciaal voor de plaats ontwikkeld eclecticisme: een vermenging van klassieke westerse architectuurtaal opgesierd met oud-Javaanse details. Tot groot ongenoegen van Berlage, die na zijn Indische reis in 1923 in zijn dagboek over Cuypers' Javasche Bank in Batavia optekende dat hier sprake was van een 'gemoderniseerde en daardoor slappe Renaissance', met hier en daar wat Hindoe-Javaanse ornamentmotieven, in een mislukte poging om het gebouw een 'plaatselijk georiënteerd karakter' te geven.¹⁴

Ofschoon hij er zelf ook enkele gebouwen realiseerde, is Berlage van minder belang voor de architectuur in Nederlands-Indië. Belangrijk is echter dat hij na zijn reis terug in Nederland na 1923 hier aandacht vroeg voor het bouwen overzee.¹⁵

Een groot aantal Nederlandse architecten vertrok in de eerste decennia van de twintigste eeuw naar Indië om er zich metterwoon te vestigen, de echte pioniers, zoals de genoemde Hulswit, P.A.J. Moojen, H. Mac-laine Pont, W.P. Wolff Schoemaker, Th. Karsten, A.F. Aalbers, J.J. Jiskoot, C. Citroen, J.F.L. Blankenberg en uiteraard H. Groenewegen; enkelen van hen waren in Indië geboren. Opvallend is dat het werk van de meeste van deze architecten geconcentreerd is in of rond een bepaalde plaats. Berlage constateerde dat Batavia de stad was van Hulswit, Fermont en Ed. Cuypers, Bandung van Wolff Schoemaker, Semarang van Karsten en Surabaya van Citroen. Hieraan kan worden toegevoegd dat Medan de stad werd van Groenewegen, die pas na Berlage naar Indonesië kwam. In zijn unieke studie van de architectuur en stedenbouw in Indonesië gaat Huib Akihary uitgebreid in op de hiervoor genoem-

13. Akihary, 35-38; Gerlach, 79-101.

14. Berlage 1931, 31.

15. Akihary, 42; Ruimschotel, 1987, 8.

de architecten, waarnaar wordt verwezen. Een bespreking van hun denkbeelden en oeuvre zou in het kader van deze inleiding op het werk van Groenewegen te ver voeren.

Een discussie die al snel werd gevoerd onder Nederlandse architecten mag echter niet onvermeld blijven. In Maclaine Ponts hoofdkantoor van de Semarang-Cheribon-Stoomtram Maatschappij te Tegal (1911) was optimaal gebruik gemaakt van inlandse bouwmaterialen en het voldeed aan klimatologische eisen met enkel architectonische en constructieve middelen. Akihary stelt dat daarmee een nieuwe fase in de Nederlands-Indische architectuur was bereikt. In constructieve zin was de oplossing gevonden, ofschoon nog lang niet naar bevrediging toegepast op de volkshuisvesting, een onderwerp dat op Volkshuisvestingscongressen van 1922 en 1925 werd belicht.¹⁶ In architectonische zin ging het zoeken verder. Volgens Ch. Meyll, die als civiel ingenieur aan Waterstaat Ned.-Indië verbonden was, was al vóór 1912 het initiatief daartoe gekomen van architect Moojen.¹⁷ Omstreeks 1920 ontstond zich de discussie over de vraag in welke richting de Indische architectuur zich zou moeten ontwikkelen. Was het zonder meer 'overplanten' van actuele Europese bouwstijlen (zoals het Nieuwe Bouwen) op Indische grond wel wenselijk, zoals toch veel gebeurde. Zou er niet gezocht moeten worden naar een Indo-Europese bouwstijl, en wat moest daar dan onder worden verstaan? Was een integratie van elementen mogelijk? Vooraanstaande architecten als Maclaine Pont, Wolff Schoemaker en de stedenbouwkundige Karsten namen in woord en geschrift actief deel aan de discussie. Met name de toepassing van (onbegrepen) Hindoe-Javaanse details als louter versiering van overigens Europese

gebouwen werd afgewezen. Karsten en ook Berlage tijdens diens Indische reis benadrukten dat er betere opleidingen moesten komen voor inlandse architecten, en zij zouden vervolgens een belangrijke rol in het architectuurdebat moeten krijgen.¹⁸ Pas zo zou een werkelijk Indo-Europese architectuur kunnen ontstaan. De constructieve aanpassingen aan de eisen van het klimaat, waaronder de natuurlijke ventilatie en een door-dachte oriëntering bleven sindsdien in de bouwpraktijk gehandhaafd. Verschillende architecten trachtten bovendien, ook zonder manifest over Indo-Europese architectuur, in hun architectuurtaal een integratie van vormen te realiseren. Dit streven is eveneens duidelijk aanwijsbaar in Groenewegens werk, al had hij niet ter plaatse actief deelgenomen aan de discussie, die al omstreeks 1924 was verzand. Het moet niet worden uitgesloten dat aan het overwegend pluriforme karakter van de oeuvres van Nederlandse architecten in Indië (mede) het genoemde integratieprobleem ten grondslag ligt.

Stedenbouw

In de concept tekst van zijn nog ter sprake komende boek over de geschiedenis van de Indische architectuur formuleerde Groenewegen deze discipline aldus: 'De stedenbouw, is de studie van een redelijke ruimteverdeling, van alle materiële en ideële elementen en zorg dat een grote stad bewoonbaar blijft.' En tevens: 'De taak van de stedenbouw wordt belangrijker naarmate de groei van de steden in steeds sneller tempo toeneemt.'¹⁹ Zeer geïnteresseerd in stedenbouw en in Nederland al op dit terrein werkzaam geweest, kon Groenewegen in 1939 na een niet onaanzienlijk groei van de steden niet

16. Akihary, 46, 60. Voor beknopt overzicht van de discussie zie ook Gill, *passim*.
17. Meyll, 578, 590; Passchier 1988, 70.
18. Passchier 1988, 70; Berlage 1931, 103.
19. Groenewegen 1954, p. 31B.

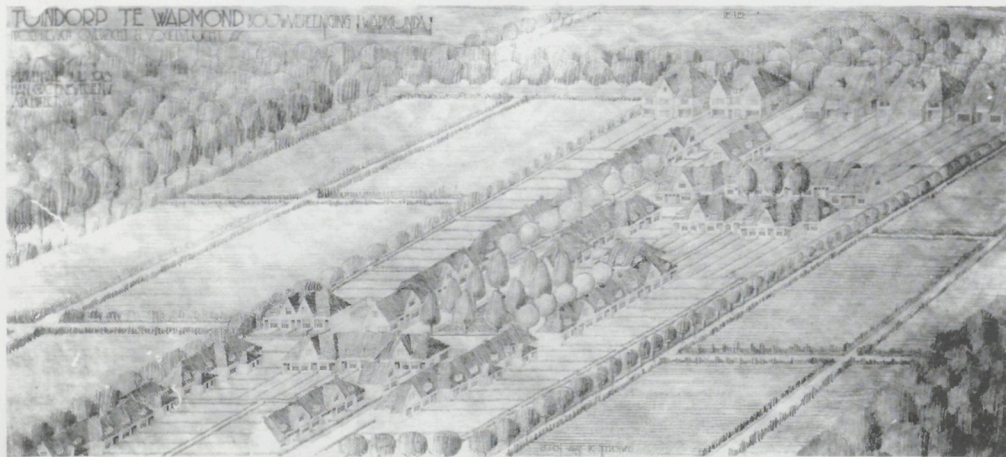
anders dan met leedwezen constateren, dat in Nederlands-Indië stedenbouw een lage prioriteit genoot. Het begrip was voor velen een loze term geworden; in de praktijk betekende dit dat de overheid zich weinig aan weldoordachte stadsplanning gelegen liet liggen. In een artikel getiteld 'Stedebouw en stedeshoof' in *Indisch Bouwkundig tijdschrift Locale Techniek* (1939) vroeg Groenewegen zich af wat de oorzaak kon zijn van deze betreurenswaardige ontwikkeling en hoe 'nieuw leven te geven' aan het begrip stedenbouw. Enkele decennia tevoren stond de (ook in Nederland nog jonge) discipline immers voor het eerst in het middelpunt van de belangstelling.

In 1913 speelde H.F. Tillema, apotheker en gemeenteraadslid te Semarang, daarin een cruciale rol. Ter gelegenheid van het in dat jaar te Scheveningen te houden Xde Internationaal Woningcongres vestigde hij in

een rapport de aandacht op het volkshuisvestingsvraagstuk in Indië, waar in de kampongs de inheemse bevolking door overbevolking en slechte hygiënische omstandigheden een hoog sterftecijfer kende.²⁰ De nieuwe woonwijken kenden helaas eveneens verschillende nadelen. Er was niet voldoende tegemoet gekomen aan de specifieke eisen die het klimaat stelde en door de hoge grondprijzen was er veel te dicht opeen gebouwd. Tillema's rapport had succes. Het leidde bij Indische gemeenten tot meer belangstelling voor stedenbouw en tot de verbetering van de woontoestanden in de kampongs. In 1913 werd in Batavia bij wijze van experiment een modelkampong Tama Sari gebouwd. Na zijn rapport werkte Tillema zijn ideeën over dit onderwerp uit in een vijfdelig boekwerk.

Op het jaarlijkse Decentralisatiecongres van 1922 was het thema volkshuisvesting, waar onder meer

20. Akihary, 59; Ruimschotel 1993, passim.

Ontwerp tuindorp te Warmond in vogelvluchtperspectief, voor Bouwvereniging Warmondia.

hygiënische, stedenbouwkundige, architectonische, sociaal-politieke en financiële aspecten aan de orde kwamen. Karsten en Maclaine Pont brachten preadviezen uit over de architectonische kant van de zaak. Karsten constateerde dat een bevredigende oplossing voor de inlandse architectuur alleen te verwachten was van deskundige, in Indië opgeleide Indische architecten. Karstens eigen rol in de ontwikkeling van de Indische stedenbouw was van eminent belang, aldus Akihary: 'Het is met name Karsten geweest die direct of indirect getracht heeft stedenbouwkundige richtlijnen op te stellen en de stoot gaf tot systematisch stadsvormingswerk (...). Door Karstens stedenbouwkundige arbeid is in het planwerk van de verschillende gemeenten een zekere uniformiteit te onderkennen.' Karsten was bij een groot aantal gemeenten als stedenbouwkundige werkzaam, en onder meer ontwerper van de uitbreidingsplannen van Semarang (1916-1920), Bogor (1920) en Malang (1933).²¹

Zoals gezegd constateerde Groenewegen dat de belangstelling voor en de overtuiging van het belang van stedenbouw was verflauwd. Ten onrechte volgens hem. De overheid moest vooral niet de illusie hebben dat stadsontwikkeling vanzelf gaat. Ze moest er zich rekenschap van geven dat deze ontwikkeling moet worden geleid en gestuurd na nauwkeurige studie van de situatie, om vervolgens door deskundige stedenbouwkundigen in een plan te worden gepresenteerd. Ook de infrastructuur en verkeersverbeteringen op kleinere schaal moeten in een vroeg stadium worden gepland, zodat dure veranderingen niet nodig zouden zijn. Groenewegen vervolgde zijn betoog met de stelling dat men er nog lang niet was met een goed stedenbouwkundig plan. Immers, dat gaf met enkel bepalingen

De schoonheidscommissie van Jakarta met als tweede van rechts Han Groenewegen. Rechts zit Frits Silaban met wie Groenewegen een aantal jaren samenwerkte.

over rooilijnen en aard der bebouwing geen enkele waarborg voor het esthetische aspect van de Indische steden. 'Stedenbouw zal niet vanzelf stedschoon met zich brengen...'. Als een Indische Ieliman bepleitte hij dan ook met verve de instelling van een schoonheidscommissie, waarvan in Indië naast deskundigheid tevens tact en geduld zou worden gevraagd. Het verwijt dat schoonheidscommissies slechts lastig zijn en opzettelijk moeilijkheden veroorzaken, wees Groenewegen beslist van de hand. Zelf had hij in Den Haag daarmee al ervaring opgedaan, en later zou hij ook in Jakarta zitting nemen in de schoonheidscommissie. 'Een zacht verwijt' maakte hij aan opdrachtgevers en overheid, om

21. Akihary, 64. Voor een beknopte vergelijking tussen de verschillen in ontwikkeling van de Indonesische en de Nederlandse architectuur en stedenbouw zie Ruimschotel, 1988.

deskundiger en beter overwogen tot aankoop respectievelijk uitgifte van bouwgrond te besluiten. Een door speculatie gekocht terrein zal nooit een optimale locatie zijn voor een pas later bepaald gebouwtype, en maakt het de architect onmogelijk om het maximale uit zijn opdracht te halen. Het was hem zelf meer dan eens overkomen dat een perceel van incurante maat of ligging, ooit zonder directe bouwplannen opgekocht, problemen gaf bij het ontwerpen van het gevraagde gebouwtype, of dat er geen ruimte meer was voor uitbreiding omdat het belang van aankoop van belendende grond niet tijdig was ingezien. Groenewegen besloot zijn publicatie nadrukkelijk met de stelling dat de zorg voor stedenbouw en stedenschoon 'van algemeene culturele betekenis' is. Het hier aangehaalde artikel in het *Indisch Bouwkundig Tijdschrift* is voor zover bekend het enige waarin Groenewegen zich zo kritisch en soms zelfs fel uitliet over geconstateerde stedenbouwkundige misstanden in Indonesië kort voor de Tweede Wereldoorlog.

Periode Jakarta (1947-1980)

In zijn naoorlogse ontwerpen ging Groenewegen verder in de nieuwe richting, die hij in Medan al was ingeslagen. De Menteng bioscoop uit 1950 is daar een goed voorbeeld van. Vervolgens kreeg hij verschillende opdrachten voor andere bioscopen, waaronder Olympia en Banjarmasin uit 1952. Bioscoop Sovya in Bukittingi werd in 1961 geopend. Twee andere bioscoop-ontwerpen werden niet uitgevoerd. Verder ontwierp hij verschillende sociëteiten voor de BPM, in Tanjung (1949) en in Tjepu (1951), en een sociëteit met bioscoop in Balikpapan (1951). Voor de Javasche Bank ontwierp hij

verschillende villa's in de wijk Kebayoran aan de Jalan Imam Bonjol (omstreeks 1948). In 1954 bouwde hij nogmaals enkele villa's in Kebayoran, nu in Complex Rathkamp. Groenewegen werd als adviseur ingeschakeld bij de bouw van het ziekenhuis voor de Chinese gemeenschap Sin Ming Hui (1955-1962), dat in de wijk Grogol werd gebouwd. Ophoging van het terrein met ruim een meter, voor Groenewegen in verband met te verwachten wateroverlast een vereiste, bleek nog even een heftig discussiepunt vanwege de hoge kosten. Later werd de Chinese naam van het ziekenhuis vervangen door een Indonesische naam, Sumber Waras.²²

Daar het na 1956 aan Nederlanders niet meer was toegestaan om in Indonesië een eigen bedrijf te bezitten, associeerde Groenewegen zich met F. Silaban, een bekend en getalenteerd Indonesisch architect.²³ Silabans bureau was in Bogor, Groenewegen daarentegen woonde en werkte in Jakarta aan de Jalan Jambu 38, dat de dependance van het bureau vormde. Grote gebouwen die zij in die periode in Jakarta realiseerden zijn de moskee Istiqlal, de Bank Indonesia aan de Jalan Thamrin, de Bank Negara Indonesia, het Pola-gebouw en Hotel Banteng. Tevens bouwden zij filialen van de Bank Indonesia in verschillende grote steden in Indonesië. Uit persoonlijke correspondentie van Groenewegen blijkt dat Silaban soms wekenlang afwezig was en dat veel ontwerpwerk door Groenewegen alleen werd gedaan. Zo schreef hij in 1961: 'Silaban is mee met de President en nu sta ik voor alles (en dat wordt steeds meer) alleen, voor 10 weken.' En in 1963: 'Ik ben bezig aan het bestek van Hotel Banteng 17 bouwlagen en daar moet je helemaal met je hersens bij zijn om niet veel te vergeten, te omschrijven.' Ofschoon het aandeel van Groenewegen hoog moet worden ingeschat, staan

22. NAI/GROY a2: brief 31-1-1977, dossier correspondentie. 'Ik heb indertijd voor het Chinese Ziekenhuis het terrein meer dan een meter op laten hogen, waartegen nog al wat verzet was vanwege de kosten. Een kwestie van vooruit zien en voet bij stuk houden. Ja- wat willen jullie als het klaar is onder water zitten dat zou een ramp worden en dat neem ik niet op mijn verantwoording. Ze zitten nu hoog en droog en misschien zal niemand daar meer aan denken want de stichters van het ziekenhuis zijn al allemaal dood.'
23. NAI/GROY a2: brief 12-3-1952, dossier correspondentie. 'Ja over Silaban (een Batak) is veel te vertellen. Trouwens wij werken nu samen. En hij wilde maar met één architect samen werken en dat was ik. Hij heeft grote regerings-opdrachten gebouwen van 5-6 en 7 bouwlagen, die allemaal op mijn kantoor worden uitgewerkt. Vandaar dat we achter in de tuin een kantoor hebben bijgebouwd. Hij komt geregeld hier op Vrijdag. Om de 14 dagen hebben we penitia Architectuur

(schoonheidscommissie Djakarta) en eet dan ook hier, dat is altijd een drukke dag, praten, muziek maken. Beethoven vindt hij architectuur.'

'Toen hij een paar jaar geleden met het ontwerp B.I.[Bank Indonesia] bij mij kwam met een paar zeer goeie perspectieven (daar is hij mieters goed in) zei ik tegen hem 'waar is je ingang'. Een kort gesprek over de beurs van Berlage. De oude beurs, was een ingang zonder beurs; die van Berlage werd gezegd een beurs zonder ingang. 2 dagen later kwam hij met nieuwe tekeningen aan, de ingang eens zo groot gemaakt. Toen hij de opdracht kreeg van de Directie B.I. zei hij: ja, ik kan het werk nog niet aan, zo U weet ben ik nog in dienstverband op Bogor [directeur gemeentewerken]. Ze hadden hem een bureau gesuggereerd om samen te werken. Nee, zei hij: ik wil alleen met Groenewegen samen werken. Als hij het goed vindt, zal ik U berichten. Hij kwam toen bij mij en wij kwamen overeen. De Directie B.I. ging accoord.'

*Menteng bioscoop,
Jakarta.*

alle grote gebouwen uit deze tijd op naam van F. Silaban. De twee architecten waren zeer bevriend met elkaar, wat ook blijkt uit de omstandigheid dat verschillende kinderen van Silaban een kamer bij de Groenewegens in Jakarta hadden. Na tien jaar kwam er echter een einde aan de samenwerking. Dat de samenwerking met Silaban over het geheel genomen goed was verlopen, maar toch zijn problemen had gekend, bleek uit Groenewegens correspondentie. 'Hij is bekwaam, dat is een feit, maar een slecht psycholoog. Stelt vertrouwen op mensen die op den duur onbetrouwbaar bleken en als het dan toch nog zo goed mogelijk afloopt, is het God die het voorzien heeft. Dat is een denkmethode die ons niet ligt.', schreef hij in 1966.²⁴

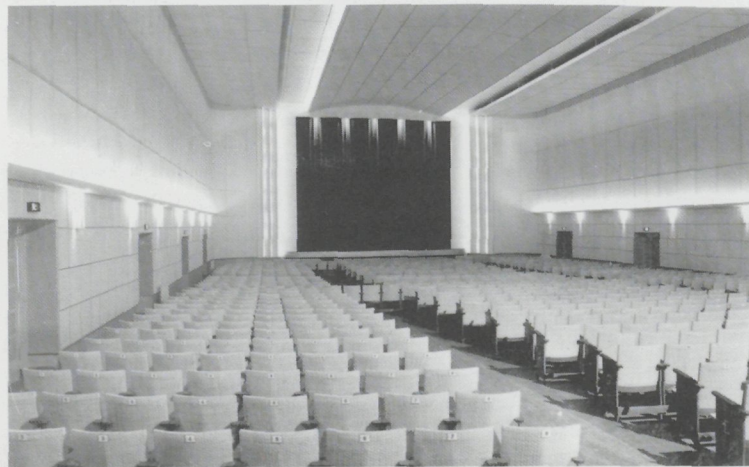
Voor de Nederlandse Ambassade verbouwde Groenewegen vanaf 1965 verschillende gebouwen, onder directe verantwoording (en tot Groenewegens genoegen zeer

formele afhandeling) van de Rijksgebouwendienst te Den Haag.²⁵ Het leverde hem in 1968 een koninklijke onderscheiding op: hij werd benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. Zijn laatste werken in de Jakarta periode zijn een kerk voor de Pinkstergemeente in Batu Tulis (1966) en de restauratie van een vervallen landhuis in Bogor voor een goede vriend (1969/70).

Jan Toorop

In 1920 raakte Han Groenewegen, 32 jaar oud, bevriend met de 30 jaar oudere op Java geboren schilder Jan Toorop,²⁶ die als mens, vriend en kunstenaar heel belangrijk voor hem is geweest. In zijn ongepubliceerde memoires wijdde Groenewegen een apart hoofdstuk aan zijn vriendschap met Toorop.²⁷ In overleg met Toorop, die zich in 1905 tot het katholieke geloof had bekeerd, richtte Groenewegen in 1920 het Genootschap van r.-k. Kunstenaars op.²⁸ Het genootschap kwam daadwerkelijk van de grond, en zette zich in voor vernieuwing in de kerkelijke kunst, als eigentijds alternatief voor het conservatieve Utrechtse St.-Bernulphusgilde. Veel ruimte voor vernieuwing kregen de kunstenaars echter niet. 'Je kreeg toen [kort na 1920] een invasie van liturgische commissies officieel ingesteld. Alle kerkelijke kunst stond nu onder controle – tot zelfs bidprentjes. De kruisweg van Toorop mocht niet in het openbaar (bedoeld in de kerken) worden aangebracht', aldus Groenewegen.²⁹ Het nieuwe genootschap wilde eenmaal in de vijf jaar exposeren. Dat is gebeurd in 1921 en in 1926. In 1921 exposeerde Han Groenewegen met twee ontwerpen voor arbeiderswoningen, een ontwerp voor stadsbebouwing, een gevelontwerp van een r.-k. kerk, ontwerpen voor landhuizen te Nunspeet en een

Interieur Menteng bioscoop, Jakarta.

24. NAI/GROY a2: brief 20-7-1966, dossier correspondentie. 'Het bureau S.[Silaban] is nu zo goed als opgeheven. Ik kan nu weer helemaal mezelf zijn in mijn werk en dat heeft toch wel grote invloed op je levenssfeer. Nu hij niets meer te vertellen heeft staat S. er ook nu een beetje naast. Hij heeft nooit willen luisteren en wist het altijd beter. Hij heeft o.i. grote denkfouten, waarvan hij zich denkt bewust te zijn. Achteraf moet hij nu inzien dat wij gelijk hadden.
25. NAI/GROY a2: brief 20-7-1966, dossier correspondentie. '27 juni is een aanvang met de brekerij gemaakt (werk Ambassade) onder het oog en met houwelslagen op een der muren die weggebroken moeten worden door Zijne Excellentie Mr.Schiff en nog een paar medewerkers (....). Het gaat wel allemaal officieel en dat is toch prettiger dan bij de Indonesiërs. Je weet waar je aan toe bent. Administratief loopt alles over Rijksgebouwendienst Den Haag en ook uit deze

hoek geen moeilijkheden. Alles loopt nu vlot. Als deze verbouwing klaar is moet het huis (vroeger van de Javase bank) waar nu kantoor is ook weer verbouwd worden tot woonhuis voor de Ambassadeur, waar ik verleden week een bespreking over gehad heb, met hem zelf en de veranderingen besproken.

26. J.Th. Toorop (1858-1928) was geboren op Java en in 1872 naar Nederland gekomen, waar hij aanvankelijk als Indoloog in Leiden werkte. Hij volgde vanaf 1880 een opleiding tot beeldend kunstenaar aan de Academies in Amsterdam en Brussel. Na aanvankelijk impressionistisch te hebben geschilderd, werd Toorops werk tegen het einde van de negentiende eeuw meer symbolisch en expressief. Hij had naast Groenewegen contact met verschillende andere architecten waaronder Berlage, en werkte herhaaldelijk met hen samen. Voor Berlages Amsterdamse Beurs maakte Toorop tegelpanelen in de hal, friesversieringen en sgra-

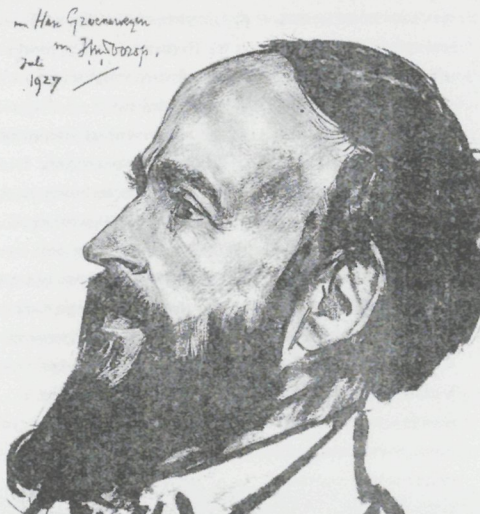
fitto. Zijn getekende portretten uit zijn vroege symbolische periode zijn vermaard om de verfijnde lijn en psychologische inzicht. In 1905 katholiek geworden maakte hij een groot aantal kunstwerken voor r.-k. kerken in Nederland en België, zoals glas-in-lood ramen en kruiswegstaties.

27. NAI/GROY a2, dossier memoires: 'Hoe ik met Toorop kennis maakte'. 'Toen ik binnen kwam zat Toorop te lezen en ik kwam onder de indruk, zoals ik hem zag zitten, van postuur nogal breed gebouwd, met een markant, bruin gezicht, dat rust uitstraalde. Met een opvallend zacht en gemoedelijk klinkende stem nodigde hij mij uit, te gaan zitten en waren we onmiddellijk in een vraag en antwoord gesprek verwikkeld. De sfeer van zijn atelier waar Toorop toch het middelpunt van was, fascineerde me en ik vroeg hem even rond te kijken naar de tekeningen die ik zag hangen, de een met een oor, de ander met een oog, in finesse uitgewerkt,

en keek verwonderd naar dat grote schilderij van wel 2 m.hoog dat naast de vleugel stond, en vroeg hem of hij musiceerde.'

28. In zijn memoires noteerde hij zijn eerste gesprek met Toorop over een eventuele oprichting: 'Hij vroeg me of ik contact had met jonge schilders. Wat ik kon bevestigen en ik zei hem dat ik daar graag een volgende keer met hem over wilde spreken omdat ik een club wilde oprichten; hij zei, dat ook daar zijn belangstelling naar uitging en ik noemde de naam van de jonge schilder en tekenaar Gerard Rutten en Toon Ninaber van Eyben die zich meer toelegde op het etsen en ik had er geen vermoeden van dat dit onderwerp van ons gesprek aanleiding zou worden tot een jaren lange vriendschap.'
29. NAI/GROY a2: brief 3-12-1973, dossier correspondentie. 'Na de eerste wereldoorlog verscheen zoals je wel weet de 'Gemeenschap' het katholieke tijdschrift van de jongeren- beweging.

Opgericht door o.a. Jan Engelman – Lou Lichtveld (Albert Helman met zijn eerste roman 'Mijn aap schreit' een heimwee naar zijn land van herkomst – de West). Zij namen met Gerard Wijdeveld stelling tegen de behoudende en kortzichtige opvattingen van het Bernulphusgilde met de aartsconservatieve pastoor Boogmans aan het hoofd. Hij stond in die jaren als pastoor te Haarlem aan een kerk gebouwd door Jan Stuyt met de toren vrij van de kerk. Want in die toren stond het doopvont en je werd eerst lidmaat van de kerk na het dopen. Eerst dan mocht de gedoopte de kerk betreden. Dat is dan de liturgie. Dat Bernulphusgilde is opgericht in 1869 door van Heukelum en werd bij acclamatie voor het leven deken van het gilde. 'De Gemeenschap' kwam in de knel doordat een gedicht was opgenomen door Wijdeveld geschreven- tegen Mgr.Nolens in die jaren de Nederlandse paus. We kennen allemaal zijn zure smoel-

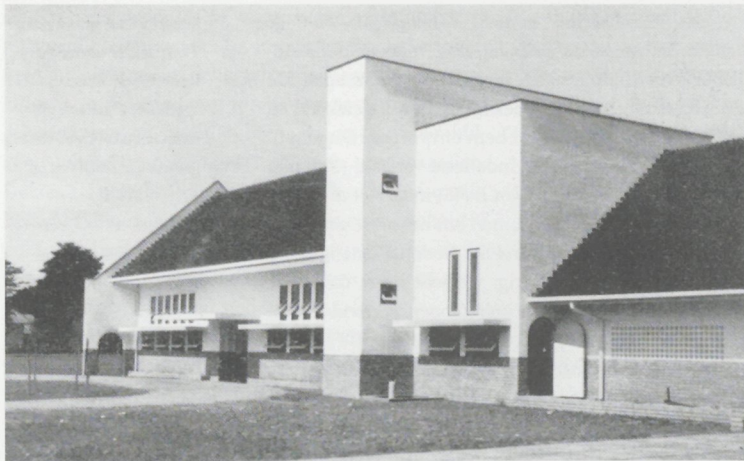
schets voor een dorpskerkje. Andere exposanten waren de kunstschilders Jan Toorop en Joan Collette, de beeldhouwer Herm. van Remmen, de glasbrander Lou Asperslach en de architecten A.J. Kropholler en F.A.W. v.d. Togt. In 1926 werd de expositie gehouden in de kunstzalen De Sirkel aan de Haagse Laan van Meerdervoort. Han Groenewegen exposeerde daar met een ontwerp 'Kathedraal als Vredesmonument', een ontwerp voor een Diepenbroek-monument en met tekeningen voor de Heilig-Hart kerk te Schiedam.

Voordat hij vertrok stond Toorop erop om een portret van Groenewegen te tekenen. Van dit portret zijn afbeeldingen bewaard gebleven, maar het origineel is in de oorlog verloren gegaan.

werk als God almachtend. In Rotterdam stond in die jaren pastoor Beukering – voorstander om het altaar in het midden van de kerk te zetten – waardoor je tot een centraalgebouw kwam in plaats van een axiaalgebouw (lengteas). Er werd heftige discussie gevoerd over de liturgie – weg met het tabernakel – alleen de mensa de altaartafel. De priester met zijn gezicht naar het Oosten en de gelovigen rond de altaartafel. Dit in het kort. Kropholler was de eerste die daar gevolg aan gaf in samenwerking met Beukering. Na de 'Gemeenschap' verscheen het tijdschrift 'Opgang' waarin over kerkelijke kunst geschreven werd door o.a. pastoor Kwakman (toen hij nog niet aan voorstellingen deed) en pater Kerkhof de Carmeliet. Kwakman die over de kruisweg van Servaas schreef werd het zwijgen opgelegd en verplaatst naar Rijpwetering. Je kreeg toen een invasie van liturgische commissies officieel ingesteld. Alle kerkelij-

ke kunst stond nu onder controle – tot zelfs bidprentjes. De kruisweg van Toorop mocht niet in het openbaar (bedoeld in de kerken) worden aangebracht. Ik heb in die tijd een Centraalgebouw in 'Opgang' laten opnemen en tentoongesteld ook op de verplichte jaarlijkse tentoonstelling van de 'Haagse Kunstkring' afd. architectuur. Boogmans wilde daar met mij wel eens over praten – maakte daarvoor een extra reis naar Haarlem met als resultaat dat hij het ontwerp 'heidens' vond. Dat plan is ook opgenomen in 'Opgang'. Maar ik zou niet weten waar je de jaargangen van Opgang zou kunnen vinden.'

30. NAI/GROY a2: brief 4-9-1958, dossier correspondentie. 'Gisteren waren hier Hendra en de schoonzoon van Affandi en nog een schilder, allemaal uit Djogja. Het is zo nu en dan een invasie van kunstliefhebbers. Wij zijn zo'n beetje de bemiddelaars. Ook veel goeie Chinezen, die iets goeds willen hebben komen dan hier.'

Oranjeschool, Medan

Groenewegen en de Indonesische kunst

In Medan raakte Han Groenewegen betrokken bij de plaatselijke samenleving, en hij breidde zijn kenniskring uit met verschillende kunstenaars. Via Wim van den Berg, hoofdredacteur van de Deli Courant, maakte hij kennis met verschillende kunstminnende stadgenoten, bij wie tot zijn verwondering soms thuis een groot aantal werken van bekende, eigentijdse Europese schilders aan de wand hingen. Zoals bijvoorbeeld bij Hans en Lies Levelt, die schilderijen bezaten van Permeke, Willink en zelfs Magritte.

Groenewegen werd actief lid van de Delische Kunstkring en in 1932 ook bestuurslid. Daarnaast werd hij lid van de overkoepelende Indonesische Kunstkring. Hij ontwierp affiches, toneeldecors en een programma-boekje voor het lustrum van de Delische Kunstkring, en

hij maakte het winnende prijsvraagontwerp voor een vignet voor de Kunstkring.

Ook op ander gebied raakte Groenewegen betrokken bij de Medanse samenleving. Zo werd hij in 1928 benoemd tot gemeenteraadslid. Op vakgebied sloot hij zich aan bij de Nederlandsch Indische Architecten Kring (NIAK), de BNA voor Indonesië.

In de naoorlogse periode raakte Groenewegen bevriend met de kunstenaar Rudolf Bonnet, directeur van het Museum voor Moderne Kunst in Ubud op Bali, en via hem ook met verschillende Balinese kunstenaars. Hij gaf aan de Balinese beeldhouwer Ida Bagus Ketut uit Ubud opdracht om een groot beeld te maken voor de hal van de Menteng bioscoop in Jakarta. Groenewegen was aangetrokken als adviseur voor het Museum voor Moderne Kunst en maakte in 1959 een ontwerp voor een dansgebouw bij het Museum.

Met zijn vrouw Karya was hij verschillende malen te gast bij Tjokorda Agung, een kunstminnend Balinees van hoge afkomst. Hij was gefascineerd door de Balinese cultuur en probeerde die te begrijpen. Zo maakte hij eens een gedetailleerd verslag van een lijkverbranding, die hij op Bali meemaakte.

Han Groenewegen bezat een belangrijke collectie schilderijen van Affandi, een van de grote meesters van de moderne Indonesische schilderkunst, met wie hij bevriend was.³⁰

In de periode dat hij in Jakarta verbleef raakte Han Groenewegen steeds meer geïnteresseerd in de Indonesische cultuur. Hij doceerde van omstreeks 1948 tot 1957 kunstgeschiedenis aan de Akademi Teknik National te Jakarta. In zijn lessen behandelde hij de vele, al dan niet ruïneuze tempels, heilighdommen en moskeeën die Indonesië rijk is en ging daarbij diep in

Naam: Affiche Pra Juwana

op de culturele achtergrond van boeddhisme en hindoeïsme. Ofschoon zeker niet algemeen gedeeld, was Groenewegen van mening dat in een historisch overzicht ook monumenten waarvan alleen funderingen of ruïnes restten belangrijk waren, en hij behandelde ook die in zijn boek. In 1954 voegde hij deze lessen samen

tot een manuscript, getiteld *Geschiedenis van de Bouwkunst. Indonesia en India*, deel I, bedoeld als studieboek voor Indonesische bouwkundeopleidingen. De vele afbeeldingen in het boek heeft hij zelf getekend en ook het boekomslag is door hem ontworpen. Dit manuscript werd in het bahasa Indonesia vertaald (*Sedjarah Seni-Bangunan Indonesia dan India*) maar het is er voor zover bekend niet van gekomen om het uit te geven. In Groenewegens archief is wel het Nederlandstalige concept in typoscript aanwezig; wellicht heeft dit op de *Indonesische bouwkunde opleidingen gecirculeerd in gestencilde vorm*. Het concept-boek heeft op de volledig en in kleur vormgegeven titelpagina de Indonesische titel, en op een volgend blad een eenvoudig getypte titel in het Nederlands.³¹ Opvallend is dat de illustratie van de frontispice oogt als een uit ongelijke, rechthoekige blokken bestaand driedimensionaal ontwerp voor een gebouw, eenvoudig gepolychromeerd in rood, geel en zwart, wat meer relatie heeft met Groenewegens eigen architectuur dan met de Indonesische kunst.

De uitputtende studie die Groenewegen maakte van de geschiedenis van de Indonesische bouwkunst toont nog eens overduidelijk aan hoezeer hij zich verbonden voelde met zijn nieuwe vaderland. In het 270 pagina's tellende manuscript gaat hij in op alle denkbare aspecten die raakvlakken hebben met de architectuur uit het verleden.

Het boek kan het best omschreven worden met 'cultuurhistorisch naslagwerk'. Topografisch gerangschikt wordt per streek of eiland onder meer ingegaan op onderwerpen als religie, cultuur, beschaving, kastensysteem, symboliek, goden en hun attributen, kunst en schoonheid, geschiedenis van de bouwkunst, opkomst bloei en verval, vooraf gegaan door een algemene beschouwing van deze onderwerpen. Dit scala aan

31. NAI/GROY a2: brief 12-3-1957, dossier correspondentie. 'Met mijn lessen ben ik opgehouden, vanwege mijn werk. Het boek is nog steeds in vertaling, schiet niet op en.... ik heb nu zoveel omhanden dat ik er niet meer de nodige aandacht aan schenken.'

aspecten maakt duidelijk waarom ogenschijnlijk niet relevante literatuur als *De Praktische Wijsbegeerte* van Prof. J.G. Wattjes op de uitgebreide literatuurlijst voorkomt. Aan de orde komt tevens een grote variatie aan gebouwtypen en monumenten, waaronder woonhuizen, tempels, rotstempels, paleizen, gedenkzuilen. Details als polychromie ('architecturale schilderkunst'), bouwbeeldhouwwerk (met inbegrip van de symboliek) en ander beeldhouwwerk krijgen ruime aandacht. In een later stadium voegde Groenewegen nog een paragraaf over planologie en stedenbouw toe.

Groenewegen besloot zijn geschreven *magnum opus* met een afwijzing van het eclecticisme: 'Bestudering van de cultuur-geschiedenis beoogt dus niet om tot navolging of tot eclectisme te vervallen, maar om meer begrip te krijgen van het verleden, waarin de bouwkunst bezielde vorm en inhoud kreeg.'³²

Prijsvragen

Voor zover bekend heeft Groenewegen slechts aan drie prijsvragen meegedaan, twee voor grafische ontwerpen en een voor een architectuurobject. Grafisch werk lag hem wel. Kerstkaarten tekende hij altijd zelf. Het Groenewegen archief op het NAI te Rotterdam bevat veel ex-librissen voor vrienden en bekenden, die door hem zijn ontworpen. In een onbekend jaar stuurde hij drie ontwerpen in voor een affiche prijsvraag. Of hij inderdaad een prijs heeft gewonnen is niet duidelijk; de ontwerpen mogen desondanks geslaagd worden genoemd, daar ze op de prijsvraag tentoonstelling werden gestolen. Groenewegen ontwierp meer dan eens affiches voor bijzondere gelegenheden, zoals bij de opening van een bioscoop.

In 1932 schreef de Delische Kunstkring te Medan een prijsvraag uit voor een vignet voor de Kring. Er werden niet minder dan zevenenvijftig ontwerpen ingezonden. Groenewegen deed mee onder motto 'Inspiratie'. De jury, bestaande uit dr A.W. Verhoef, ir A.H. van Assen en Wm. S.B. Klooster, beoordeelde de ontwerpen met name op praktische bruikbaarheid als vignet, kunstzinnigheid en oorspronkelijkheid. Groenewegens inzending werd bekroond met de eerste prijs. Het juryrapport was zeer lovend, en achtte 'Inspiratie' in artistiek opzicht zover boven de andere uitsteken, 'dat geen enkele vergelijking geoorloofd is. (...) In zeer vrije moderne stijl wist de ontwerper zoowel muziek, toneel en schilderkunst als film te "verbeelden".' Groenewegen was de enige die er aan gedacht had de filmkunst erbij te betrekken.³³ Dit moet uit persoonlijke belangstelling voor de film zijn voortgekomen, zijn vele bioscopen werden pas na de Tweede Wereldoorlog gerealiseerd.

In 1955 deed Groenewegen als enige Hollander mee aan de hierna nog ter sprake komende grote prijsvraag voor een moskee te Jakarta, de 'Mesjid Istiqlal'. Zijn ontwerp werd bekroond met de derde prijs. Hij ontving de bijbehorende medaille uit handen van president Soekarno zelf. De Indonesische architect Frits Silaban, die een jaar later zijn compagnon zou worden, won de eerste prijs. Groenewegen werd door zijn nieuwe compagnon alsnog betrokken bij de bouw van de moskee.

Memoires

Ofschoon hij het zelf nooit nodig had gevonden om over zijn leven en werk te spreken, schreef Groenewegen – op hoge leeftijd en slecht ziend – tussen 1970 en 1979 zijn memoires. Hij deed dit op verzoek van zijn dochter

Vignet Delische
Kunstkring.

32. Groenewegen 1954, 270.

33. Verhoef, Van Assen,
Klooster, 7.

mevrouw drs S.M. Voskuil-Groenewegen. Zij raadde haar vader ook aan om zijn tekeningen naar Nederland op te sturen en te schenken aan de Stichting Architectuurmuseum. Uiteindelijk is dit gebeurd in 1996 en het archief bevindt zich thans in het Nederlands Architectuurinstituut te Rotterdam. Deze laatste jaren voor zijn overlijden heeft Groenewegen zoveel mogelijk herinneringen opgehaald (samen zo'n 20 pagina's folio), bijgegaan door zijn vrouw Karya, die de oeuvrelijsten uittipte en de tekeningen ordende en ze tenslotte in een zinken trommel met mottenballen naar Nederland verstuurde. Groenewegen maakte in zijn memoires een onderverdeling in drie perioden: 'mijn Haagse, Medan-Padangse, Batavia-Jakarta. Aan alle periodes heb ik gewerkt en enkele gebeurtenissen die belangrijk zijn geweest, heb ik in fineses beschreven.'

Hij begon de herinneringen met een tussen haakjes geplaatste toelichting: ('Dit artikel is niet voor publicatie bestemd, het zijn flarden-of zo men wil-flitsen, uit mijn rijke en werkzame leven van mijn Haagse periode, en de vriendschap die ik met Jan Toorop gedurende die jaren heb beleefd (1920-1927). Ik noem dat mijn Haagse periode en ik wil met dit artikel slechts enkele flarden van gebeurtenissen beschrijven die er toe hebben geleid dat ik een besluit genomen heb, waar mijn vrienden niets van begrepen hebben, en dat is nu-dit jaar 1977- 50 jaar geleden.')

Vervolgens beschreef hij zijn opleiding, zijn motivatie om architect te worden, '...omdat het tekenen mij in het bloed zat, (ook al op school)...' en zijn eerste werkzaamheden in Nederland. Na enkele bladzijden lichtte hij zijn door vrienden en kennissen 'onbegrepen besluit' om naar Indië te vertrekken toe. Aan de grote bouwactiviteiten van vlak na de Eerste Wereldoorlog

kwam in de jaren 1925-1926 een einde. Opdrachten bleven uit en het was te voorzien, aldus Groenewegen, dat er een malaise op komst was. Ofschoon hij een jaar zonder opdrachten nog wist te overbruggen door zijn tekenaars Van Vliet en Zekveld revisietekeningen te laten maken, was Groenewegen zeer verontrust door het uitblijven van opdrachten. Een in Chicago wonende broer raadde hem aan daar naar toe te komen. Zoals elders al ter sprake is gekomen koos hij echter in 1927 voor Medan, van waaruit een zwager hem schreef dat er een groot ziekenhuis gebouwd ging worden.

Eenmaal besloten te vertrekken maakte Groenewegen haast. 'Ik moest het bestuur van de Vak-avond-tekenschool waar ik als leraar les gaf, afzeggen. De Haagse kunstkring waar ik lid van was, en het Bestuur van de B.N.A. moest ik meedelen dat ik als lid van de Haagse Schoonheidscommissie moest worden afgeschreven, dat ik naar Ned.Indië zou vertrekken en dat ik mijn lidmaatschap wilde behouden om me in Medan-Deli als architect B.N.A. te gaan vestigen. Het archief van mijn werkkamer en van de tekenkamer liet ik in tact, maar zou later toch verloren gaan. De tekenaars van Vliet en Zekveld moest ik aanzeggen dat zij een ander bureau moesten zoeken.'

De persoonlijk getinte herinneringen die volgen zijn gelardeerd met informatie over zijn werk en leven in voormalig Nederlands-Indië. Tevens is het mogelijk hieruit een beeld te krijgen van de wijze waarop de bouwwereld ter plaatse in elkaar zat, waar de knelpunten lagen en hoe Groenewegen daarmee omging. Interessant is ook de beschrijving van zijn eerste indruk van Medan, gezien met de ogen van een modern architect en stedenbouwkundige: 'Medan maakte op mij de indruk van een Indische stad, stijlloos van architectuur

rond een oude kern, maar in de uitbreiding en aanleg werd Medan de meest Europese stad genoemd... (...) Er bestond vóór Merdeka geen Indonesische Stedenbouw, wel een Nederlandse, dienstbaar gemaakt aan het koloniale bezit van Nederland.' De woningen voor de Europeanen werden volgens Groenewegen in die jaren volgens eenzelfde type gebouwd, waar hij al vanaf het begin van af week. Het type omvatte een hoofdgebouw voor wonen en slapen, bijgebouwen voor dienst, keukens, badkamer, enz. en bedieningskamers. De reeks kamers van 3 x 3 meter lagen in een rechte lijn en voor-

zien van 'kaki lima' (galerij) achter het hoofdgebouw; ze waren vanaf het hoofdgebouw droog te bereiken.

Van essentieel belang is tenslotte de 10 pagina's tellende oeuverlijst die Groenewegen aan zijn memoires toevoegde. Van veel objecten is dit de enige informatiebron die tot op heden bekend is. Er zijn veel interessante feiten uit de memoires te halen, al zijn bepaalde herinneringen inderdaad 'tot in de finesses' beschreven en lopen sommige stukken wat door elkaar, wat ook niet verwonderlijk is, omdat ze 50 jaar later werden opgeschreven.

H.-Hartkerk te Schiedam (1927)

Oorspronkelijk zou de Heilig-Hartkerk te Schiedam door Jac. Van Gils ontworpen worden, maar na diens overlijden in 1919 ging de opdracht naar het bureau Jos. en Pierre Cuypers te Amsterdam. De direct betrokken architect was Pierre Cuypers. Een afbeelding van zijn ontwerp werd opgenomen in *Het Gildeboek, Tijdschrift voor Kerkelijke Kunst en Oudheidkunde* van mei 1921.³⁴ In 1924 werd Han Groenewegen bij de bouw betrokken; het uitgevoerde ontwerp staat op naam van Han Groenewegen en Pierre Cuypers. De kerk werd gebouwd door de NV Internationale Gewapend Betonbouw te Breda.

Cuypers' hoofdopzet bleef gehandhaafd, maar de uitwerking c.q. vormgeving is geheel van Han Groenewegen, die ook de begeleiding van de bouw op zich nam. Het gebouw ligt in het Gorzen kwartier, indertijd een nieuwe wijk met veel arbeiderswoningen en is gesitueerd aan een dijk. De kerkvloer ligt daardoor 4 1/2 m boven de fundering, zodat een enorm souterrain ontstond. De kerk, met duizend zitplaatsen, is opgetrokken uit rode baksteen met grote spitsboogvensters en heeft een met paarse leien bedekt zadeldak. De dakconstructie wordt gevormd door een staalskelet, van binnen bekleed met brandvrije platen en betonnen ribben. Naast de kerk staat een 50 m hoge toren in baksteen met een leien gedekt paraboolvormig dak, in Nederland een vorm die vooral bekend is van architecten van de Amsterdamse School. Tevoren echter werd deze sierlijke vorm ook elders al toegepast, bijvoorbeeld door de

*R.-k Heilig Hartkerk,
Schiedam.*

34. Gildeboek, mei 1927.

35. NAI/GROY a2: dossier

memoires. 'Ik had alles zo geregeld, mocht er binnen enkele jaren sprake van uitbreiding zijn, de grond daarvoor ter beschikking was. Maar het probleem van uitbreiding kwam pas goed aan de orde na de oorlog met Japan toen de zusters het ziekenhuis weer terug kregen om het opnieuw in bedrijf te stellen. De Japanners hadden alles in tact gelaten en geen veranderingen aangebracht, alleen het dak-torentje hadden ze afgebroken, – als een aanwijzing voor vijandelijke vliegtuigen, – maar dat is er later weer opgezet. Niemand wist toen dat de toeloop van minder bedeelde zieken zo groot zou zijn dat uitbreiding noodzakelijk werd en er was toen wel grond beschikbaar maar van kerkelijke zijde werd men angstig om daarvoor meer geld beschikbaar

te stellen. Maar de verzoeken om hulp werden echter zo groot dat er een polikliniek moest worden ingericht voor lopende patienten, en er voor de opleiding van verpleegsters niet genoeg ruimte beschikbaar was voor het bouwen van een verpleegsters-huis voor leerlingen en gediplomeerden. Ik heb daarvoor meerdere malen uitgewerkte schetsplannen gemaakt, die na bestudering weer terzijde werden gelegd, omdat er geen voldoende grond voor beschikbaar was. Er zijn gedurende de jaren na de oorlog wel enkele kleine uitbreidingen gemaakt, tot dat ik met Moeder Laura tot over eenstemming kwam om het laatste gedeelte open grond aan de rechter zijde van het bestaande complex voor het ziekenhuis met drie hoog uit te breiden met trappenhuis, met plaats voor twee liften, waarvan er een in

Deense architect A. Rosen in diens toren bij het Palladshotel te Kopenhagen (1910). Ook kozijnen en deuren zijn in de stijl van de Amsterdamse School gedetailleerd. De toren staat tussen de kerk en de pastorie in en is daarmee door laagbouw verbonden. Onder in de toren is de doopkapel, met daarnaast de devotiekapel in één as, loodrecht op de hoofdas van de kerk.

De hoofdingang in de westgevel, gelegen aan de Lekstraat, is geaccentueerd door een voorbouw in baksteen. Rechts en links van de hoofdingang zijn zij-ingangen, waarvan de laatste toegang geeft tot de devotiekapel.

Na een aantal jaren begon de kerk ernstige scheuren te vertonen. Het voorportaal van de kerk is uiteindelijk afgebroken, maar de kerk zelf is dankzij naderhand toegevoegde pulspalen nog in perfecte staat.

Verschillende kunstenaars hebben meegewerkt aan het kerkinterieur. Beeldhouwer Keuzekamp maakte het hoofdaltaar en J.C.Breve de communiebanken, naar ontwerp van Groenewegen. Groenewegen heeft vanuit Medan nog schetsen opgestuurd voor een doopvont en kandelaars, met aanwijzingen over materialen en personen die ze moesten uitvoeren.

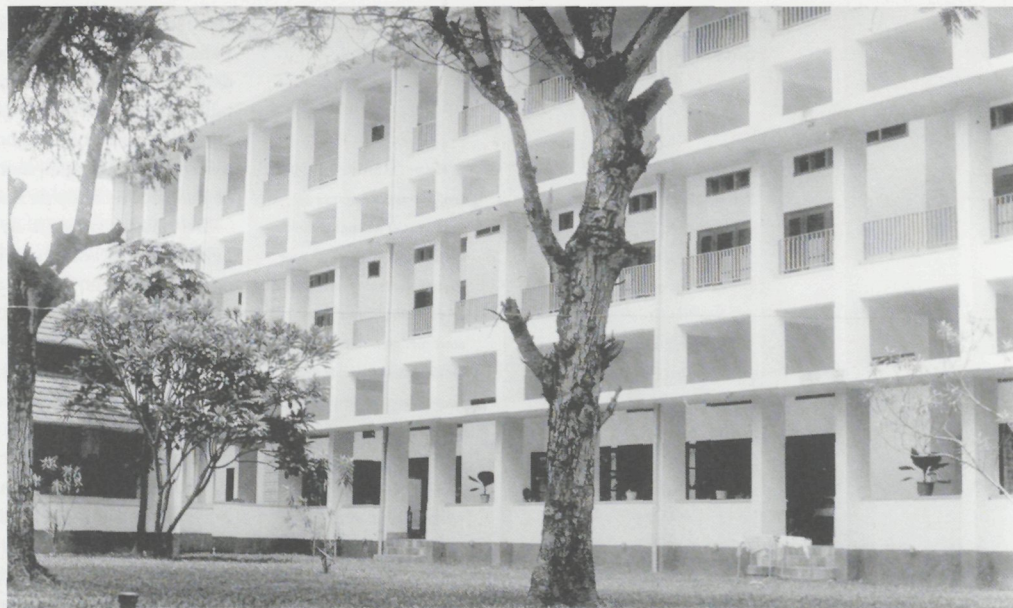
St.-Elisabeth ziekenhuis te Medan (1930)

Het in 1930 in gebruik genomen ziekenhuis bestaat uit een aantal paviljoens met grote, pannen gedekte zadeldaken, die met elkaar verbonden worden door overdekte galerijen. Het complex bestond aanvankelijk uit een hoofdgebouw, zusterhuis, operatiezaal, kraamafdeling, keuken en lijkenhuisje.³⁵ De architectuur was nog vrij traditioneel, maar was met name door de grote dakoverstekken en kleine vensters goed aangepast aan het

gebruik is, maar het bouwen van een verpleegstershuis is er nooit van gekomen, omdat er geen grond meer voor beschikbaar was. Die uitbreiding was in 1963 en ik heb er 2 foto's van gestuurd gekregen.

Ik kom nog terug op de delegatie die in Jakarta bij ons op bezoek kwam om te vragen of ik naar Medan wilde komen voor verdere uitbreidingen maar er was geen grond meer voor uitbreiding en de strook grond die ik in optie had gevraagd en ook had gekregen, al was afgewezen; dat hoorde ik al toen ik in 1948 of '49 weer voor het eerst in Medan kwam, uit een soort angstpsychose om nog meer geld voor uitbreiding ter beschikking te stellen omdat het ziekenhuis nu onder Indonesisch beheer stond. Ik heb me daarover wel boos gemaakt en persoonlijk met de Indonesische Burgemeester Jusuf verzocht om dat nog ongedaan te maken, wat niet meer mogelijk was omdat die strook grond al was uitgegeven.'

Nieuwe vleugel St. Elisabeth ziekenhuis, Medan.

klimaat. Het dak van het hoofdgebouw heeft boven de ingang een paraboolvormig dakruiter, een vorm die Groenewegen ook al voor de H.-Hartkerk te Schiedam gebruikte. Het complex werd verschillende malen uitgebreid. Tegenover de operatieafdeling werd een röntgenpaviljoen gebouwd. De kapel tussen zusterhuis en ziekenhuis is later als ziekenzaal in gebruik genomen, waarna in 1934 een nieuwe kapel voor de zusters werd bijgebouwd in de buurt van het lijkenhuisje. Na de oorlog was de toeloop van patiënten zo groot, dat er een polikliniek moest worden ingericht voor lopende

patiënten. Daardoor was er niet meer genoeg ruimte beschikbaar voor de bouw van een verpleegstershuis. Groenewegen had met het oog op toekomstige uitbreiding oorspronkelijk grond in optie aangevraagd en gekregen. Hij ontdekte dat de directie na de oorlog de optie op grond had laten vallen, uit angst voor te hoge kosten voor uitbreiding. Toen men later wilde uitbreiden was de grond al verkocht.

In 1963 werd het ziekenhuis met een vleugel van drie verdiepingen, naar ontwerp van Groenewegen, alsnog uitgebreid; ruimtegebrek vormde de aanleiding om

36. NAI/GROY a2: brief 14-3-1960, dossier correspondentie. 'Nieuws uit Medan. Het ziekenhuis gaat uitbreiden met een gedeeltelijke vleugel van 3 bouwlagen, onder mijn directie.'

hoger te bouwen. De nieuwe vleugel is in een meer moderne stijl uitgevoerd, met een dubbele gevel als zonwering.³⁶

R.K. Chinese kerk te Medan (1934)

Aanvankelijk kerkten de katholieke Chinezen te Medan op Sumatra in godshuizen waar ook de katholieke Europeanen hun godsdienstoefeningen hielden. Hun aantal was echter sinds Europese missionarissen hier in 1924 actief werden zo sterk geroeid, dat tien jaar later de behoefte ontstond aan een eigen kerkgebouw. De Chinese gemeenschap met Hakka- en Hockien-Chinezen bestond – zoals nog heden ten dage – vooral uit kleine zelfstandigen en een enkele groothandelaar. Pastoor Simons van de Medanse parochie telde onder zijn parochianen onder meer timmerlieden, smeden, meubelmakers, kantoorklerken en tokohouders.

Voor de nieuwe kerk werd het architectenbureau Groenewegen benaderd. Han Groenewegen maakte het ontwerp, terwijl de bouw onder toezicht van Bordewijk werd uitgevoerd door een Chinese aannemer. De r.-k. kerk voor Chinezen met pastorie aan de Hakkastraat te Medan werd in november 1934 ingewijd. De kerk heeft een rechthoekige plattegrond met drie beuken en een uitstekend transept. Het schip is 10 m breed en 23 m lang, met aan beide langszijden twee meter brede processiegangen. Links van de kerk staat een vrijstaande toren, waarin de doopkapel is ondergebracht. De pastorie is vanwege de maat en vorm van de bouwkaavel tegen de kopzijde van de kerk aangebouwd, waardoor er een directe verbinding is ontstaan tussen de 'werkkamer' van de pastorie en de sacristie, links van het koor. Het zangkoor ligt rechts boven het koor met aan de tegen-

overgestelde zijde, boven de sacristie, een bidkapel.

De bouw is uitgevoerd in baksteen en gewapend beton. De kap van het kerkship wordt gevormd door een ijzerconstructie, waarvan de spanribben in het zicht zijn gelaten. In Deli gebakken, gesmoorde pannen werden voor de bedekking van het (zadel-) dak gebruikt.

De plafonds zijn uitgevoerd met asbest-cementplaten. De vloeren zijn van geperste cementtegels in groen en rood. De ventilatie bestaat uit in vakken gestapelde vierkante betonbuisjes, aangebracht in de lange wanden.

Chinese r.-k. kerk, Medan.

37. Groenewegen 1935, 313-317; Groenewegen, 1938, 117 en 138-141.
38. Groenewegen, 1941, 20-23.

Interieur en exterieur zijn overwegend wit en sober gehouden; de bakstenen muren werden in- en uitwendig eerst 'afgecement' en vervolgens gewit, wat werd ingegeven door de kwaliteit van de baksteen. 'Onze baksteen is geen Hollandsche baksteen', lichte Groenewegen toe. Het plafond is lichtgeel en het in zicht komende ijzerwerk van de kap en de lijsten van de plafonds zijn in aluminiumverf afgewerkt. In de vensters van de processiegangen is paars kathedraalglas en in die van het presbyterium geel kathedraalglas aangebracht. Het hoofdaltaar van zwart marmer en het kerk-

meubilair van merbau zijn in de geest van het kerkgebouw ontworpen door Groenewegen en in Medan gemaakt. Hetzelfde geldt voor de inrichting van de pastorie, die door de architect eenvoudig werd ingericht.³⁷

Zwembad te Medan (1939)

Langs het bestaande zwembad te Medan, bestaande uit een groot bassin van officiële (wedstrijd-) afmetingen, een polobassin, en een beginners-, kinder- en babybassin, ontwierp Groenewegen in 1939 een uitbreiding. De

Zwembad, Medan.

KUB

uitbreiding bestond uit een langwerpige open constructie met twee ruime wenteltrappen in gewapend beton, die plaats boden aan een overdekte tribune met bar en een dakterras. Het is een luchtig bouwwerk, dat met glazen bouwstenen, fragiele stalen balustrades en paddestoel kolommen een sierlijke modernistische uitstraling heeft. Het is een hoogtepunt in Groenewegens oeuvre, en kan daarnaast worden beschouwd als een tamelijk laat maar bijzonder fraai voorbeeld van het Nieuwe Bouwen in Indonesië. De breuk met overgeleverde stijlen en conventies is hier compleet. Dat aanhangers van het ~~Nieuwe~~ Bouwen hun architectuurtaal synchroon wilden laten lopen met de eigentijdse vormgeving van vliegtuigen, schepen en andere objecten die stonden voor de vooruitgang, is in de literatuur al herhaaldelijk geconstateerd. Het twee verdiepingen tellende terras van het zwembad is hiervan een goed voorbeeld, en refereert met zijn gebogen vorm, reling, materiaalgebruik en detaillering aan (de boeg van) een schip. Ingenieur Niels Thiele, gewapend beton specialist te Medan, maakte alle betonberekeningen in samenwerking met de architect.³⁸ Op een nieuw stuk aangekocht terrein werden bovendien nieuwe kleedkamers en een overdekte gymnastiekruimte gebouwd. Onder de nieuwbouw werd de bestaande rijwielstalling vergroot en bood nu plaats aan 1000 fietsen. Tevens werd een ruimte gemaakt voor de filterinrichting, berging en grote gemeenschappelijke kleedkamers, te gebruiken op drukke dagen. Deze sousterrain-ruimte is bereikbaar langs twee gewapend betontrappen, tussen de kleedkamers gelegen en door nieuwe ingangen, vanaf straatniveau, voor de rijwielstalling. In 1941 was het aantal leden van de zweminrichting ruim 2200. Het zwembad is anno 1997 nog steeds in gebruik.³⁹

Menteng bioscoop te Jakarta (1950) en Olympia bioscoop te Medan (1952)

De bouw van de Menteng bioscoop in Jakarta in 1950 bracht Groenewegen opnieuw in de aandacht als belangrijk architect in Indonesië. De geometrische stijl, de zeer ruime en daarnaast toch intiem te noemen filmzaal en de ranke toren maakten de bioscoop tot een zeer opvallend gebouw. De toren droeg in grote letters de naam van de bioscoop en werd 's nachts helder verlicht. Helaas is het bouwwerk in 1988 gesloopt.

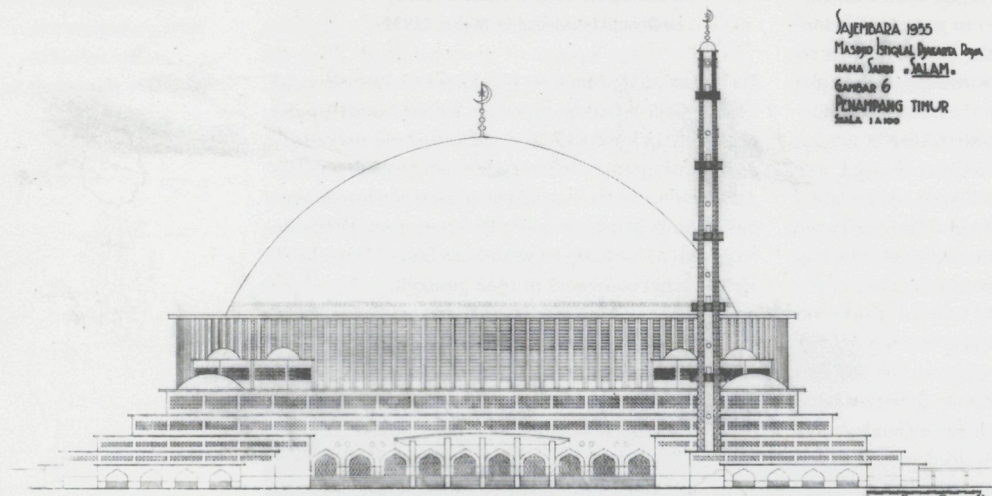
De grote zaal werd afgedekt met een tentdak met ventilatiesleuf, dat aan het oog werd onttrokken door een strakke rechthoekige witgepleisterde voor- en achtergevel. Rondom de zaal lagen op de begane grond de bijruimtes met grote overstekken als zonwering. Deze zorgden voor een mooie overgang, die het grote volume van de zaal verzachtte. Na de lovende publiciteit rond dit werk durfde Groenewegen zich weer als zelfstandig architect te vestigen. Hij kreeg al spoedig opdrachten voor andere bioscopen in Medan en Banjarmasin.

De bioscoop Olympia te Medan heeft grote gelijkenis met de Menteng bioscoop. Het heeft een zelfde soort toren, tentdak en orthogonaal opgezette voor- en achtergevel, maar de bouwlaag om de zaal bestaat uit twee verdiepingen. Het restaurant ligt op de verdieping, met een open terras. Door zijn schaduwwerking ontstaat een prachtig contrast met het wit van de hoofdmassa.

Prijsvraagontwerp Mesjid Istiqlal (1955)

Met zijn prijsvraagontwerp voor de grote moskee van Jakarta verwierf Groenewegen een derde prijs. Het is niet uitgevoerd. Desondanks kan het tot de hoogtepun-

39. Loderichs 1997, p. 212-123.

SAJEBADA 1955
MASJID ISTIQLAL, JAKARTA Raya.
NAMA SAJEB + SALAM.
GAMBAR 6
PENAMPANG TIMUR
SKALA 1:1000

Opstand prijsvraag-
ontwerp moskee Mesdjid
Istiqlal, Jakarta.

ten uit zijn oeuvre worden gerekend. De 12 tekeningen, ingezonden onder motto 'Salam', geven een indruk van het meesterschap van Han Groenewegen. Het ontwerp bestaat uit een vierkante plattegrond, met een groot rond koepeldak. Links en rechts van de hoofdingang liggen, terrasvormig opgebouwd, de bijruimtes met platte daken met kleine koepels, die naar het grote witte koepeldak verwijzen. Een lange slanke minaret, naar boven toe driemaal verjongend, heeft een koepelvormige beëindiging en vormt een vertikaal contrast met de hoofdmasa van de moskee. De gevels zijn in een prachtige oosterse textuur gedacht. Ook de symmetrie, die elders in zijn werk niet voorkomt, doet Aziatisch aan. Groenewegen was zich inmiddels in de architectuur

van Indonesië en India gaan verdiepen. Onderdeel van de ontwerptekeningen vormen enkele schitterende perspectieven, waaruit Groenewegens perfecte tekenteknik blijkt.

Slot

Han Groenewegen typeerde zichzelf in zijn memoires als iemand die al vroeg 'zijn leven in eigen hand nam'. Uit zijn levensloop blijkt dat hij daarmee niet overdreef. Naar de wens van zijn vader was hij weliswaar timmerman geworden, maar hij liet zich al snel aan de avondvakschool inschrijven omdat hij (toch) architect wilde worden. Toen Groenewegen in de crisistijd in Neder-

land geen opdrachten meer kreeg, vertrok hij op eigen risico naar Medan. Hij raakte er volledig geïntegreerd en betrokken, zodat het niet verbazend is dat hij verkoos te blijven toen in 1956 vrijwel alle Nederlanders uit Indonesië vertrokken. Toen het hem vervolgens verboden werd om nog een eigen architectenbureau te hebben, associeerde hij zich met een Indonesisch architect. Op foto's van na 1956 staat hij vaak als enige Nederlander afgebeeld temidden van Indonesiërs, veelal collega-architecten en grote opdrachtgevers, volkomen op zijn gemak en helemaal geaccepteerd.

Ook als architect sloeg Groenewegen geregeld nieuwe wegen in. De vroegzakelijke en tuinstad-achtige woningcomplexen uit het begin van zijn carrière, zijn Amsterdamse-School periode, de geometrische gebouwen uit de jaren dertig tot en met vijftig, de modernistische ontwerpen uit dezelfde periode, en de bouwwerken waarbij hij zich door een Aziatisch idioom liet

inspireren, op ieder idioom dat hij zich toeëigende, wist hij op den duur een eigen stempel te drukken. Doet het stadhuis in Medan nog sterk aan Dudok denken, de serie bioscopen annex uitgaanscentrum in brede zin draagt onmiskenbaar Groenewegens eigen stempel. Het is een gebouwentype dat volledig op zijn naam geschreven kan worden. Opvallend is bovendien dat hij zich bij zijn stilistische keuzen – gezien de tijdstippen – niet in de eerste plaats door de heersende mode liet beïnvloeden. Hij stelde zich echter wel steeds op de hoogte van de actuele ontwikkelingen en is ook in Indonesië de kunstwereld in Europa en Nederland altijd met interesse blijven volgen. Hij werd goed van de actuele kunst op de hoogte gehouden door zijn dochter, die conservator was bij het Haags Gemeentemuseum.

Groenewegens levensloop zowel als zijn oeuvre, tonen een onafhankelijke persoonlijkheid die bewondering afdwingt.

Kantoorgebouw Bank
Indonesia, Jakarta.

Geschreven werk

Groenewegen, Han, Simons, M., 'Een R.K. kerk voor Chinezen te Medan-Deli (Sumatra)', **RK Bouwblad** 6(1935)20, 313-317.

Groenewegen, J.M., 'RK Chineesche kerk te Medan', **Indisch Bouwkundig Tijdschrift Locale Techniek** 7(1938)5, 138-141.

Groenewegen, J.M., 'Stedebouw en Stedeschoon', **Indisch Bouwkundig Tijdschrift Locale Techniek** 8(1939)1, 16.

Groenewegen, J.M., 'Uitbreiding van het Medansche zwembad te Medan', **Indisch Bouwkundig Tijdschrift Locale Techniek** 10(1941)1, 20-23.

Groenewegen, J.M., **Geschiedenis van de bouwkunst. Indonesia en India**, niet uitgegeven typescript, Jakarta 1954.

Groenewegen, J.M., **Bali**, niet uitgegeven typescript, Jakarta 1958.

Groenewegen, J.M., **Memoires**, niet uitgegeven typescript, Jakarta 1970-'79.

Bibliografie

- 1 Akihary, Huib, **Architectuur & Stedebouw in Indonesië 1870-1970**, Zutphen 1990, ISBN 90 6011 697 6.
- 2 Berlage, H.P., **Normalisatie in woningbouw**, Rotterdam 1918.
- 3 Cafe-Restaurant D.M. Van Vught, te 's Gravenhage, **Bouwkundig Tijdschrift** 1(1924)1, 21.

- 4 **Catalogus Tentoonstelling Genootschap van r.-k. kunstenaars 1926**, Den Haag 1926.
- 5 Conijn, C., 'De Oranjeschool te Medan', **Indisch Bouwkundig Tijdschrift Locale Techniek** 10(1941)6, 146-149.
- 6 Conijn, C., 'Een nieuwe school te Medan', **Indisch Bouwkundig Tijdschrift Locale Techniek** 10(1941)3, 71 en 83-84.
- 7 Gedung Bank Indonesia Tjab. Gambir, **Arsitektur**, 24-25.
- 8 Gill, Ronald, 'Urban conservation in Indonesia: Bandung and Medan, a shared urban and architectural heritage of the Modern Movement', in: Henket, Hubert-Jan, Jonge, Wessel de (red.), **DOCOMOMO, Conference Proceedings**, Eindhoven 1990.
- 9 Gill, Ronald, 'Het Indische bouwen en de architectuur in Indonesië', **Vitrine** 3(1990)2, 11-16.
- 10 Groenewegen, Han, Simons, M., 'Een R.K. kerk voor Chinezen te Medan-Deli (Sumatra)', **RK Bouwblad** 6(1935)20, 313-317.
- 11 Groenewegen, J.M., 'Stedebouw en Stedeschoon', **Indisch Bouwkundig Tijdschrift Locale Techniek** 8(1939)1, 16.
- 12 Groenewegen, J.M., **Geschiedenis van de bouwkunst. Indonesia en India**, niet uitgegeven typescript, Jakarta 1954..
- 13 Groenewegen, J.M., 'Uitbreiding van het Medansche zwembad te Medan', **Indisch Bouwkundig Tijdschrift Locale Techniek** 10(1941)1, 20-23.
- 14 Groenewegen, J.M., **Bali**, [1958] ongepubliceerd, geïllustreerd typescript
- 15 Groenewegen, J.M., **Memoires**, niet uitgegeven

typescript, Jakarta 1970-'79.

- 16 Groenewegen, J.M., 'RK Chineesche kerk te Medan', **Indisch Bouwkundig Tijdschrift Locale Techniek** 7(1938)5, 138-141.
- 17 'Han Groenewegen, seorang seniman-arsitek', **Lukisan, Madjalah Umum** 1(1954)4, 8-9.
- 18 Kwee, Ir H.G., 'Overleden', **Mededelingen Blad BNA** 1980, 43.
- 19 Passchier, Cor, 'Medan, gesticht door planters en handelslui', **Spiegel Historiae** 28(1993)7/8, 312-317.
- 20 Raad van Bestuur F.Fisslthaler, **NV Mij tot Exploitatie van het Hotel-Restaurant Fisslthaler te Scheveningen**, 's- Gravenhage 1917.
- 21 Passchier, Cor, 'The modern movement of architecture in Indonesia', in: (red.), **Change and Heritage in Indonesian Cities**, Jakarta 1988.
- 22 Ruimschotel, Tjerk, 'Indische stedebouw, architectuur en het moderne bouwen.', **Spiegel Historiae** 28(1993)7/8, 320-324.
- 23 Akihary, Huib, 'Architecture and Town Planning in Indonesia, 1870-1970', in: **Change and Heritage in Indonesian Cities**, Jakarta 1988.
- 24 Voskuil, Jan, 'Architect Han Groenewegen 90 jaar. Haagse Pionier in Verre Oosten', **Het Vaderland**, 31 oktober 1978, 11.
- 25 Loderichs, M.A. e.a., **Medan Beeld van een stad**, Purmerend 1997, ISBN 90 74861 10 5.

Café restaurant Scheveningen (1914)

Naam: Café Restaurant Fisslthaler
 Type: café restaurant
 Ontwerpjaar: 1914 (omstreeks)
 Uitgevoerd: ja
 Nog bestaand: nee
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen/architecten-
 bureau H. Rutgers
 Bijdragen: J.M. Groenewegen (herinrich-
 ting interieur in Louis XVI-stijl)
 Opdrachtgever: F. Fisslthaler, Kirchmann
 Adres: Gevers Deynootplein
 Scheveningen
 Archief: NAI/GR0Y a5 (brochure)
 Literatuur: 15,20

Bijzonderheden

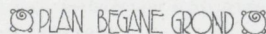
Han Groenewegen ontwierp en begeleidde de bouw van Cafe-Restaurant Fisslthaler (met kelder en kegelbanen) in Scheveningen als medewerker van architectenbureau Rutgers. Cafe-Restaurant Fisslthaler werd overgenomen door de heer Kirchmann, die er een luxueus wijnrestaurant van wilde maken en aan Groenewegen persoonlijk opdracht gaf voor een herinrichting in Louis XVI stijl. Meubilair, stoffering en verlichting werden uitgezocht door Groenewegen, die de wanden en kolommen met het nieuwe materiaal gemetalliseerd beton bekleedde. Eind 1922 of begin 1923 ging Cafe-Restaurant Fisslthaler failliet. Het gebouw is gesloopt.

Woningbouwcomplex 's-Gravenhage (1914)

Naam: Portiekwoningen Ligusterstraat
 Type: woningbouwcomplex
 Ontwerpjaar: 1914 (omstreeks)
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen/architecten-
 bureau H. Rutgers
 Adres: Ligusterstraat 's-Gravenhage
 Archief: NAI/GR0Y a5 (voordracht
 Berlage)
 Literatuur: 2,15

Bijzonderheden

In Berlages brochure over Normalisatie in de Woningbouw staat een afbeelding van de Ligusterstraat met als onderschrift: 'Ligusterstraat te 's-Gravenhage, architect Groenewegen. Voorbeeld van straataanleg, waarvan elke wand bestaat uit een bouwblok, samengesteld uit dezelfde woningen.'

*Plattegrond Café restaurant Fisslthaler,
Scheveningen.*

Hotel Nunspeet (1914-1927)

Naam: Hotel Ittmann
 Type: hotel
 Ontwerpjaar: 1914-1927
 Uitgevoerd: ja
 Bijdragen: J.M. Groenewegen (aantal verbouwingen)
 Adres: Nunspeet
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Han Groenewegen werkte bij bureau H. Rutgers aan de verbouwing van Hotel Ittmann; latere verbouwingen aan het hotel deed hij als zelfstandig architect.

Woningbouwcomplex Warmond (1918)

Naam: Eengezinswoningen Warmondia
 Type: woningbouwcomplex
 Ontwerpjaar: 1918
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen/architectenbureau H. Rutgers
 Opdrachtgever: Bouwvereniging Warmondia
 Adres: Warmond
 Archief: NAI/GROY a1 boek 2 (foto schets vogelvlucht)
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Han Groenewegen maakte een ontwerp voor eengezinswoningen voor *Bouwvereniging Warmondia* te Warmond in 1918. Er bestaat nog een foto van de perspectiefschets van het tuindorpachtige complex.

Woningbouwcomplex Voorburg (1920)

Naam: Woningen
 Type: woningbouwcomplex
 Ontwerpjaar: 1920 (omstreeks)
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Voorburg (tussen Wevers- en Loolaan)
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Behalve een verwijzing in Groenewegens memoires is over dit project niets bekend. Het gaat om een complex van 56 woningen.

Gebouw 's-Gravenhage (1920-1927)

Naam: Gebouw Spuistraat
 Type: gebouw
 Ontwerpjaar: 1920-1927
 Uitgevoerd: ja
 Bijdragen: J.M. Groenewegen (verbouwing
 tot melksalon)
 Adres: Spuistraat 's-Gravenhage
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Han Groenewegen vermeldt in zijn memoires dat hij op zondag wel uit wandelen ging met zijn dochter Sofietje; ze gingen dan iets drinken in de door hem verbouwde melksalon in de Spuistraat.

Stedenbouwkundig ontwerp Leidschendam (1920-1927)

Naam: Uitbreidingsplan Leidschendam
 Type: stedenbouwkundig ontwerp
 Ontwerpjaar: 1920-1927
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Leidschendam
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Behalve een verwijzing in Groenewegens memoires is over dit project niets bekend. Het zou zijn uitgevoerd.

Woningbouwcomplex Berkel (1920-1927)

Naam: Woningen
 Type: woningbouwcomplex
 Ontwerpjaar: 1920-1927
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Berkel
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Behalve een verwijzing in Groenewegens memoires is over dit project niets bekend.. Het gaat om een complex van veertien woningen.

Woningbouwcomplex Hoofddorp (1920-1927)

Naam: Woningen
Type: woningbouwcomplex
Ontwerpjaar: 1920-1927
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Adres: Hoofddorp
Literatuur: 15

Bijzonderheden

Behalve een verwijzing in Groenewegens memoires is over dit project niets bekend. Het gaat om een complex van veertien woningen.

Zalencomplex 's-Gravenhage (1920-1927)

Naam: Zalencomplex Veritas
Type: zalencomplex
Ontwerpjaar: 1920-1927
Uitgevoerd: ja
Nog bestaand: nee
Bijdragen: J.M. Groenewegen (verbouwing)
Adres: Westeinde 's Gravenhage
Literatuur: 15

Bijzonderheden

Behalve een verwijzing in Groenewegens memoires is over dit project niets bekend.

Kerk (1921)

Naam: Dorpskerkje
Type: kerk
Ontwerpjaar: 1921 (in of voor)
Uitgevoerd: nee
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Archief: NAI/GRO Y a1 boek 2 (catalogus)

Bijzonderheden

In de catalogus van de tentoonstelling 'Kerkelijke kunst. Architectuur. Kunstnijverheid' te Den Haag in 1921 staat een schets en perspectief voor een dorpskerkje door Han Groenewegen vermeld. Er staat geen dorpskerkje vermeld in Groenewegens werkenlijst. Het is onwaarschijnlijk dat dit ontwerp is uitgevoerd.

Landhuizen Nunspeet (1921)

Naam: Landhuizen
 Type: landhuizen
 Ontwerpjaar: 1921 (in of voor)
 Uitgevoerd: nee
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Nunspeet
 Archief: NAI/GROY a1 boek 2 (catalogus)

Bijzonderheden

In de catalogus van de tentoonstelling 'Kerkelijke kunst. Architectuur. Kunstnijverheid' te Den Haag in 1921 worden perspectief, situatie en plannen voor landhuizen te Nunspeet van Han Groenewegen vermeld. Deze landhuizen staan niet vermeld in zijn werkenlijst. Het is onwaarschijnlijk dat ze zijn uitgevoerd.

Woningbouwcomplex Rijswijk (1922)

Naam: Woningen Welgelegen
 Type: woningbouwcomplex
 Ontwerpjaar: 1922 (omstreeks)
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Rijswijk (omgeving Vredenburgweg)
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Han Groenewegen vermeldt in zijn memoires dat hij deze woningen heeft gebouwd. Het gaat om een complex van zesendertig woningen.

Woningbouwcomplex Wassenaar (1922)

Naam: Woningen
 Type: woningbouwcomplex
 Ontwerpjaar: 1922 (omstreeks)
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Wassenaar
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Behalve een verwijzing in Groenewegens memoires is over dit project niets bekend.

Woningbouwcomplex Nootdorp (1924)

Naam: Woningen
 Type: woningbouwcomplex
 Ontwerpjaar: 1924 (omstreeks)
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Nootdorp
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Behalve een verwijzing in Groenewegens memoires is over dit project niets bekend. Het gaat om een complex van 14 woningen.

Café restaurant 's-Gravenhage (1924)

Naam: Café restaurant D.M. van Vught
 Type: café restaurant
 Ontwerpjaar: 1924
 Uitgevoerd: ja
 Nog bestaand: nee
 Bijdragen: J.M. Groenewegen (interieur),
 Gerard Rutten (meubilair, tapijt
 en decoratie)
 Adres: 's-Gravenhage (Bezuidenhout)
 Literatuur: 3,15

Bijzonderheden

Han Groenewegen ontwierp de inrichting en zijn vriend Gerard Rutten het meubilair en de versiering.

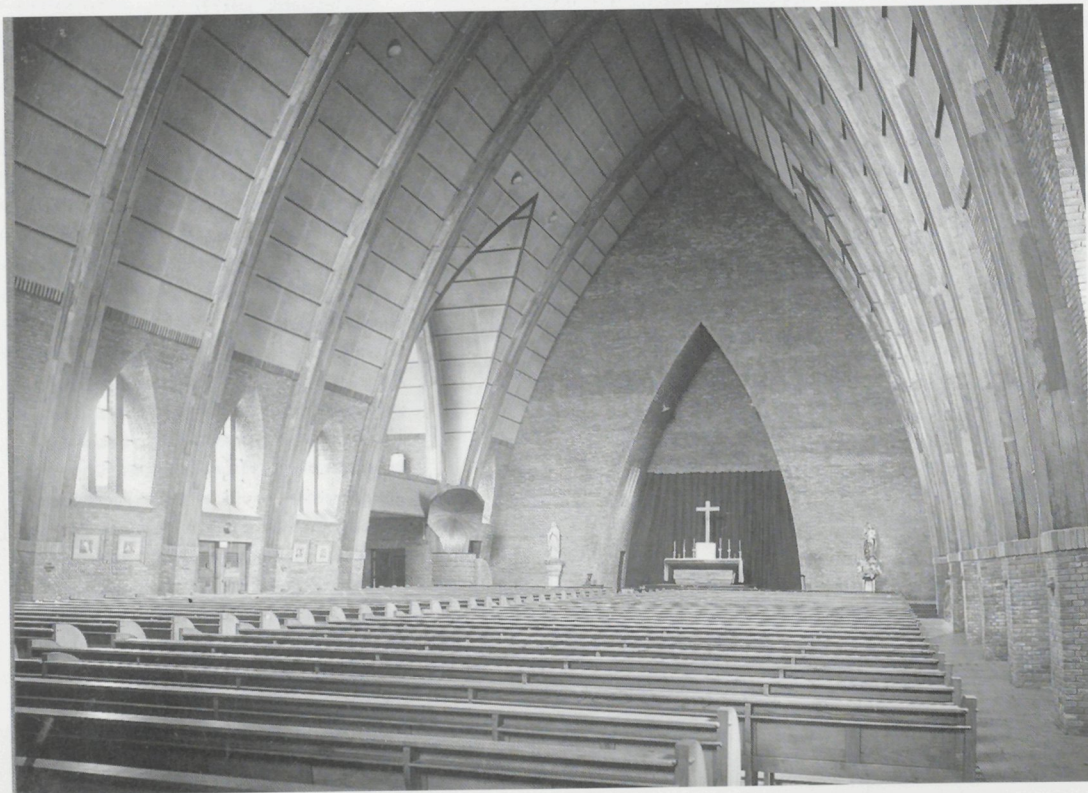
Kerk Schiedam (1925)

Naam: Heilig-Hartkerk Schiedam
 Type: kerk
 Ontwerpjaar: 1925
 Uitgevoerd: ja
 Nog bestaand: ja/1997
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen; Pierre
 Cuypers
 Bijdragen: Keuzekamp (hoofdaltaar),
 J.C.Breve (communiebanken)
 Adres: Lekstraat 55 3114 SC
 Schiedam
 Archief: NAI/GROUY a5 (brief 0,
 kopieën uit archief H.H.kerk)
 Literatuur: 4,15

Bijzonderheden

Groenewegen werd in 1925 betrokken bij de bouw van de Heilig-Hart Kerk te Schiedam, nadat architect Pierre Cuypers uit Amsterdam de opdracht had overgenomen van architect Jac. van Gils uit Rotterdam, die in 1919 was overleden. Cuypers en Groenewegen waren officieel beiden verantwoordelijk, maar Groenewegen heeft feitelijk de hele bouw gecoördineerd. Ook ontwierp hij het hoogaltaar en de communiebanken, een geschenk van de parochianen voor het nieuwe gebouw. Ir. C.H. van Ameron was uitvoerend ingenieur, de heer Krijn uitvoerder en de heer Kurvers opzichter. Begin 1927, vlak na de wijding van de kerk, is Groenewegen naar Medan vertrokken. Hij heeft vanuit Medan nog schetsen voor een doopvont en kandelaars opgestuurd, met aanwijzingen over materialen en personen die ze

moesten uitvoeren. Architect Van der Togt uit Den Haag heeft, als waarnemend architect, in 1928 een lekkage van de toren helpen oplossen.

*Interieur r.-k.
Heilig-Hartkerk,
Schiedam.*

Monument (1926)

Naam: Diepenbrock monument
 Type: monument
 Ontwerpjaar: 1926 (in of voor)
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Archief: NAI/GROY a1 boek 2 (catalogus)
 Literatuur: 4

Bijzonderheden

Dit ontwerp staat vermeld in de catalogus van de tentoonstelling van het Genootschap van r.-k. kunstenaars, gehouden in 1926 in Den Haag. Er is geen afbeelding in de catalogus.

Kerk (1926)

Naam: Kathedraal als vredesmonument
 Type: kerk
 Ontwerpjaar: 1926 (in of voor)
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Archief: NAI/GROY a1 boek 2 (catalogus)
 Literatuur: 4

Bijzonderheden

Dit ontwerp staat vermeld in de catalogus van de tentoonstelling van het Genootschap van r.-k. kunstenaars, gehouden in 1926 in Den Haag. De afbeelding in de catalogus laat een ontwerp zien dat sterke verwantschap met de Amsterdamse School vertoont.

Kerk Medan (1927)

Naam: r.-k. kerk
 Type: kerk
 Ontwerpjaar: 1927 (omstreeks)
 Uitgevoerd: ja
 Bijdragen: J.M. Groenewegen (uitbreiding kerk met doopkapel en toren), J.M. Groenewegen (presbyterium en liturgisch hoofdaltaar, tabernakel en kandelaars)
 Adres: Medan Indonesia
 Archief: NAI/GROY a1 (foto's voorkant kerk en doopkapel), GROY a5 brief 0 en 9
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Op een prentbriefkaart riep Bouwpastoor H.A.A. Damen de planters op om schenkingen te doen voor de uitbreiding van de r.-k. kerk te Medan. 'Han Groenewegen. Architect. bna. Medan' staat erbij vermeld. In een brief van 25-11-1927 aan pastoor Möller in Schiedam schreef Groenewegen vanuit Medan: 'De bestaande kerk moet ik verbouwen daar komt een stuk aan met doopkapel en toren.' Op de foto's is aan de dakbedekking te zien dat het voorste stuk nieuw is. Het lijkt erop dat de toren en entree met de twee zijkapellen de nieuwe uitbreiding van Groenewegen zijn. In 1939 ontwierp Groenewegen voor deze kerk een presbyterium en liturgisch hoofdaltaar, een tabernakel en een aantal kandelaars.

Kerk Medan (1927)

Naam: Chinese r.-k. kerk
 Type: kerk
 Ontwerpjaar: 1927
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Paters Capucijnen (pastoor M.Simons)
 Adres: Hakkastraat Medan Indonesia (Sumatra)
 Archief: NAI/GROY a1 (foto's), a5 brief 0
 Literatuur: 1,10,15,16

Bijzonderheden

In een brief vanuit Medan dd 25-11-1927 schreef Groenewegen: 'Voor de Chin. bouw ik ook een kerk en school (mijn vrouw heeft daar kiekjes van d.w.z. van de tekeningen).'

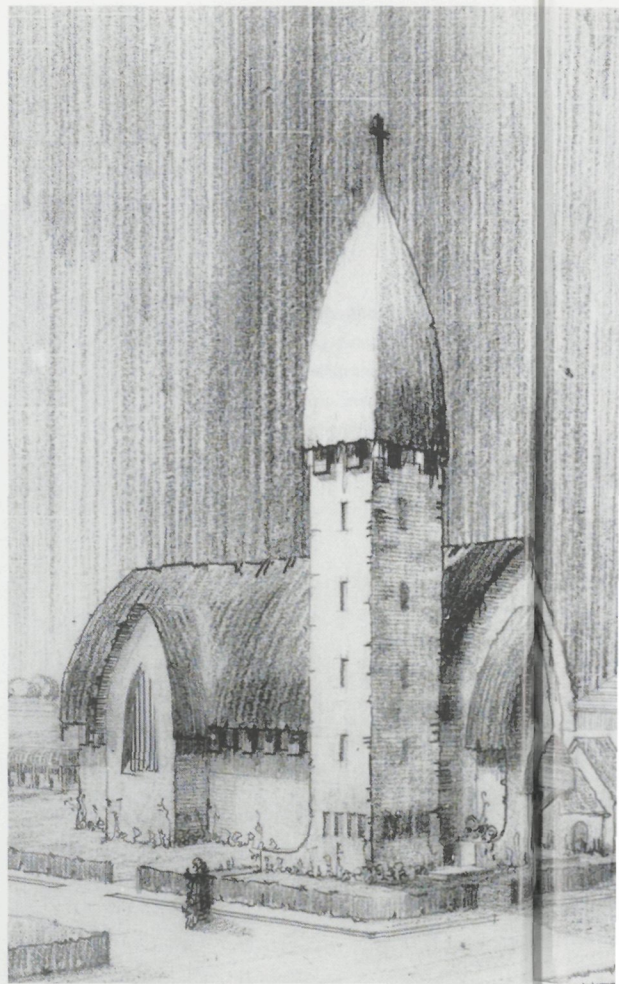
Kerk (1927)

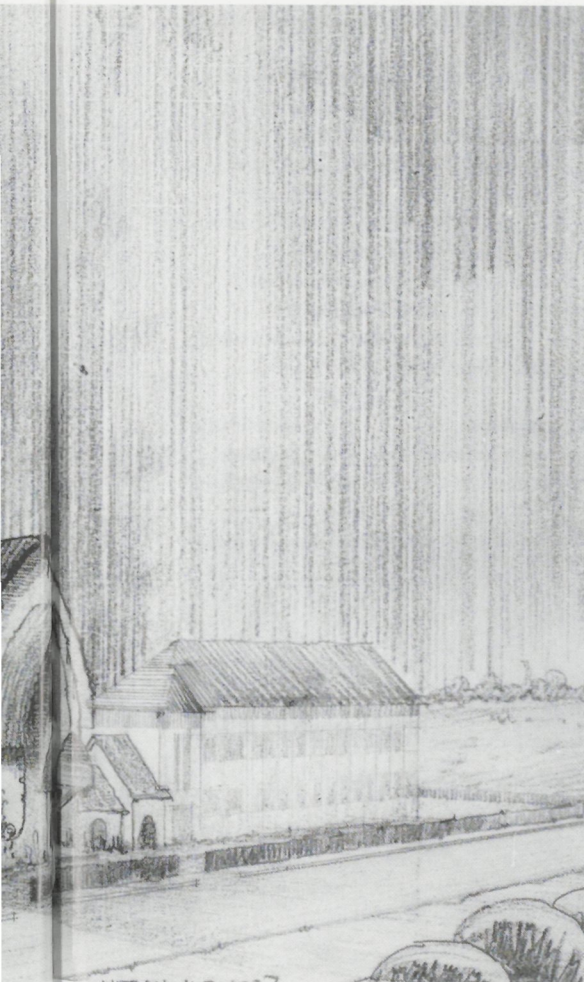
Naam: Kerk
 Type: kerk
 Ontwerpjaar: 1927
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Archief: NAI/GROY a1, boek 1

Bijzonderheden

In het archief Groenewegen bevindt zich een foto van een presentatietekening van een kerk, die in augustus 1927 in Medan gemaakt is. Groenewegen was pas kort in Medan, maar was reeds met verschillende ontwerpen voor kerken bezig. In een brief van 25-11-1927 aan pastoor Muller in Schiedam schreef Groenewegen over een katholieke kerk die hij voor de Chinese gemeenschap in Medan ontwierp en over de verbouwing van een andere katholieke kerk. De kerk op de tekening lijkt echter op geen van beide bovengenoemde kerken. Mogelijk is het een vrij ontwerp geweest, door Groenewegen uit acquisitie-overwegingen gemaakt, dan wel een voorontwerp; op de tekening staat niet aangegeven om welk gebouw het gaat. De toren van de afgebeelde kerk vormt een variatie op die van de Heilig-Hartkerk in Schiedam. De paraboolvorm, die in Schiedam in de toren en het interieur aanwezig is, is hier radicaal in het gehele gebouw doorgetrokken. Daarmee krijgt het gebouw een expressiviteit die het de architectuur van de Amsterdamse School dicht doet benaderen.

Perspectieftekening kerk.

Ziekenhuis Medan (1927)

Naam:	St. Elisabeth ziekenhuis (Rumah Sakit)
Type:	ziekenhuis
Ontwerpjaa:	1927
Uitgevoerd:	ja
Nog bestaand:	ja/1980
Architect/bureau:	J.M. Groenewegen
Bijdragen:	J.M. Groenewegen (uitbreiding met vleugel van drie verdiepingen)
Opdrachtgever:	r.-k. zusters Franciscanessen Breda
Adres:	Jalan Imam Bonjol (voorheen de Ruyterlaan) Medan
Archief:	NAi/GROY a1 boek 1 (vele foto's), GROY 16 (ingekleurd plan schaal 1:200 uit 1954), GROY a5 brieven 21,24,35,45
Literatuur:	1,8,15,19,24

Bijzonderheden

Han Groenewegen vertrok in 1927 op eigen kosten naar Medan omdat er sprake was van de bouw van een r.-k. ziekenhuis. Na verkenning van de stad koos hij als lokatie de nieuwe wijk Polonia. Moeder Overste Assisia, de feitelijke opdrachtgever, ging meteen accoord en gaf opdracht om zo snel mogelijk de plannen uit te werken. In 1928 werden de plannen gemaakt, goedgekeurd en de bouwvergunning aangevraagd. Op 11 februari 1929 werd de eerste steen gelegd. Het in 1930 in gebruik genomen ziekenhuis bestaat uit een aantal paviljoens

met grote, pannengedekte zadeldaken, met elkaar verbonden door overdekte galerijen. Het complex bestaat uit een hoofdgebouw, zusterhuis, operatiezaal, kraamafdeling, keuken en lijkenhuisje. De architectuur is nog vrij traditioneel, maar goed aangepast aan het klimaat. Het hoofdgebouw heeft een soortgelijke toren met paraboolvormige bekroning als de kerk in Schiedam. Na 1930 werd het complex verschillende malen uitgebreid. Tegenover de operatieafdeling werd een röntgenpaviljoen gebouwd. De kapel, tussen zusterhuis en ziekenhuis, is later als ziekenzaal in gebruik genomen, waarna in 1934 een nieuwe kapel voor de zusters bijgebouwd werd, nabij het lijkenhuisje. In 1963 werd het ziekenhuis met een vleugel van drie verdiepingen, naar ontwerp van Groenewegen, uitgebreid; ruimtegebrek vormde de aanleiding om hoger te bouwen. De nieuwe vleugel is in een meer moderne stijl uitgevoerd, met een dubbele gevel als zonwering. Groenewegen spreekt in zijn brieven met groot respect over het vakmanschap van de Chinezen, die zich oorspronkelijk als meubelmakers en timmerlieden in Medan vestigden, maar zich tot goede aannemers ontwikkelden.

Woonhuis Padang (1927)

Naam: woonhuis mr Sas van Meerwijk
 Type: woonhuis
 Ontwerpjaar: 1927-1940
 Uitgevoerd: ja
 Nog bestaand: ja/1989
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Padang Indonesia
 Archief: NAI/GROY a1 boek 1
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Er is een foto uit 1989 van dit woonhuis, althans volgens een opmerking op de achterkant van de foto. Vergeleken met een foto uit 1940 is het moeilijk er hetzelfde werk in te herkennen.

Woningbouwcomplex Medan (1927-1941)

Naam: Woonhuizen De Arendsborg
 Type: woningbouwcomplex
 Ontwerpjaar: 1927-1941
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: De Arendsborg
 Adres: Medan Indonesia
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

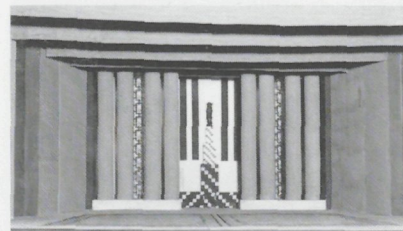
Groenewegen ontwierp acht woningen voor het bedrijf De Arendsborg, waarvan twee voor administrateurs.

Toneeldecor Deli (1927-1942)

Naam: Decors Toneelvereniging van de Delische Kunstkring
 Type: toneeldecor
 Ontwerpjaar: 1927-1942
 Uitgevoerd: ja
 Nog bestaand: nee
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Toneelvereniging van de Delische Kunstkring
 Archief: NAI/GROY a1 boek 2 (4 foto's)
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Vier foto's van verschillende decors: zie archief GROY a1 boek2.

Decor Toneelvereniging van de Delische Kunstkring

Meubilair Medan (1927-1942)

Naam: Meubilair voor plantersfamilie
aan de Padang Bulanweg
Type: meubilair
Ontwerpjaar: 1927-1942
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Adres: Padang Bulanweg Medan
Indonesia
Archief: NAI/GROY a1 boek 2, GROY a5
brief 4 en 5
Literatuur: 15

Bijzonderheden

Groenewegen vermeldt in zijn memoires: 'Voor een groot plantershuis aan de Padang Bulanweg (weg naar Brastagi), aangepaste grote modelstoelen ontworpen, die later zijn overgenomen door notaris Götgens, die ze fantastisch vond'.

Meubilair (1927-1942)

Naam: Meubilair Van der Pluim
Type: meubilair
Ontwerpjaar: 1927-1942
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Adres: Indonesia
Literatuur: 15

Meubilair Medan (1927-1942)

Naam: Meubilair Lajos Laszlo
Type: meubilair
Ontwerpjaar: 1927-1942
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Adres: Medan Indonesia
Archief: NAI/GROY a1 boek 2 (5 foto's)
Literatuur: 15

Meubilair Medan (1927-1942)

Naam: Meubilair dr Cohen
 Type: meubilair
 Ontwerpjaar: 1927-1942
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Medan Indonesia
 Literatuur: 15

School Padang (1927-1942)

Naam: School
 Type: school
 Ontwerpjaar: 1927-1942
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Padang Indonesia
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

In een werkenlijst die Groenewegen aan het eind van zijn leven heeft gemaakt wordt een schoolgebouw met aula in Padang vermeld.

Grafisch ontwerp (1927-1950)

Naam: Ex librisen voor familie en bekenden
 Type: grafisch ontwerp
 Ontwerpjaar: 1927-1950
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Archief: NAI/GRO Y a1 boek 2 (ex librisen)
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Voor vele familieleden en bekenden ontwierp Han Groenewegen ex librisen, o.a. voor zijn dochter Sofia Groenewegen, ir F.J. Smöle, mr W.J.H. ter Burg, A.P. van Rinsum, mr W.J. Haisma-Rahder, A.A.W. Speerburg-Tollenaar, Mar Beeren-Frencken en Wim Bleys.

Grafisch ontwerp (1928)

Naam: Omslag kerstnummer 1928 Deli
in Woord en Beeld
Type: grafisch ontwerp
Ontwerpjaar: 1928
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Archief: NAI/GROY pd1

Woonhuis Medan (1928)

Naam: Woonhuis directeur Deli
Spoorweg Mij.
Type: woonhuis
Ontwerpjaar: 1928
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Adres: Medan Indonesia
Literatuur: 1,15

Woonhuis Medan (1928-1941)

Naam: Woonhuis Beer
Type: woonhuis
Ontwerpjaar: 1928-1941
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Opdrachtgever: Beer
Adres: wijk Polonia Medan Indonesia
Literatuur: 15

Bijzonderheden

Voor de juwelier Beer ontwierp Groenewegen in totaal drie woonhuizen in wijk Polonia in Medan.

Woonhuis Medan (1928-1941)

Naam: Woonhuis Beer
 Type: woonhuis
 Ontwerpjaar: 1928-1941
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Beer
 Adres: wijk Polonia Medan Indonesia
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Voor de juwelier Beer ontwierp Groenewegen in totaal drie woonhuizen in wijk Polonia in Medan.

Woonhuis Medan (1928-1941)

Naam: Woonhuis Beer
 Type: woonhuis
 Ontwerpjaar: 1928-1941
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Beer
 Adres: wijk Polonia Medan Indonesia
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Voor de juwelier Beer ontwierp Groenewegen in totaal drie woonhuizen in wijk Polonia in Medan.

Woonhuis Medan (1928-1941)

Naam: Woonhuis Chatelin
 Type: woonhuis
 Ontwerpjaar: 1928-1941
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Chatelin
 Adres: wijk Polonia Medan Indonesia
 Literatuur: 15

Woonhuis Medan (1928-1941)

Naam: Woonhuis Kamp
Type: woonhuis
Ontwerpjaar: 1928-1941
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Opdrachtgever: Kamp
Adres: wijk Polonia Medan Indonesia
Literatuur: 15

Bijzonderheden

De heer Kamp gaf opdracht voor twee woonhuizen in Polonia.

Woonhuis Medan (1928-1941)

Naam: Woonhuis Kamp
Type: woonhuis
Ontwerpjaar: 1928-1941
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Opdrachtgever: Kamp
Adres: wijk Polonia Medan Indonesia
Literatuur: 15

Bijzonderheden

De heer Kamp gaf opdracht voor twee woonhuizen in Polonia.

Woonhuis Medan (1928-1941)

Naam: Woonhuis
Type: woonhuis
Ontwerpjaar: 1928-1941
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Adres: wijk Polonia Medan Indonesia
Literatuur: 15

Bijzonderheden

Van dit woonhuis is slechts bekend dat een Chinese dokter de opdrachtgever was.

Woonhuis Medan (1928-1941)

Naam: woonhuis Tjong A Fie
 Type: woonhuis
 Ontwerpjaar: 1928-1941
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Tjong A Fie
 Adres: wijk Polonia Medan Indonesia
 Literatuur: 15

Woonhuis Medan (1928-1941)

Naam: woonhuis Wim van den Berg
 Type: woonhuis
 Ontwerpjaar: 1928-1941
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Wim van den Berg
 Adres: wijk Polonia Medan Indonesia
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Wim van den Berg (hoofdredacteur van de Deli Courant) gaf opdracht voor de bouw van vier woonhuizen in Polonia.

Woonhuis Medan (wijk Polonia).

Woonhuis Medan (1928-1941)

Naam: woonhuis Wim van den Berg
Type: woonhuis
Ontwerpjaar: 1928-1941
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Opdrachtgever: Wim van den Berg
Adres: wijk Polonia Medan Indonesia
Literatuur: 15

Bijzonderheden

Wim van den Berg (hoofdredacteur van de Deli Courant) gaf opdracht voor de bouw van vier woonhuizen in Polonia.

Woonhuis Medan (1928-1941)

Naam: woonhuis Wim van den Berg
Type: woonhuis
Ontwerpjaar: 1928-1941
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Opdrachtgever: Wim van den Berg
Adres: wijk Polonia Medan Indonesia
Literatuur: 15

Bijzonderheden

Wim van den Berg (hoofdredacteur van de Deli Courant) gaf opdracht voor de bouw van vier woonhuizen in Polonia.

Woonhuis Medan (1928-1941)

Naam: woonhuis Wim van den Berg
Type: woonhuis
Ontwerpjaar: 1928-1941
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Opdrachtgever: Wim van den Berg
Adres: wijk Polonia Medan Indonesia
Literatuur: 15

Bijzonderheden

Wim van den Berg (hoofdredacteur van de Deli Courant) gaf opdracht voor de bouw van vier woonhuizen in Polonia.

Woonhuis Medan (1928-1941)

Naam: woonhuis Westenberg
 Type: woonhuis
 Ontwerpjaar: 1928-1941
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Westenberg
 Adres: wijk Polonia Medan Indonesia
 Literatuur: 15

Woonhuis Medan (1928-1941)

Naam: woonhuis familie Steenberg
 Type: woonhuis
 Ontwerpjaar: 1928-1941
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Steenberg
 Adres: wijk Polonia Medan Indonesia
 Literatuur: 15

Woonhuis Medan (1928-1941)

Naam: Woonhuis familie Los
 Type: woonhuis
 Ontwerpjaar: 1928-1942
 Uitgevoerd: ja
 Nog bestaand: ja/1996
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Medan Indonesia
 Archief: NAI/GROY a1 boek 1 (foto's)
 Literatuur: 1,15

Woonhuizen Medan (wijk Polonia).

Klooster Fort de Kock (1929)

Naam: Klooster Sint Franciscus
Type: klooster
Ontwerpjaar: 1929 (in of voor)
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Adres: Fort de Kock Indonesia
Archief: NAI/GROY a1, boek 1 (4 foto's)
Literatuur: 15

Bijzonderheden

Op een officiële oorkonde, die op 4 oktober 1929 ter gelegenheid van de eerste steenlegging werd gemaakt, wordt een aantal bij de bouw van deze kerk betrokkenen, waaronder architect Han Groenewegen, genoemd.

Grafisch ontwerp (1929)

Naam: Herinneringsplaquette voltooi-
ing spoorlijn Poeloe Radja en
Membang Moeda van de Deli
Spoorweg Maatschappij
Type: grafisch ontwerp
Ontwerpjaar: 1929
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Archief: NAI/GROY a1 boek 2 (origineel)
Literatuur: 15

Grafisch ontwerp (1929)

Naam: Omslagontwerp voor lederen
Album HVA 1920
Type: grafisch ontwerp
Ontwerpjaar: 1929
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Opdrachtgever: administrateurs en personeel
HVA Medan
Archief: NAI/GROY a1 boek 2 (foto)
Literatuur: 15

Bijzonderheden

Collega's van het bedrijf HVA lieten dit album maken voor een naar Nederland terugkerende employé. De tekst op het leren omslag luidt: 'ALBUM Den vertegenwoordiger der HVA J.C.F.Schor aangeboden door de administrateurs van de Sumatraondernemingen en het Medankantoor Personeel bij vertrek naar HOLLAND Medan 30 juni 1929'.

Aula Padang (1930)

Naam: Aula
 Type: aula
 Ontwerpjaar: 1930
 Uitgevoerd: ja
 Nog bestaand: ja/1989
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Padang Indonesia
 Archief: NAI/GROY a1 boek 1 (foto's)
 Literatuur: 1,15

Bijzonderheden

In het archief-Groenewegen bij het NAI bevinden zich vier foto's van een aula in Padang. In de memoires van Groenewegen wordt bij de uitgevoerde werken een Schoolgebouw met aula te Padang genoemd. Het is echter niet zeker of het hier om deze aula gaat; in de tekst bij de foto wordt niet naar de school verwezen.

Kerk Padang (1930)

Naam: Chinese r.-k. kerk
 Type: kerk
 Ontwerpjaar: 1930
 Uitgevoerd: ja
 Nog bestaand: ja/1989
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Padang Indonesia
 Archief: NAI/GROY a1 boek 1, foto's
 Literatuur: 1,15

Bijzonderheden

Van de kerk bevinden zich 5 foto's in het archief: twee foto's van de bouw, een van de opening, een officiële ongedateerde foto en een foto uit 1989.

Kantoorgebouw Medan (1931-1934)

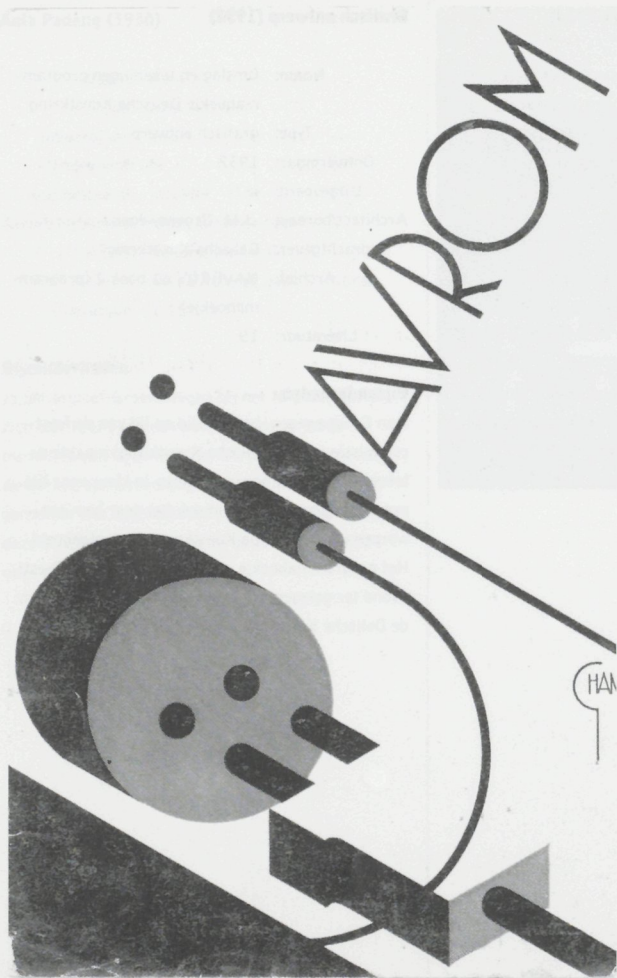
Naam: Kantoorgebouw met directeurswoning Levensverzekering Maatschappij Arnhem
 Type: kantoorgebouw
 Ontwerpjaar: 1931-1934
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Levensverzekering Maatschappij Arnhem
 Adres: (voorheen) Residentsweg Medan Indonesia
 Archief: NAI/GROY a1 boek 1 (foto's van perspectieftekening en van het gebouw)
 Literatuur: 15

Grafisch ontwerp (1932)

Naam: Omslag en tekeningen programmaboekje Delische Kunstkring
 Type: grafisch ontwerp
 Ontwerpjaar: 1932
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Delische Kunstkring
 Archief: NAI/GROY a1 boek 2 (programmaboekje)
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Han Groenewegen, bestuurslid en lid van de feestcommissie van de Delische Kunstkring, maakte de tekeningen en het omslagontwerp in kleur voor het programmaboekje, waarin ook het door hem ontworpen vignet voor de Kunstkring staat afgebeeld. Het programmaboekje werd gemaakt voor de feestavond ter gelegenheid van het 20-jarig bestaan van de Delische Kunstkring.

Omslag programma-
boekje lustrum
Delische Kunstkring

Grafisch ontwerp (1932)

Naam: Vignet voor Delische Kunstkring

Type: grafisch ontwerp

Ontwerpjara: 1932

Uitgevoerd: ja

Architect/bureau: J.M. Groenewegen

Opdrachtgever: Delische Kunstkring

Archief: NAI/GROY a1 boek 2 (vignet en
juryrapport)

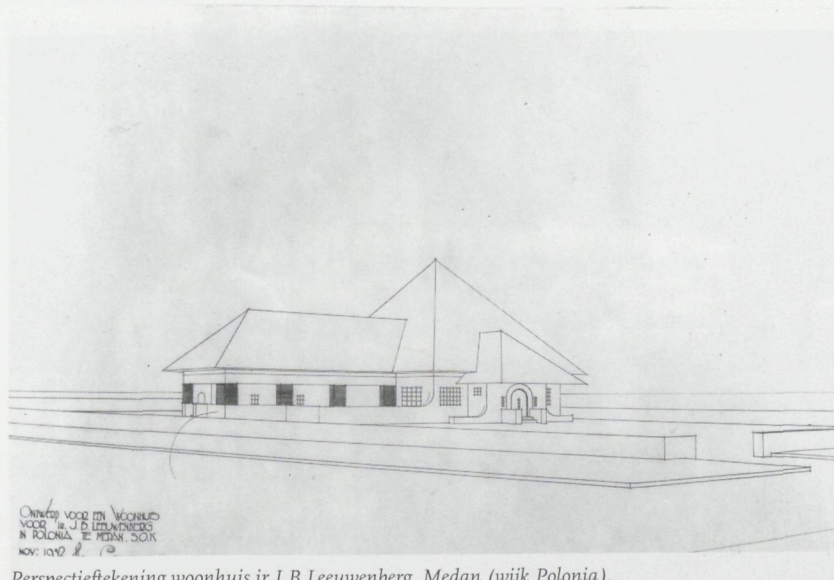
Literatuur: 15

Bijzonderheden

De Delische Kunstkring schreef in 1932 een prijs-
vraag uit voor een vignet. Groenewegens ontwerp,
ingezonden onder het motto 'Inspiratie', werd met
de eerste prijs bekroond. De jury bestond uit dr
A.W. Verhoef, ir A.H. van Assen en Wm. S.B.
Klooster.

Woonhuis Medan (1932)

Naam: Woonhuis ir J.B.Leeuwenberg
Type: woonhuis
Ontwerpjaar: 1932
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Adres: Polonia Medan Indonesia
Archief: NAI/GROY a1, boek 1 (2 foto's)
Literatuur: 15

Perspectieftekening woonhuis ir J.B.Leeuwenberg, Medan (wijk Polonia).

Woonhuis Medan (1934)

Naam: Woonhuis
Type: woonhuis
Uitgevoerd: ja
Bijdragen: J.M.Groenewegen (interieuront-
werp)
Adres: Paleisweg 37 Medan Indonesia
Archief: NAI/GROY a1 boek 2 (foto inte-
rieur)

Bijzonderheden

Het betreft hier de inrichting van het eigen woon-
huis van Han Groenewegen.

Woonhuis Padang (1934)

Naam: Woonhuis De Pelikaan
 Type: woonhuis
 Ontwerpjaar: 1934
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Padang Indonesia
 Archief: NAI/GROY a1 boek 1 (foto huis
 v. Meerwijk), GROY a5 brief 1
 Literatuur: 1,15

Bijzonderheden

In een brief schreef Groenewegen dat dit huis voor een Hollands-Indische familie in Padang bekend stond als 'het mooiste huis'.

Tentoonstellingsstand Medan (1935)

Naam: Tentoonstellingsstand H.D. Mac
 Gillavry Ambarawa op
 Jaarbeurs Medan
 Type: tentoonstellingsstand
 Ontwerpjaar: 1935
 Uitgevoerd: ja
 Nog bestaand: nee
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Medan Indonesia
 Archief: NAI/GROY a1 boek 2 (2 foto's)
 Literatuur: 15

Kindermeubilair Medan (1936)

Naam: Kindermeubilair Greetje
 Raadsheer
 Type: meubilair
 Ontwerpjaar: 1936
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Medan Indonesia
 Archief: NAI/GROY a5 (brief 4 en 5)
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Voor Greetje Raadsheer ontwierp Groenewegen kindermeubilair, onder andere een wieg. Groenewegens vrouw maakte er poppen en poppenkleertjes bij.

Klooster Sibolga (1936)

Naam: Klooster voor zusters
 Type: klooster
 Ontwerpjaar: 1936
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Bijdragen: Bordewijk (bouwkundig toezicht)
 Opdrachtgever: Zusters van Tilburg
 Adres: Sibolga Indonesia
 Archief: NAI/GROY a5 brieven 1,2,3 en 5
 Literatuur: 1,15

Bijzonderheden

In Groenewegens memoires staat dat de zusters bij het onderwijs betrokken waren. Uit de brieven blijkt dat Groenewegen een bouw bureau had in Padang onder leiding van uitvoerder Bordewijk, die Groenewegen indertijd had aangenomen voor de bouw van het St. Elisabeth ziekenhuis omdat hij goed Maleis sprak. In 1936 kwam een einde aan de samenwerking; de verdere bouw werd door Groenewegen zelf begeleid.

School Medan (1938)

Naam: Prinses Beatrixschool
 Type: school
 Ontwerpjaar: 1938
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Vereeniging voor Christelijke scholen te Medan
 Adres: (voorheen) P.W.Janssenlaan Medan Indonesia
 Archief: NAI/GROY a1 boek 1 (foto's en artikel), GROY a5 brief 8
 Literatuur: 1,6,15

Bijzonderheden

In dit schoolontwerp heeft Groenewegen op een even praktische als originele wijze gebruik gemaakt van de ligging van het terrein; de school is aan alle zijden door gemeentelandschappen omgeven. Door het grote beschikbare oppervlak geheel te ombouwen is een soort patio met een speelplaats ontstaan. Het complex bestaat uit acht lokalen, een turnzaal, die als toneelzaal kan worden benut, een overdekte rijwielbewaarpplaats en twee overdekte speelplaatsen. De gebouwen zijn uitgevoerd in witgepleisterd metselwerk op een plint van gevoegde betonstenen, en afgedekt door schilddakken met een groot overstek. Het is een sober gebouw met toch een aantal aardige details, die de strakheid van lijnen doorbreken, zoals de boogvorm die bij de deuren en toegangen is toegepast.

Prinses Beatrixschool, Medan.

Zwembad Medan (1938)

Naam: Zwembad Jalan Radja
 Type: zwembad
 Ontwerpjaar: 1938
 Uitgevoerd: ja
 Bijdragen: J.M. Groenewegen (overdekte tribune met bar en dakterras, kleedkamers, vergroting fietsenstalling, filterinrichting en bergingen), Niels Thiele (constructie)
 Opdrachtgever: Medansche Zwemvereniging
 Adres: Jalan Radja Medan Indonesia
 Archief: NAI/GROY a1, boek 1 (artikel)
 Literatuur: 1,8,13,15,22

Bijzonderheden

Bij de verbouwing werd naast het bestaande zwembad een tribune met bar en dakterras gebouwd, uitgevoerd als open betonconstructie, waar men via wenteltrappen de bovenverdieping bereikt. Vorm en materiaalgebruik, onder andere paddestoelkolommen, stalen balustrades en glazen bouwstenen, geven het bouwwerk de uitdrukking van een sierlijk modernisme. De uitbreiding omvatte verder nieuwe kleedkamers, een vergroting van de fietsenstalling en een filter-inrichting en bergingen op een nieuw stuk terrein.

Tekening (1939)

Naam: Gelegenheidskaart met hand en vogel en tekst van St. Paulus
 Type: tekening
 Ontwerpjaar: 1939
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Archief: NAI/GROY a1 boek 2 (origineel + 2 foto's van het origineel)

Bijzonderheden

De tekst op de tekening luidt: 'Liefde is geduldig vriendelijk, niet afgunstig, niet verwaand, niet trotsch, handelt niet ongepast, zoekt zichzelf niet, wordt niet verbitterd, denkt geen kwaad, verdraagt alles, gelooft alles, hoopt alles, verduurt alles en vergaat nimmer'. Deze tekening in inkt is ondertekend met Han en gedateerd Medan 24 juni 1939. Op de foto's is de tekening niet ondertekend of gedateerd.

Kerk Semarang (1939)

Naam: r.-k. Kerk met pastorie
 Type: kerk
 Ontwerpjaar: 1939
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Congregatie der Missionarissen van de H. Familie
 Adres: Atmodironoweg Semarang Indonesia
 Archief: NAI/GROY a1 boek 1 (foto's), GROY a5 brieven 8, 9 en 11
 Literatuur: 6, 15

Bijzonderheden

Deze kerk lijkt sprekend op de r.-k. kerk te Medan. In IBT Locale Techniek 10 (1941) 3, staat op blz.83: 'We kennen Han Groenewegen hier in Indië voornamelijk als kunstzinnig ontwerper van enkele groote gebouwencomplexen, zooals de katholieke kerk te Semarang, een kleinere replica te Medan enz. Oorspronkelijk had Han Groenewegen een ontwerp gemaakt dat veel leek op de H.-Hartkerk te Schiedam met een vrijstaande toren met paraboolvormig dak. Het gebouwde ontwerp heeft een toren met een tentdak en een ingangspartij met drie hoge boogvormen, zoals de kerk in Medan ook heeft. In een brief aan zijn dochter schreef Groenewegen: 'Als je ziet is dit een inspiratie op de basiliek-bouw met een campanile boven het schip en transept een verhoogd gedeelte, zoals je ziet aan het dak. Links en rechts is een processiegang en de uitbouw rechts is het zangkoor met uitgebouwde trap. Het torenmo-

tief (galmgaten) is een repeteeren van het hoofd-
gang-motief dus 3 bogen aan 4 zijden.' De inwijding
van de kerk had in juni 1940 plaats.

Sociëteit Medan (1939)

Naam: Witte Sociëteit
Type: sociëteit
Ontwerpjaar: 1939
Uitgevoerd: ja
Bijdragen: J.M. Groenewegen (modernise-
ring dak en interieur)
Adres: Medan Indonesia (Sumatra)
Archief: NAI/GROY a1 boek 2 (kranten-
knipsel)
Literatuur: 1,15

Bijzonderheden

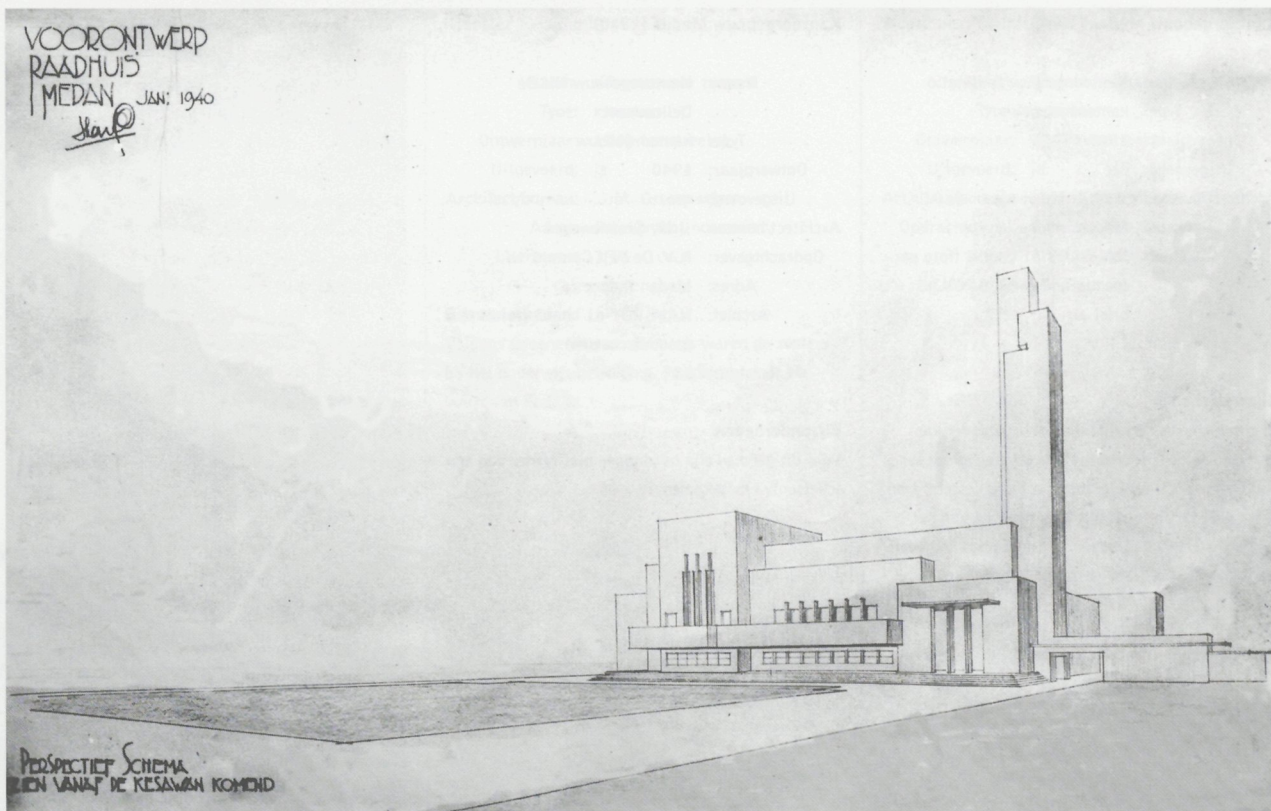
Deze modernisering betrof vooral het dak en het
interieur. De oude sirap dakbedekking werd vervan-
gen door grijs gegolfd eternit, lichter van gewicht
en meer geluiddempend. Binnen werden alle decora-
ties aan de wanden van de grote zaal verwijderd,
waarna deze met plaatmateriaal werden bekleed.
Onder het bestaande plafond werd een vlak plafond
van plaatmateriaal aangebracht. De lampen werden
vervangen door een indirecte verlichting vanuit
lichtkoven. Het toneel kreeg een nieuwe omlijsting
en nieuwe gordijnen.

Gemeentehuis Medan (1940)

Naam: Gemeentehuis Medan
Type: gemeentehuis
Ontwerpjaar: 1940
Uitgevoerd: nee
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Opdrachtgever: gemeente Medan
Adres: Medan Indonesia
Archief: NAI/GROY a1 boek 1 (foto van
perspectieftekening), GROY a5
brieven 6 en 7
Literatuur: 15

Bijzonderheden

Han Groenewegen schreef in 1969 in een brief aan
een zekere Frans: 'Ik weet niet of je je nog herinnert
dat ik in 1940 bezig ben geweest aan een ontwerp
voor een nieuw stadhuis in Medan, dat gepland was
op de Esplanade. Ik heb van het perspectivis aan-
zicht, van 2 kanten bekeken van elk een foto, want
de tekeningen zijn met al het andere verdwenen en
nooit meer iets van terug gezien'.

Perspectieftekening voorontwerp gemeentehuis Medan.

Kantoorgebouw Medan (1940)

Naam: Kantoorgebouw Internatio
 Type: kantoorgebouw
 Ontwerpjaar: 1940
 Uitgevoerd: nee
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Medan Indonesia
 Archief: NAI/GROY a1 boek 1 (foto perspectieftekening), GROY a5 brief 10
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

In zijn memoires schrijft Groenewegen over kantoorgebouw voor Internatio: 'de tegels – groot formaat – waren al bij Ligtfoot Surabaya besteld; stop gezet door de oorlog'. Met de uitvoering van het gebouw was in 1941 begonnen; de werkzaamheden werden echter in 1942 gestaakt.

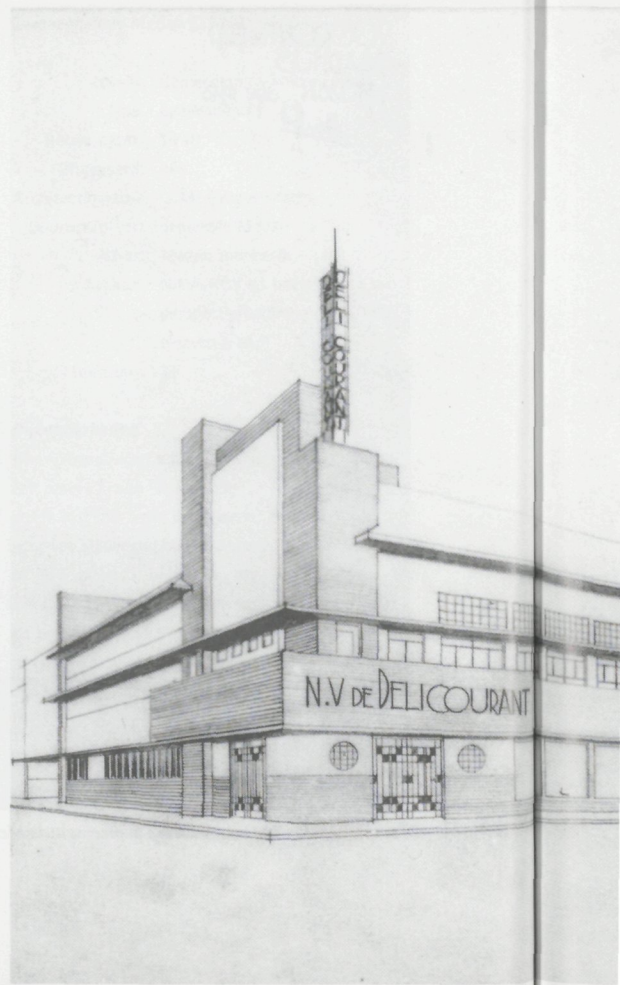
Kantoorgebouw Medan (1940)

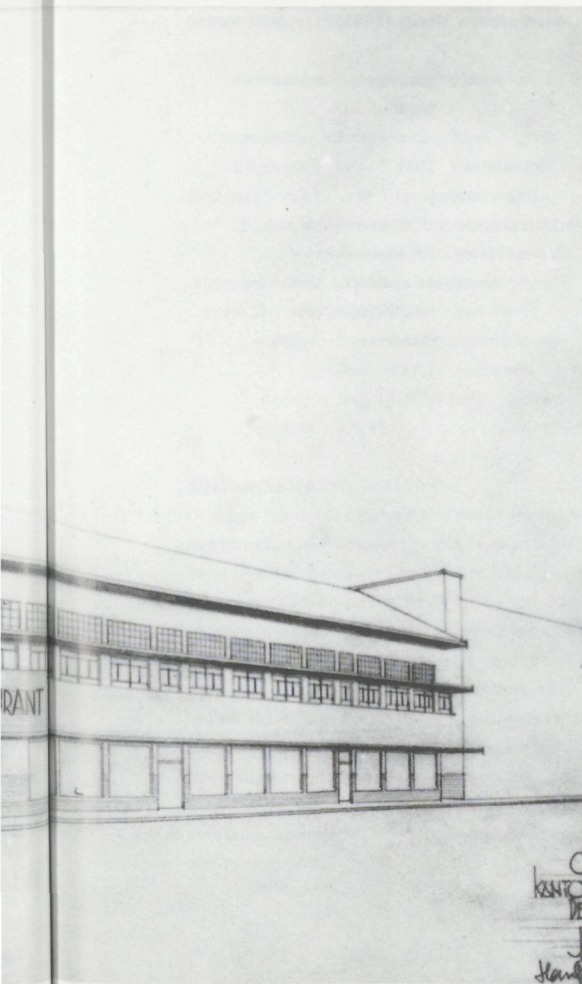
Naam: Kantoorgebouw NV De Delicourant
 Type: kantoorgebouw
 Ontwerpjaar: 1940
 Uitgevoerd: nee
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: N.V. De Deli Courant
 Adres: Medan Indonesia
 Archief: NAI/GROY a1 boek2 (foto's perspectiefschetsen)
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Voor dit gebouw zijn de plannen niet verder dan een schetsontwerp gekomen.

*Perspectieftekening kantoor-
 gebouw NV Deli Courant.*

Klooster Pajakombo (1941)

Naam: Klooster voor zusters
Type: klooster
Ontwerpjaar: 1941 (omstreeks)
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Adres: Pajakombo Indonesia
Literatuur: 1,15

Bijzonderheden

Volgens Groenewegens memoires waren de zusters bij het onderwijs betrokken. Pajakombo is in de buurt van Padang.

Woonhuis Sibolgit (1941)

Naam: Woonhuis Dick van Meerten
Type: woonhuis
Ontwerpjaar: 1941 (omstreeks)
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Opdrachtgever: Dick van Meerten
Adres: Sibolgit Indonesia
Literatuur: 15

Woonhuis Prapat (1941)

Naam: Woonhuis aan het Tobameer
 Type: woonhuis
 Ontwerpjaar: 1941 (omstreeks)
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Prapat Indonesia
 Literatuur: 15

Hotel Medan (1941)

Naam: Hotel de Boer
 Type: hotel
 Ontwerpjaar: 1941
 Uitgevoerd: ja
 Bijdragen: J.M. Groenewegen (aanleg bar)
 Adres: Medan Indonesia
 Literatuur: 1,15

Bijzonderheden

In het hotel werd een nieuwe bar gebouwd.

Kantoorgebouw Medan (1941)

Naam: Kantoorgebouw Air Bersih
 Medan
 Type: kantoorgebouw
 Ontwerpjaar: 1941
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: NV Waterleiding
 Adres: Jalan Radja 3 Medan Indonesia
 Archief: NAI/GROY a1 boek 1 (2 foto's
 exterieur)
 Literatuur: 1,15

School Medan (1941)

Naam: Oranjeschool Medan
 Type: school
 Ontwerpjaar: 1941
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Bijdragen: B. Yspeert (kapconstructie),
 Charles Sayers (fries in de hal),
 J.M. Groenewegen (meubels
 kleuterklassen)
 Adres: (voorheen) Poloniaweg Medan
 Indonesia
 Archief: NAI/GROY a1 boek 1 (artikel)
 Literatuur: 1,5,15

Bijzonderheden

De school ligt in een plantsoen met een hoofdingang met toren aan de Poloniaweg en een ingang aan de Van Linschotenlaan. Drie zijden van de school sluiten een grote speelplaats in, terwijl bij de open zijde rekening is gehouden met de mogelijkheid van uitbreiding. Overdekte wandelgangen omringen de speelplaats. De opgaande muren van de toren hebben een betonskelet en zijn verder in grijze baksteen uitgevoerd. De onderbouw is van gevoegde betonsteen, daarboven zijn de muren witgepleisterd. Groenewegen ontwierp zelf meubeltjes voor de kleuterklassen, afwisselend in de kleuren groen-blauw-geel-rood en grijs.

Paleis Perbugaan (1941)

Naam: Paleis Sultan
 Type: paleis
 Ontwerpjaar: 1941
 Uitgevoerd: ja
 Bijdragen: J.M. Groenewegen (verbouwing
 en herstel)
 Adres: Perbugaan Indonesia
 Literatuur: 1, 15, 24

Bijzonderheden

De memoires vermelden: verbouwing en herstel van het houten paleis van de Sultan, in verband met het het bezoek van de Gouverneur Generaal.

School Medan (1941)

Naam: School Chinese gemeenschap
 Type: school
 Ontwerpjaar: 1941
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Medan Indonesia
 Literatuur: 1, 15

Bijzonderheden

Dit gebouw is als 'Schoolgebouw te Medan voor de Chinezen' in de lijst van uitgevoerde werken in Groenewegens memoires opgenomen.

Woonhuis Padang (1928-1942)

Naam: woonhuis voor mr De Flines
 Type: woonhuis
 Uitgevoerd: ja
 Nog bestaand: ja/1989
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: mr De Flines
 Adres: Padang Indonesia
 Archief: NAI/GROY a1 boek 1 (foto uit 1989)
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Een foto van dit woonhuis uit 1989 doet vermoeden dat de verdieping en het dak volledig zijn veranderd.

Tekeningen (1942)

Naam: Kamptekeningen
 Type: tekening
 Ontwerpjaar: 1942
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Archief: NAI/GROY a5 (mapje)

Bijzonderheden

Een map met genummerde potloodtekeningen van 1 t/m 23 (niet helemaal compleet), die Groenewegen in Japanse gevangenschap maakte. Onderwerpen zijn: een Balinese tempel, een poortgebouw met muur (Amsterdamse School), handenstudies, perspectieftekeningen, planten, een ex libris ontwerp, tekeningen met de opschriften '3 mei 1942 Ninaber is jarig! O wat zijn we blij', 'zacht als zijde sterk als staal' (met bloemen en pakje sigaretten), een stads-perspectief met moskeeachtig gebouw en stammen in een bos.

Woonhuis Jakarta (1945)

Naam: Woonhuis voor de Javasche Bank
 Type: woonhuis
 Ontwerpjaar: 1945 (na)
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Javasche Bank
 Adres: wijk Kebayoran Jakarta Indonesia
 Archief: NAI/GROY a2 foto in boek 2
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

In zijn memoires vermeldt Han Groenewegen: 'drie woonhuizen zonder verdieping in Kebayoran, voor de Javasche Bank (opdrachtgever directeur Paul Spies)'.

Woonhuis Jakarta (1945)

Naam: Woonhuis voor de Javasche Bank
 Type: woonhuis
 Ontwerpjaar: 1945 (na)
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Javasche Bank
 Adres: wijk Kebayoran Jakarta
 Indonesia
 Archief: NAI/GROUY a2 foto in boek 2
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

In zijn memoires vermeldt Han Groenewegen: 'drie woonhuizen zonder verdieping in Kebayoran, voor de Javasche Bank (opdrachtgever directeur Paul Spies)'.

Woonhuis Jakarta (1945)

Naam: Woonhuis voor de Javasche Bank
 Type: woonhuis
 Ontwerpjaar: 1945 (na)
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Javasche Bank
 Adres: wijk Kebayoran Jakarta
 Indonesia
 Archief: NAI/GROUY a2 foto in boek 2
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

In zijn memoires vermeldt Han Groenewegen: 'drie woonhuizen zonder verdieping in Kebayoran, voor de Javasche Bank (opdrachtgever directeur Paul Spies)'.

Tekening (1947)

Naam: Droombeeld. Oost Indonesie en Borneo
 Type: tekening
 Ontwerpjaar: 1947
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Archief: NAI/GROUY a2 boek 2 (foto v.d. tekening)

Bijzonderheden

Voor ir H.I. Privé, H.W.O. maakt Groenewegen een tekening in potlood. De tekening bestaat uit een perspectivische vervlechting van gebouwen, met de volgende teksten: Centrale Wederopbouw Batavia.
 Dep: V en W. Ter herinnering aan onze goede samenwerking. Makassar, Menado, Ambon, Ternate, Balikpapan, Bandjermasin, Koepang, Riouw 8 aug 1946 27 aug 1947.

Paleis Pontianak (1947-1948)

Naam: Paleis Istana
 Type: paleis
 Ontwerpjaar: 1947-1948
 Uitgevoerd: ja
 Bijdragen: J.M. Groenewegen (uitbreiding)/bureau Associatie
 Adres: Pontianak Indonesia (Borneo)
 Archief: NAI/GROY 5 (7 tekeningen)
 Literatuur: 1,15

Bijzonderheden

Het Paleis Istana in Pontianak werd uitgebreid voor Sultan Hamid.

Tekeningen (1948-1954)

Naam: Illustratietekeningen
 Geschiedenis van de bouwkunst
 Indonesia en India
 Type: tekening
 Ontwerpjaar: 1948-1954
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Archief: NAI/GROY 20
 Literatuur: 12

Bijzonderheden

Deze tekeningen heeft Groenewegen gemaakt voor zijn lessen, gegeven aan de Akademi Teknik Nasional. Ze zijn in verkleinde vorm opgenomen in het manuscript van Geschiedenis van de bouwkunst. Indonesia en India. Het zijn niet gesigioneerde tekeningen op calques; het zou mogelijk zijn dat ze op Groenewegens aanwijzingen door een student-assistent zijn gemaakt.

Sociëteit Tandjung (1949)

Naam: Klerkensociëteit Bataafsche
 Petroleum Maatschappij
 Type: sociëteit
 Ontwerpjaar: 1949
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen/bureau
 Associatie
 Opdrachtgever: Bataafsche Petroleum
 Maatschappij
 Adres: Tandjung Indonesia
 Archief: NAI/GROY 26 (bestektekening)
 Literatuur: 1,15

Bijzonderheden

Vermoedelijk is het ontwerp uitgevoerd.

Bioscoop Jakarta (1949)

Naam: Bioscoop Menteng
 Type: bioscoop
 Ontwerpjaar: 1949
 Uitgevoerd: ja
 Nog bestaand: nee
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen/bureau
 Associatie
 Bijdragen: Ketut (Bali) (houten beeld in
 hal)
 Adres: Jalan Hos. Cokroaminoto (voor-
 heen Javaweg) Jakarta
 Indonesia
 Archief: NAI/GROY a2 boek 3 (interieur
 en exterieurfoto's, luchtfoto,
 krantenknipsels), GROY a5 brief
 16
 Literatuur: 1,9,15,18,21,22,24

Bijzonderheden

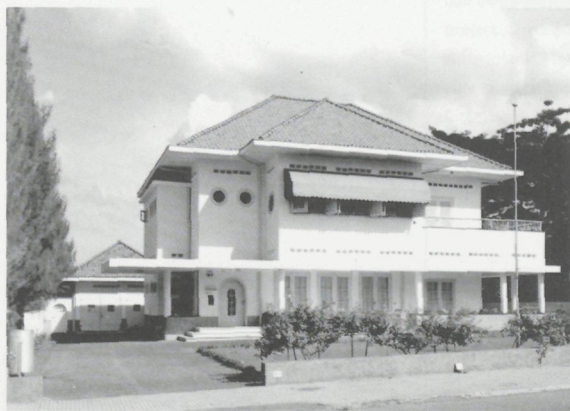
De bioscoop bood plaats aan 1088 personen.
 Behalve de bioscoopzaal had het gebouw een ruime
 hal, bar, restaurant met terras en 'powderroom'.
 De bioscoop werd in 1950 geopend en in 1988 ge-
 sloopt.

Woonhuis Jakarta (1950)

Naam: Woonhuis Javasche Bank
 Type: woonhuis
 Ontwerpjaar: 1950
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Bijdragen: J.M. Groenewegen (verbouwing
 tot ambassadeurswoning)
 Opdrachtgever: directeur Javasche Bank, de
 heer Smit; Ministerie van
 Buitenlandse Zaken
 Adres: Jalan Diponegoro 38 (voorheen
 Oranje Boulevard) Jakarta
 Indonesia
 Archief: NAI/GROY a2 foto's in boek 2,
 GROY 18 (revisietekeningen),
 GROY a5 brief 38 en 39
 Literatuur: 1,15

Bijzonderheden

Dit woonhuis met paviljoen werd in 1950 voor de
 Nederlandse directeur van de Javasche Bank, de
 heer Smit gebouwd. In 1966 verbouwde Groene-
 wegen het pand tot woonhuis voor de Nederlandse
 ambassadeur mr Schiff. De verbouwing betrof
 kamers op de begane grond en de verdieping.
 In de tuin werd een zwembad met bar aangelegd.

*Directeurswoning
 Javasche Bank, Jakarta.*

Woonhuis Jakarta (1951)

Naam: Woonhuis Javasche Bank
 Type: woonhuis
 Ontwerpjaar: 1951
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Bijdragen: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Javasche Bank
 Adres: Jalan Imam Bonjol (voorheen
 Van Heutz Boulevard) Jakarta
 Indonesia
 Archief: NAI/GROY a2 foto's in boek 2.
 Literatuur: 1,15

Bijzonderheden

Dit woonhuis werd voor de Indonesische directeur van de Javasche Bank gebouwd. Het heeft veel *gelijkenis met het huis Jalan Diponegoro 38*, dat Groenewegen een jaar eerder voor de Javasche Bank bouwde.

Bioscoop Banjarmasin (1951)

Naam: Bioscoop Bandjermasin
 Type: bioscoop
 Ontwerpjaar: 1951
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Kho Sek Beng
 Adres: Banjarmasin Indonesia
 Archief: NAI/GROY a2 foto's boek
 3,GROY 19 (5 tekeningen)
 Literatuur: 1,15

Bijzonderheden

De bioscoop is in december 1953 geopend.

Woningbouwcomplex Jakarta (1951)

Naam: Flatgebouw Bataafsche
 Petroleum Maatschappij
 Type: woningbouwcomplex
 Ontwerpjaar: 1951
 Uitgevoerd: nee
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Bataafsche Petroleum
 Maatschappij
 Adres: wijk Kebayoran Jakarta
 Indonesia
 Archief: NAI/GROY 3 (3 tekeningen)
 Literatuur: 15

Sociëteit Pladju (1951)

Naam: Sociëteit Bataafsche Petroleum
Maatschappij Murni
Type: sociëteit
Ontwerpjaar: 1951
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Opdrachtgever: Bataafsche Petroleum
Maatschappij
Adres: Pladju Indonesia
Archief: NAI/GROY 24 (tekening voorlopig ontwerp)
Literatuur: 1,15

Sociëteit Balikpapan (1951)

Naam: Sociëteit met bioscoop
Bataafsche Petroleum
Maatschappij
Type: sociëteit
Ontwerpjaar: 1951
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Opdrachtgever: Bataafsche Petroleum
Maatschappij
Adres: Balikpapan Indonesia
Archief: NAI/GROY 27 (7 tekeningen)
Literatuur: 1,15

Bijzonderheden

Het ontwerp is vermoedelijk uitgevoerd.

Sportpark Tjepu (1951-1952)

Naam: Sportcentrum Bataafsche
Petroleum Maatschappij met
zwembad en sociëteit
Type: sportpark
Ontwerpjaar: 1951-1952
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Opdrachtgever: Bataafsche Petroleum
Maatschappij
Adres: Tjepu Indonesia
Archief: NAI/GROY 25 (3 geveltekeningen), GROY 14 (tek.springplank zwembad Tjepu), GROY 21 (tek. Sportcentrum)
Literatuur: 15

Bijzonderheden

Waarschijnlijk vormen het sportcentrum, het zwembad en de sociëteit onderdelen voor hetzelfde BPM-project. Groenewegen schreef bij de tekening van de springplank: 'Tek. zwembad is er niet bij, zie daarvoor sportcentrum.' Het ontwerp is vermoedelijk uitgevoerd.

Aula Pladju (1952)

Naam: Aula Bataafsche Petroleum
 Maatschappij Pladju
 Type: aula
 Ontwerpjaar: 1952
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Bataafsche Petroleum
 Maatschappij
 Adres: Pladju Indonesia
 Archief: NAI/GROY 24 (2 bestektek. en
 1 detailtek)
 Literatuur: 1,15

Bioscoop Medan (1952)

Naam: Bioscoop Olympia
 Type: bioscoop
 Ontwerpjaar: 1952
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: NV Pengusaha Bioskop Tapanuli
 Adres: Jalan Hakka Medan Indonesia
 Archief: NAI/GROY a2 boek 3 (foto's),
 GROY 7 (5 bestektekeningen)
 Literatuur: 1,15

Bijzonderheden

De bioscoop werd in december 1953 geopend.

Bioscoop Olympia, Medan.

Grafisch ontwerp (1952)

Naam: Affiche Tjap Olympia
 Type: grafisch ontwerp
 Ontwerpjaar: 1952
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Archief: NAI/GROY 31 (transparant +
 afdruk), GROY a2 boek 3 (foto's
 van origineel en uitnodiging)
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Deze affiche maakte Groenewegen voor de opening van Bioscoop Olympia te Medan. De afbeelding werd ook gebruikt op de uitnodiging voor de opening.

Tekening (1952)

Naam: Tekening voor Karya
 Type: tekening
 Ontwerpjaar: 1952
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Archief: NAI/GROY 13 (origineel),
 GROY a2 boek 3 (foto's van ori-
 gineel)
 Literatuur: 15,17

Bijzonderheden

Tekening voor Karya (de vrouw van Groenewegen) is een potloodtekening ingekleurd met krijt; formaat 100 x 150 cm.

Bioscoop Jakarta (1953)

Naam: Bioscoop Indonesia
 Type: bioscoop
 Ontwerpjaar: 1953
 Uitgevoerd: nee
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Jalan Thamrin Jakarta
 Archief: NAI/GROY 29 (5 tekeningen)
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Van deze bioscoop is een compleet uitgewerkt voorlopig ontwerp in het NAI-archief aanwezig.

Meubilair (1953)

Naam: Meubilair Bataafsche Petroleum
 Maatschappij
 Type: meubilair
 Ontwerpjaar: 1953
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: Bataafsche Petroleum
 Maatschappij
 Archief: NAI/GROY 28 (5 tekeningen)
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

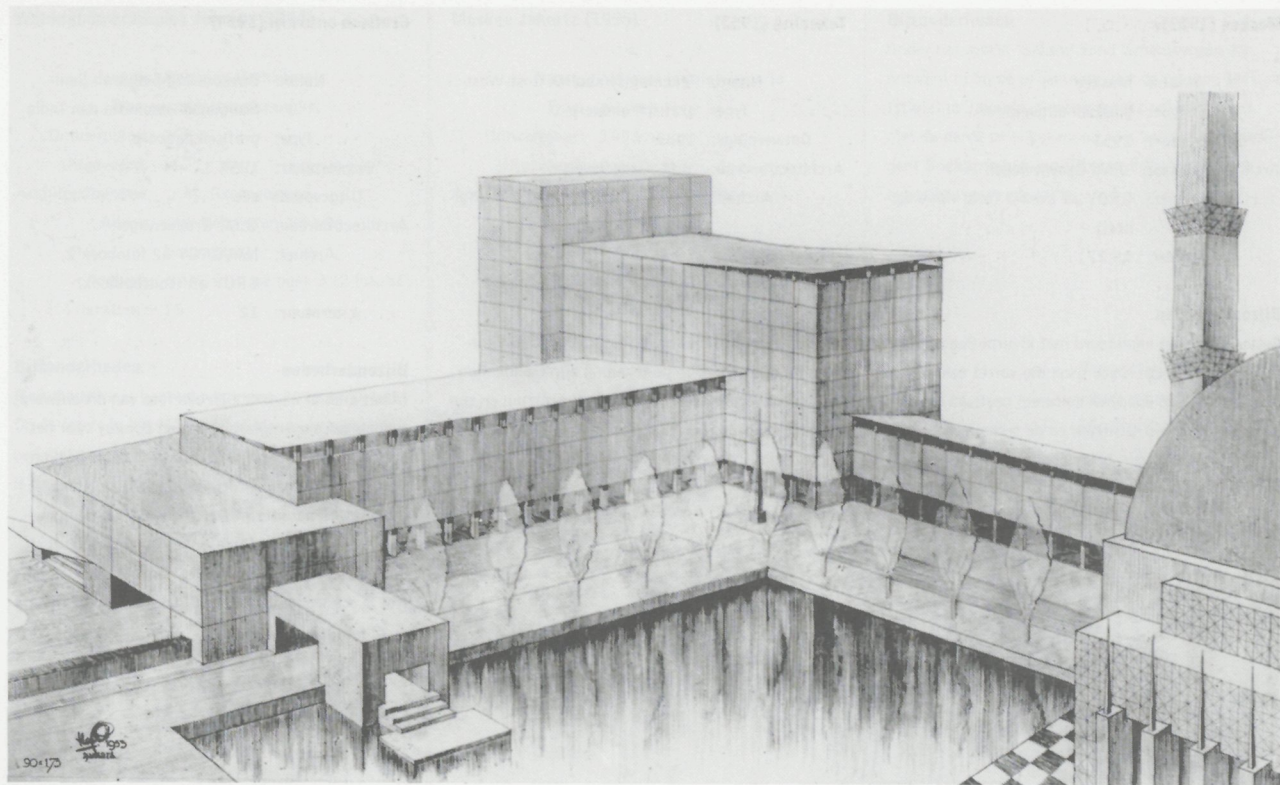
Waarschijnlijk gaat het om een ontwerp voor standaard meubilair voor de Bataafsche Petroleum Maatschappij.

Cultureel centrum (1953)

Naam: Cultureel Centrum
 Type: grafisch ontwerp
 Ontwerpjaar: 1953
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Archief: GROY a2 boek 3 (foto van origineel)
 Literatuur: 15,17

Bijzonderheden

Potloodtekening ingekleurd met kleurpotlood, formaat 90 x 175 cm. Het is een ontwerp voor een cultureel centrum bij een moskee. De tekening vormt een eenheid met de tekeningen van het ontwerp voor een moskee en de tekening Symboliek Oost-West uit hetzelfde jaar, zowel qua tekentechniek als formaat. Op de tekening met de Oost-West symboliek komen elementen van het cultureel centrum en de moskee terug.

Perspectieftekening cultureel
centrum bij een moskee.

Moskee (1953)

Naam: Moskee
 Type: grafisch ontwerp
 Ontwerpjaar: 1953
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Archief: GRO Y a2 boek 3 (foto van origineel)
 Literatuur: 15,17

Bijzonderheden

Potloodtekening ingekleurd met kleurpotlood, formaat 90 x 175 cm. Deze tekening vormt een geheel met het ontwerp voor een cultureel centrum en de tekening Cultureel Centrum en de tekening met de Oost-West symboliek, beiden ook uit 1953.

Tekening (1953)

Naam: Tekening symboliek Oost-West
 Type: grafisch ontwerp
 Ontwerpjaar: 1953
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Archief: GRO Y a2 boek 3 (foto van origineel)
 Literatuur: 15,17

Bijzonderheden

Potloodtekening ingekleurd met kleurpotlood, formaat 90 x 175 cm. In de tekening zijn fragmenten van de ontwerpen voor een cultureel centrum en een moskee, eveneens uit 1953, verwerkt. 'Barat' en 'Timur' zijn Indonesisch voor west en oost.

Grafisch ontwerp (1954)

Naam: Boekomslag Sedjarah Seni-Bangunan Indonesia dan India
 Type: grafisch ontwerp
 Ontwerpjaar: 1954
 Uitgevoerd: nee
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Archief: NAI/GRO Y a2 fotoboek 2, GRO Y a3 (conceptboek)
 Literatuur: 12

Bijzonderheden

In het archief bevindt zich een foto van dit ontwerp, evenals twee exemplaren van een dummy voor het boek met een gedeelte van dit ontwerp als boekomslag. Groenewegen wilde zijn in het Nederlands geschreven manuscript Geschiedenis van de bouwkunst. Indonesia en India in het Indonesisch uit laten geven. Als vertaler wordt Soebardi genoemd. Het is echter nooit tot een uitgave gekomen.

A?

Woningbouwcomplex Jakarta (1954)

Naam: Complex Rathkamp
 Type: woningbouwcomplex
 Ontwerpjaar: 1954
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: wijk Kebajoran Jakarta
 Indonesia
 Archief: NAI/GR0Y a2 boek 3 (2 foto's)
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Niet duidelijk is hoeveel woningen dit complex telt. Op de foto's in het NAI-archief staan twee woonhuizen met verdieping en groot schilddak. Een daarvan is mogelijk een dubbel woonhuis.

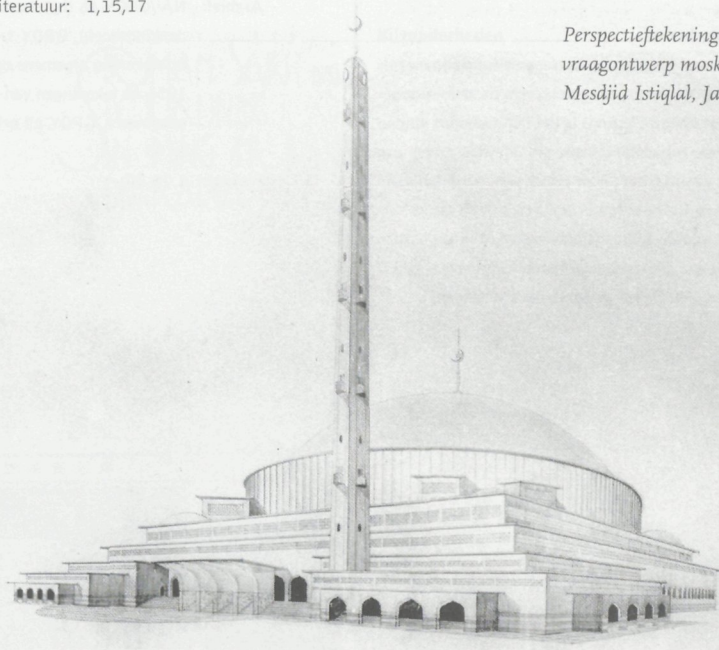
Moskee Jakarta (1955)

Naam: Mesjid Istiqlal Jakarta
 Type: moskee
 Ontwerpjaar: 1955
 Uitgevoerd: nee
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Jakarta
 Archief: NAI/GR0Y 2 (11 originele tekeningen), GR0Y a2 boek 3 (foto's van de tekeningen)
 Literatuur: 1,15,17

Bijzonderheden

Onder het motto 'Salam' zond Groenewegen een ontwerp in bij de prijsvraag voor de moskee Mesjid Istiqlal in Jakarta. Groenewegens ontwerp werd met de derde prijs bekroond. Uit handen van president Soekarno ontving Groenewegen de bij deze prijs behorende medaille.

Perspectieftekening prijsvraagontwerp moskee Mesjid Istiqlal, Jakarta.

Moskee Jakarta (1955)

Naam: Mesdjid Istiqlal Jakarta
 Type: moskee
 Ontwerpjaar: 1955
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: F. Silaban
 Bijdragen: J.M. Groenewegen
 Adres: Jakarta Indonesia
 Archief: NAI/GROY a5 brief 25; GROY
 pd 2 (foto's maquette)

Bijzonderheden

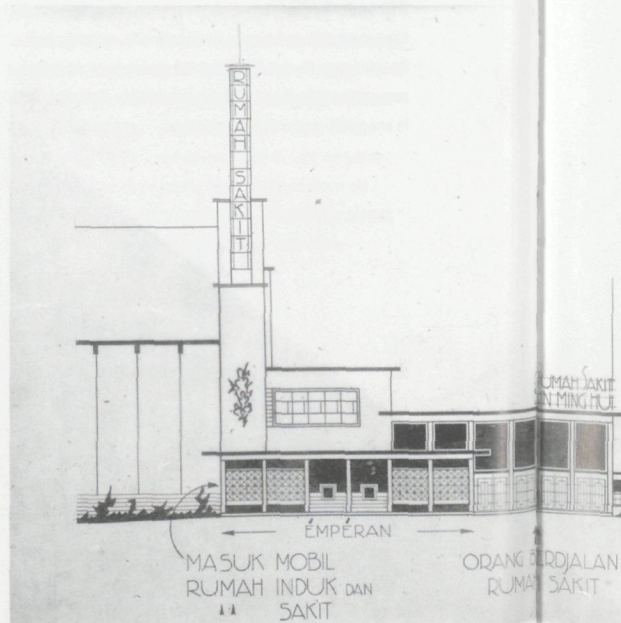
In de min of meer gedwongen samenwerking met Silaban – Nederlanders mochten in Indonesia geen bedrijf meer uitoefenen – is het nooit precies duidelijk wat de rol van Groenewegen bij het ontwerp was. In de prijsvraag voor de moskee die Silaban won, werd Groenewegens ontwerp met de derde prijs bekroond. Silabans ontwerp werd uitgevoerd ten tijde van diens associatie met Groenewegen. In augustus 1961 werd de eerste paal geslagen.

Ziekenhuis Jakarta (1955-1962)

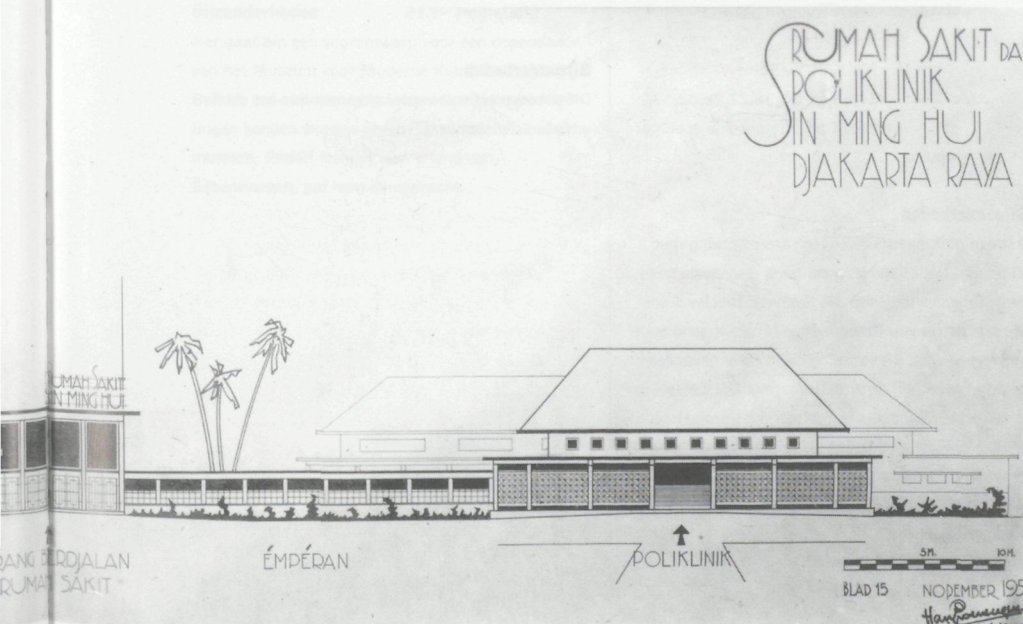
Naam: Rumah Sakit Sumber Waras
 (voorheen Sin Ming Hui)
 Type: ziekenhuis
 Ontwerpjaar: 1955-1962
 Uitgevoerd: ja
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Opdrachtgever: dr Loe Ping Kian
 Adres: Jalan Tangerang (wijk Grogol)
 Jakarta Indonesia
 Archief: NAI/GROY a6 (brochure en herdenkingsboek), GROY 1 (situatietekening algemene opzet 1956 en tekeningen van enkele gebouwen), GROY a5 brief 18 en 45
 Literatuur: 1,15,24

Bijzonderheden

Voorheen heette dit ziekenhuis Rumah Sakit Sin Ming Hui. Groenewegen heeft de algemene opzet van het stedenbouwkundig plan gemaakt voor een ziekenhuis van 800 bedden op een terrein van 260 m breed bij 400 m diep. Ook ontwierp hij het hoofdgebouw, de polikliniek, de apotheek en dokterswoningen. In 1957 werd de eerste steen voor het ziekenhuis gelegd. In brief 45, uit 1977, memoreert Groenewegen: 'Ik heb indertijd voor het Chinese

Ziekenhuis het terrein meer dan een meter op laten hogen waartegen nog al wat verzet vanwege de kosten. Een kwestie van vooruit zien en voet bij stuk houden. Ja – wat willen jullie als het klaar is onder water zitten, dat zou een ramp worden en dat neem ik niet op mijn verantwoording. Ze zitten nu hoog en droog en misschien zal niemand daar meer aan denken want de stichters van dat ziekenhuis zijn nu allemaal dood.' Groenewegen is zelf in dit ziekenhuis overleden.

Bioscoop Jakarta (1957)

Naam: Bioscoop Capitol
 Type: bioscoop
 Ontwerpjaar: 1957
 Uitgevoerd: nee
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Jalan Thamrin 63 Jakarta
 Indonesia
 Archief: NAI/GROY 10 (6 tekeningen)
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Het was de bedoeling een bioscoop met een groot restaurant te bouwen, gelegen aan de Jl Thamrin en aan de rivier de Tjiliwung. Omdat de verkoop van de grond niet doorging, kon het gebouw niet worden uitgevoerd.

Bioscoop Bukittinggi (1957)

Naam: Bioscoop Sovya
 Type: bioscoop
 Ontwerpjaar: 1957
 Uitgevoerd: ja
 Nog bestaand: ja/1996
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen/architecten-
 bureau F. Silaban
 Adres: Bukittinggi Indonesia
 Archief: NAI/GROY a2 boek 3 (uitnodi-
 ging opening in 1961 en 5 foto's
 uit 1996), GROY 6 (5 tekenin-
 gen)
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

De bioscoop werd op 5 augustus 1961 geopend.

Bankgebouw Jakarta (1957-1963)

Naam: Bank Indonesia
 Type: bankgebouw
 Ontwerpjaar: 1957-1963
 Uitgevoerd: ja
 Nog bestaand: ja/1996
 Architect/bureau: F. Silaban
 Bijdragen: Prof. ir. Roosseno (constructie),
 J.M. Groenewegen (directievoe-
 ring), Chris Broekhuizen (aan-
 kleding en versiering)
 Adres: Jalan Thamrin Jakarta
 Indonesia
 Archief: NAI/GROY a5 (brieven
 17,19,23,25,26,27,28,32,33),
 GROY pd1 (fotoboekje opening)
 Literatuur: 7,23

Bijzonderheden

In de min of meer gedwongen samenwerking met Silaban – Nederlanders mochten in Indonesia geen *bedrijf meer uitoefenen* – is het nooit precies duidelijk wat de rol van Groenewegen bij de verschillende ontwerpen was. Hier speelde hij in ieder geval een belangrijke rol bij de directievoering. Chris Broekhuizen, binnenhuisarchitect, was projectmedewerker voor de *aankleding en versiering van het gebouw*. Hij heeft ook muurschilderingen gemaakt. Het gebouw werd op 7 maart 1963 geopend door president Sukarno.

Crematorium Jakarta (1958)

Naam: Crematorium en Columbarium
 Kong-Koan
 Type: crematorium
 Ontwerpjaar: 1958
 Uitgevoerd: nee
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Adres: Jl Ambar Ilir Jakarta Indonesia
 Archief: NAI/GROY 8 (Plattegrond en
 situatieschets), GROY a5 brief
 20
 Literatuur: 1,15

Bijzonderheden

Dit ontwerp is nooit verder gekomen dan het stadium van schetsontwerp.

Museum Bali (1958)

Naam: Dependence Museum Seni
Modern Bali
Type: museum
Ontwerpjaar: 1958
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Opdrachtgever: Museum Seni Modern Bali
Adres: Ubud Indonesia
Archief: NAI/GROY 9 (5 tekeningen)
Literatuur: 15

Bijzonderheden

Het gaat om een voorontwerp voor een dependance van het Museum voor Moderne Kunst in Ubud op Bali en om een open gebouwtje waar dansvoorstellingen konden worden geven. De directeur van het museum, Rudolf Bonnet, een vriend van Groenewegen, gaf hem de opdracht.

Woonhuis Jakarta (1958)

Naam: Toko Obor
Type: woonhuis
Ontwerpjaar: 1958
Uitgevoerd: ja
Bijdragen: J.M. Groenewegen (verbouwing tot boekhandel)
Adres: Gunung Sari Jakarta Indonesia
Archief: NAI/GROY a6 (fotoboekje),
GROY a5 brief 20
Literatuur: 15

Cultureel centrum (1961)

Naam: Cultureel centrum Gedung Pola
Type: cultureel centrum
Ontwerpjaar: 1961
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: F. Silaban
Bijdragen: J.M. Groenewegen (assistentie bij ontwerp en directievoering)
Adres: Pegangsaan Timur 56 Jakarta Indonesia
Archief: NAI/GROY a5 brief 22,25,27,
GROY pd2 (foto's van maquette en de bouw)

Bijzonderheden

Voor de bouw van Gedung Pola zijn veel huizen afgebroken. Het is een soort prestige object, een symbool van de vrijheid die Indonesië bij de onafhankelijkheid verwierf. Het staat vlak bij de plek waar Sukarno in 1945 de onafhankelijkheid uitriep. Het is een modern gebouw met aluminium zonwerende gevels. In de min of meer gedwongen samenwerking met Silaban – Nederlanders mochten in Indonesia geen bedrijf meer uitoefenen – is het nooit precies duidelijk wat de rol van Groenewegen bij het ontwerp was.

Feestversiering Jakarta (1961)

Naam: feestversiering op Lapangan
Banteng ten behoeve van r.-k.
feestviering
Type: feestversiering
Ontwerpjaar: 1961
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Bijdragen: Chris Broekhuizen (assistentie)
Opdrachtgever: r.-k. kerk van Indonesia
Adres: Lapangan Banteng Jakarta
Indonesia
Archief: NAI/GROY a5 brief 23

Bijzonderheden

Toen Indonesië niet meer als missiegebied werd beschouwd, werd de kerkelijke hiërarchie ingevoerd. Dit werd met een groot feest op de Lapangan Banteng in Jakarta gevierd, waar men wel 50 duizend mensen verwachtte. Groenewegen werd gevraagd de feestversiering te ontwerpen. 'Als symbool heb ik genomen de pansjasila (5 zuilen van de grondwet) die 15 a 20 m omhoog zullen rijzen, geformeerd in een vijfhoek, waaronder het altaar komt te staan en waarboven een daaraan gespannen baldakijn. De mis zal worden opgedragen aan de vooravond als het donker is geworden met een feeë-riek verlichting.' De binnenhuisarchitect Chris Broekhuizen werkte pro deo mee aan de feestversiering.

Bankgebouw Medan (1961-1963)

Naam: Bank Negara Indonesia
Type: bankgebouw
Ontwerpjaar: 1961-1963
Architect/bureau: F. Silaban
Bijdragen: J.M. Groenewegen (assistentie bij ontwerp en directievoering)
Adres: (naast het station) Medan
Indonesia
Archief: NAI/GROY a5 brief 23,26,34,
GROY pd1 (foto's bouw)

Bijzonderheden

In de min of meer gedwongen samenwerking met Silaban – Nederlanders mochten in Indonesia geen bedrijf meer uitoefenen – is het nooit precies duidelijk wat de rol van Groenewegen bij het ontwerp was. In dit geval is weinig meer bekend dan dat Groenewegen de bouw een paar maal bezocht. Hij combineerde dat dan met een bezoek aan de bouw van het zusterhuis van het St.-Elisabeth ziekenhuis, waarvoor hij het ontwerp maakte.

Hotel Jakarta (1962)

Naam: Hotel Banteng
Type: hotel
Ontwerpjaar: 1962
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: F. Silaban
Bijdragen: J.M. Groenewegen (assistentie bij ontwerp en directievoering)
Adres: Lapangan Banteng Jakarta
Indonesia
Archief: NAI/GROY a5 brief 29,31,
GROY pd2 (foto's)

Bijzonderheden

Op 19 mei 1963 werd de eerste paal geslagen. In januari 1963 was Han Groenewegen bezig met het schrijven van het bestek. Het is een gebouw van 17 bouwlagen, met ruime kamers en zonder airconditioning. In de min of meer gedwongen samenwerking met Silaban – Nederlanders mochten in Indonesia geen bedrijf meer uitoefenen – is het nooit precies duidelijk wat de rol van Groenewegen bij het ontwerp was.

Recreatiecentrum Jakarta (1962)

Naam: Recreatiecentrum Kelender
Samadi Jakarta
Type: recreatiecentrum
Ontwerpjaar: 1962
Uitgevoerd: nee
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Opdrachtgever: pastoor Looymans
Archief: NAI/GROY 32 (tekeningen)
Literatuur: 15

Bijzonderheden

Nadat het ontwerp gemaakt was beëindigde de opdrachtgever de samenwerking met Groenewegen, waarna de opdracht naar een ander ging. Groenewegen schreef in zijn memoires: 'Voor het recreatie-centrum, waar pastoor Looymans mij de opdracht voor gaf, kwam de bisschop op bezoek, en gaf me zoveel te kennen dat ik het honorarium maar moest afschrijven. Zonder tegenspraak zei ik: 'Geeft U maar alles terug.' Ik kreeg een uitnodiging voor de opening waaraan ik geen gevolg heb gegeven. Later hoorde ik, dat ze toch beter het plan Groenewegen hadden kunnen uitvoeren'.

Woningbouwcomplex Jakarta (1965)

Naam: Appartementengebouw
Type: woningbouwcomplex
Ontwerpjaar: 1965
Uitgevoerd: ja
Nog bestaand: nee
Bijdragen: J.M. Groenewegen (verbouwing tot kantoorrij Nederlandse ambassade)
Adres: Jalan Kebon Sirih 18 Jakarta Indonesia
Archief: NAI/GROY a2 boek 2 (foto 1e steenlegging), GROY 4, GROY 18 (9 tekeningen), GROY a5 brief 38 en 39
Literatuur: 1,15,24

Bijzonderheden

Een flatgebouw van 70 m lang en 2 verdiepingen hoog werd in 1965/66 verbouwd tot voorlopige kantoorrij voor de Nederlandse Ambassade te Jakarta. De verbouwing betrof het aanbrengen van speciale verlichting en centrale airconditioning. Voor de kamer van de ambassadeur werd parketvloer en wandbetimmering aangebracht van djatihout. Ook kwam er een vergaderzaal; een filmzaaltje, ook onderdeel van het ontwerp, werd niet uitgevoerd. *Groenewegen schreef in een brief: 'Het gaat wel allemaal officieel en dat is toch prettiger dan bij de Indonesiërs. Je weet waar je aan toe bent. Administratief loopt alles over Rijksgebouwendienst Den Haag en ook uit deze hoek geen moeilijkheden.'* Deze verbouwing was bedoeld als tijdelijk onderko-

men voor de ambassade. Na 5 jaar zou het gebouw aan Indonesia worden overgedragen, omdat op deze plek een nieuw stadhuis gebouwd zou worden. De eerste steen voor de verbouwing werd op 27 juni 1966 gelegd.

Kerk Batu Tulis (1966)

Naam: Kerk Pinkstergemeente Batu
Tulis
Type: kerk
Ontwerpjaar: 1966
Uitgevoerd: ja
Architect/bureau: J.M. Groenewegen
Opdrachtgever: Pinkstergemeente Batu Tulis
Adres: Batu Tulis Indonesia
Literatuur: 1,15

Woonhuis Jakarta (1966)

Naam: Woonhuis
Type: woonhuis
Ontwerpjaar: 1966
Uitgevoerd: ja
Bijdragen: J.M. Groenewegen (garage, die-
selhuis en centrale airconditio-
ning)
Opdrachtgever: de heer Schoon
Adres: Jl Imam Bonjol 9 Jakarta
Indonesia
Archief: NAI/GROY a5 brief 40
Literatuur: 1,15

Landhuis Bogor (1969-1970)

Naam: Landhuis Ad Noë
Type: landhuis
Ontwerpjaar: 1969-1970
Uitgevoerd: ja
Bijdragen: J.M. Groenewegen (restauratie)
Opdrachtgever: Ad Noë
Adres: Tjadur Kabupaten Bogor
Indonesia (Java)
Archief: NAI/GROY a2 boek 2 (uitnodi-
ging met foto), GROY 15 (3
tekeningen), GROY a5 brieven
40 en 41
Literatuur: 15,24

Bijzonderheden

Bankdirecteur Ad Noë, een vriend van Groene-
wegen, liet een vervallen landhuis door hem restau-
reren. Het was Groenewegens laatst uitgevoerde
werk.

Sociëteit (na 1946)

Naam: Sociëteit met bioscoop
 Type: sociëteit
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Archief: NAI/GROY 23 (perspectiefschets
 gevel)
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Van dit ontwerp is er een schets zonder plaatsnaam
 of andere aanduiding.

Woningen (na 1946)

Naam: patiowoningen
 Type: woningen
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Archief: NAI/GROY a1 boek 2 (foto's
 van plattegronden
 Type:A,B,C en D. Doorsnede
 Type:A en situatie
 Type:A)
 Literatuur: 15

Bijzonderheden

Groenewegen maakte ontwerpen voor vier typen
 patiowoningen. Niet bekend is voor welke lokatie
 deze zijn ontworpen, in welk jaar en of ze zijn uitge-
 voerd, maar wel na de oorlog, locatie Indonesië.

Grafisch ontwerp (na 1946)

Naam: Affiche Pra Juwana
 Type: grafisch ontwerp
 Architect/bureau: J.M. Groenewegen
 Archief: NAI/GROY 12 (voorontwerp),
 GROY a1 boek 2 (foto origineel)

Bijzonderheden

Affiche Pra Juwana (Projuventute) heeft met nog 2
 andere affiches op een prijsvraag-tentoonstelling
 gehangen en is daar gestolen. Er is een ingekleurd
 voorontwerp op transparantpapier in het archief
 aanwezig. Daarop staat nog de Nederlandse tekst:
 Doe het nu Projuventute. De Indonesische tekst
 staat op de foto van het origineel: Sal ini sokonglah
 Pra Juwana.

Grafisch ontwerp (na 1946)

Naam: Affiche Pembangunan

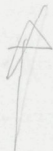
Type: grafisch ontwerp

Architect/bureau: J.M. Groenewegen

Archief: NAI/GROY a1 boek 2 (foto van het origineel), GROY 12 (ingekleurd voorontwerp op tekenpapier)

Bijzonderheden

Dit affiche werd onder het motto 'krepidoma' naar een afficheprijsvraag ingezonden. Tijdens een tentoonstelling is het gestolen. Een foto van het origineel en een voorontwerp op tekenpapier zijn bewaard gebleven.

Grafisch ontwerp (na 1946)

Naam: Affiche Palang Merah Indonesia

Type: grafisch ontwerp

Architect/bureau: J.M. Groenewegen

Archief: NAI/GROY 12 (voorontwerp), GROY a1 boek 2 (foto origineel)

Bijzonderheden

Affiche Palang Merah Indonesia (Indonesisch Rode Kruis) heeft met nog twee andere affiches op een prijsvraag- tentoonstelling gehangen en is daar gestolen. Er is een voorontwerp op transparantpapier in het archief aanwezig. De tekst op de affiche luidt: seruan berikanlah darah untuk sesama manusia.

Register

Personen en instanties

- Aalbers, A.F.11
 Academie voor Beeldende Kunst in Den Haag (zie Haagse Academie voor Beeldende Kunst)
 Affandi 20,21
 Air Bersih (NV Waterleiding) Medan 68
 Akademi Teknik Nasional 21,72
 Ameron, Ir. C.H. van 41
 Arendsburg, De 46
 Asperslach, Lou 20
 Assen, Ir. A.H. van 23,58
 Assisia, Moeder Overste zusters Franciscanessen Breda 45
 Associatie Selle & de Bruyn, Reyerse & de Vries, de 3
 Avondvakschool 5
 Bank Indonesia 17, 33
 Bataafsche Petroleum Maatschappij (BPM) 16,72,74,75,76,78
 Beatrix, prinses 10
 Beer, juwelier 49,50
 Beeren-Frencken, Mar 48
 Berlage, Dr. H. P. 5,6,11,13,17,19,35
 Berg, Wim van den 21,52,53
 Bernulphusgilde, St.- 18,19
 Beukering, pastoor 20
 Bijvoet, Ir. B. 8
 Blankenberg, J.F.L. 11
 Bleys, Wim 48
 B.N.A. 3,5,6,10,24
 Boer, Hotel de 68
 Bonnet, Rudolf 21,85
 Boogmans, pastoor 19,20
 Bordewijk 29,61
 Brandes, Co 5
 Breve, J.C. 27,41
 Broekhuizen, Chris (binnenhuisarchitect) 84,86
 Burg, Mr. W.J.H. ter 48
 Centrale Wederopbouw 3
 Chatelin 50
 Chinese gemeenschap Medan 10,29,69
 Chinese gemeenschap Sin Ming Hui, Jakarta 16,29,44,82
 Citroen, C. 11
 Cohen, Dr. 48
 Collette, Joan 20
 Congregatie der Missionarissen van de H. Familie 63
 Cuypers, Jos. T. J. 26
 Cuypers, Pierre 6,26,36
 Cuypers, Ed. 11
 Damen, pastoor H.A.A. 43
 Deli Courant 8,10,21,66
 Delische Kunstkring 21,23,46,57,58
 Deli Spoorweg Mij 49,55
 Dudok, W.M. 5,8,33
 Duiker, Ir. J. 8
 Engelman, Jan 19
 Fermont, A.A. 11
 Fisslthaler, F. 5,35,36
 Flines, Mr. De 70
 Gemeente Medan, 64
 Genootschap van r.-k. Kunstenaars 3,6,18,43
 Gils, Jac. Van 26,41
 Götgens, notaris 47
 Groenewegen, Jacobus Frederik 3
 Groenewegen, Sophia Marie 3,24,33,48
 Groenewegen-Van Rinsum, Karya 4,21,24,48,77
 Haagse Academie voor Beeldende Kunst 3,5
 Haagse Kunstkring 20,24
 Haagse Schoonheidscommissie 3,6,24
 Haisma-Rahder, Mr. W. J. 48
 Heij, Anna E.M.S. de 3
 Heilig Hart kerkbestuur (zie Schiedam)
 Hendra 20
 Heukelum, Van 19
 Hoek en Wouters, architectenbureau 5
 Hulswit, M.J. 10,11
 H.V.A. 55
 Indonesische Kunstkring 21
 Internatio, 66
 Internationale Gewapend Betonbouw NV Breda 26
 Ittman 6,37
 Javasche Bank 70,71,73,74
 Jiskoot, J.J. 3,11
 Jusuf, burgemeester van Medan 28
 Kamp, de heer 51
 Karsten, Th. 11,13,15
 Kerkhof, pater Carmeliet 20
 Keuzekamp, W.G. 27,41
 Ketut, Ida Bagus 21,73
 Kho Sek Beng 74
 Kirchmann 5,35
 Klooster, W.S.B. 23,58
 Krijn, de heer 41
 Kropholler, A. J. 6,20.
 Kurvers, de heer 41
 Kwakman, pastoor 20
 Laszlo, Lajos 47
 Leeuwenberg, Ir. J. B. 59
 Levelt, Hans en Lies 21
 Levensverzekerings Maatschappij Arnhem 11,57
 Lichtveld, Lou (Albert Helman) 19
 Ligtfoot, bouwmaterialen Surabaja 66
 Loe Ping Kian, Dr. 82
 Looymans, pastoor 87
 Los, fam. 54
 Mac Gillavry Ambarawa, H. D. 60
 MacLaine Pont, H. 11,13,15
 Magritte 21
 Medansche Zwemvereniging 63
 Meerden, Dick van 67
 Mesdjid Istiqlal (zie Jakarta)
 Meyll, Ch. 13
 Ministerie van Buitenlandse Zaken 73
 Möller, pastoor 43
 Moojen, P.A.J. 11,13
 Museum Seni Modern Bali 21,85
 Nederlands Architectuurinstituut 23,24
 Nederlandse Ambassade in Jakarta 18
 Nederlandsch Indische Architecten Kring (NIAK) 21
 Ninaber van Eyben, Toon 19,70
 Noë, Ad 88
 Nolens, Mgr. 19
 Palang Merah Indonesia (Indonesisch Rode Kruis) 90
 Pengusaha Bioskop Tapanuli NV 76
 Permeke 21
 Pinkstergemeente in Batu Tulis 18,88
 Pluim, van der 47

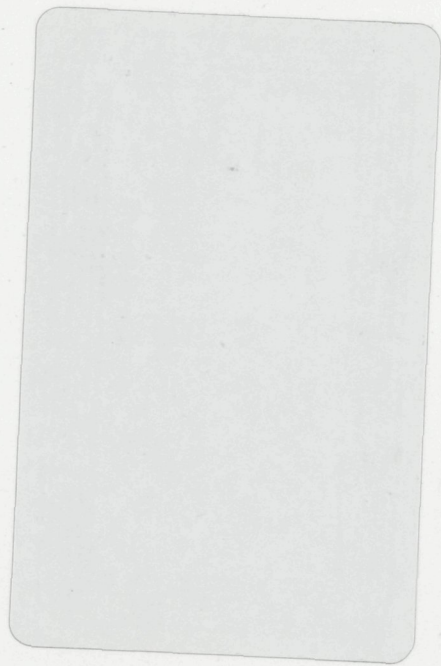
Pra Juwana (Projuventute) 22,89
 Privé, Ir. H. I. 71
 Raadsheer, Greetje 61
 Rathkamp 8,81
 Remmen, Herm. Van 20
 Roosseno, Prof. Ir. 4,84
 Rosen, A. 27
 Rutgers, H. 5,6,19,35,37
 Rutten, Gerard 6,19,41
 Rijksgebouwendienst te Den Haag
 18,19,87
 Sas van Meerwijk, Mr. 25,46
 Sayers, Charles 69
 Schiff, Mr. 19
 Schoon, de heer 88
 Schoonheidscommissie van Jakarta
 4,15
 Schor, J.C.F. 55
 Silaban, Frits
 4,9,15,16,18,19,23,84,85,86
 Simons, M. pastoor Capucijnen 29,44
 Smeelen, Anna 3
 Smit, de heer 73
 Smöle, Ir. F.J. 48
 Soekarno, president 10,23
 Speerburg-Tollenaar, A. A. W. 48
 Spies, Paul 70,71
 Staal, J.F. 8
 Steenberg, fam. 54
 St. Elisabeth ziekenhuis
 3,9,10,27,45,61
 Stuyt, Jan 19
 Sultan Hamid 72
 Sumber Waras, Ramah Sakit (zieken-
 huis) 16,82
 Technisch Bataljon van het Regiment
 Genietroepen 5

Thiele, Ir. Niels 31,63
 Tjong A Fie 52
 Tjokorda Agung 21
 Togt, F. A. W. van der 20,42
 Toorop, Jan Th. 3,6,18,19,20,24
 Treub, minister 5
 Vak- Avondtekenschool 24
 Vereniging voor Christelijke scholen,
 Medan 61
 Verhoef, Dr. A.W. 23,58
 Veritas 39
 Viollet-le-Duc, E. 4
 Vliet, Van 24
 Voskuil-Groenewegen, drs. S.M. (zie
 Groenewegen Sophia Marie)
 Vught, D. M. van 3,6,41
 Warmondia, Warmondse woning-
 bouwvereniging 6,14
 Wattjes, Prof. J.G. 23
 Westenberg 54
 Willink, Karel 21
 Wils, Jan 8
 Wijdeveld, Gerard 19
 Wolff Schoemaker, W.P. 11,13
 Yspeert, B. 69
 Zekveld, de heer 24
 Zusters van Tilburg 61

Plaatsnamen van werken J.M. Groenewegen

Bali 21,85
 Balikpapan 3,16,71,75
 Banjarmasin 31,71,74
 Batu Tulis 88
 Berkel 6,38
 Bogor 16,17,18,88
 Bukittingi 16,84
 Den Haag
 3,5,6,15,20,24,35,38,39,41,42,43
 Fort de Kock 55
 Hoofddorp 6,39
 Jakarta (Batavia)
 3,4,8,9,11,15,16,17,18,21,23,24,2
 8,31,32,33,70,71,73,74,78,81,82,
 83,84,85,86,87,88
 Leidschendam 6,38
 Medan
 3,6,7,8,9,10,11,16,21,23,24,25,
 27,28,29,30,31,33,41,43,44,45,
 46,47,48,49,50,51,52,53,54,55
 ,57,59,60,61,62,63,64,65,66,
 68,69,76,77,86
 Nunspeet 6,18,37,40
 Nootdorp 6,41
 Padang
 8,12,25,46,48,56,57,60,61,70
 Pakajombo 67
 Pladju 75,76
 Pontianak 4,72
 Perbugaan 69
 Prapat 68
 Rijswijk 6,40
 Scheveningen 5,35,36
 Schiedam
 3,6,20,26,27,28,41,42,43,44

Semarang 3,20,63
 Sibolga 61
 Sibolgit 67
 's-Gravenhage (zie Den Haag)
 Tanjung 16,72
 Tjepu 16,75
 Ubud, Bali 21
 Utrecht 5
 Voorburg 6,37
 Warmond 6,14,37
 Wassenaar 5,6,40

Om de economische malaise in Nederland te ontvluchten hief architect Han Groenewegen in 1927 zijn Haagse architectenpraktijk op en vertrok hij naar Medan in het toenmalige Nederlands-Indië, nadat hij van een relatie had gehoord dat daar bouwplannen voor een ziekenhuis bestonden. Op een kort verblijf na de Tweede Wereldoorlog in Nederland na zou hij de rest van zijn leven in Indonesië blijven, waar hij een belangrijke rol speelde bij de vooroorlogse ontwikkeling van Medan. Met de enorme, monumentale bioscooptheaters, waarmee hij in de jaren '50 in Indonesië de toon voor dit bouwtype zette, leverde hij een bijdrage aan de introductie van de film als massamedium in zijn tweede vaderland. Ook was Groenewegen er actief in het maatschappelijk leven, hij was lid van de schoonheidscommissie van Jakarta, actief als docent in het architectuuronderwijs en voltooide een manuscript over de geschiedenis van de Oostaziatische bouwkunst.

Zijn hele carrière bleef Groenewegen ook de Nederlandse architectuurontwikkeling op de voet volgen, wat in zijn architectonisch handschrift duidelijk zichtbaar is. Herkenbare inspiratiebronnen zijn met name de Amsterdamse School, bijvoorbeeld in de kerk te Medan (1928) met zijn paraboolvormige daken, de strakke orthogonaal geometrische stijl van architecten als Wils, J.F. Staal en Dudok, zoals in het stadhuisontwerp voor Medan (1940) en, in een geheel eigen variant op deze stijl, in de naoorlogse bioscopen. Zijn zwembad in Medan (1939) laat een sierlijk modernisme zien, zoals in *Bijvoet en Duikers Hotel Gooland*, terwijl de uitbreiding van het St. Elisabethziekenhuis in Medan (1963) met zijn opvallende betonnen gevel brutalistische trekken vertoont en een cultureel centrum (1953) als luchtig vliesgevelgebouw met opgeheven dak is ontworpen. Gaandeweg werden ook Aziatische elementen in zijn werk opgenomen, zoals in het prijswinnende ontwerp voor de moskee Mesjid Istiqlal (1955) in Jakarta.

Groenewegen bleef ook in moeilijke tijden in Indonesië en associeerde zich in 1956, toen Nederlanders daar geen bedrijf meer mochten uitoefenen, met de Indonesische architect Friis Silaban. Pas in de jaren zestig werd hij weer onder eigen naam actief. In 1980 overleed Groenewegen in het door hemzelf ontworpen (1955-1961) Sumber Waras ziekenhuis in Jakarta.

Dit boek verschijnt op initiatief van de Stichting Bibliografieën en Oeuvrelijsten van Nederlandse Architecten en Stedebouwkundigen (BONAS). De Stichting BONAS houdt zich bezig met het inventariseren en documenteren van het werk van Nederlandse architecten, interieurarchitecten, stedenbouwkundigen en tuin- en landschapsarchitecten uit de 19de en 20ste eeuw.

De Stichting BONAS is gevestigd in het gebouw van het Nederlands Architectuurinstituut, waarmee nauw wordt samengewerkt. Voor alle inlichtingen: Stichting BONAS, Museumpark 25, 3015 CB Rotterdam, telefoon 010 - 4401221.

